

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Välbefinnande i stadsrummet

- en undersökning i vilka aspekter som kan bidra till att göra stadsrummet mer socialt hållbart

Jenny Fischer

Självständigt arbete • 30 hp
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2020

Välbefinnande i stadsrummet - en undersökning i vilka aspekter som kan bidra till att göra stadsrummet mer socialt hållbart

Well-being in the urban space – a research of what aspects could contribute to a more socially sustainable urban open space

Jenny Fischer

Handledare: Anna Peterson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Mats Gyllin, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Biträdande examinator: Kristin Wegren, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0846

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2020

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Välbefinnande, Social hållbarhet, Hållbarhetsmål, Agenda 2030, tillfällig landskapsarkitektur, New Urban Agenda, Gap Filler, Urban Layers.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammandrag

Mänskligheten står inför flera större utmaningar så som urbanisering, försämrad folkhälsa, klimatförändringar och segregation. Fler av utmaningarna är speciellt utmärkande i de urbana regionerna vilket ökar behovet av en hållbar stadsutveckling. Detta arbete fokuserar på den sociala dimensionen av hållbar stadsutveckling och då speciellt på välbefinnande. Syftet har varit att undersöka hur landskapsarkitektur skulle kunna bidra till en hållbar stadsutveckling i avseende på att öka känslan av välbefinnande bland medborgarna.

För att ta reda på detta har arbetet börjat med en litteraturstudie som går in på vad som utmärker välbefinnande. Konceptet studeras där det framkommer att deltagande, engagemang, social interaktion och inkludering i gemenskap är viktiga aspekter. Det framkommer också att tillfällig landskapsarkitektur skulle kunna verka som medium för att bringa samman välbefinnandeaspekterna med offentlig konst och kultur.

Sett utifrån resultaten från litteraturstudien undersöks därefter ett antal, både internationella och nationella, styrande direktiv för stadsutveckling. Detta för att redogöra hur de hanterar frågan med välbefinnande och denna typ av landskapsarkitektur. New Urban Agenda var direktivet som valdes ut för vidare analys mot fem olika projekt, varav fyra från Nya Zeeländska organisationen Gap Filler samt ett samarbetsprojekt från Malmö kallat Urban Layers, ett initiativ från Ekologigruppen, MORF och Tyréns. Var för sig beskrivs projekten och analyseras sedan mot litteraturstudien och New Urban Agenda för att ta reda på vilka aspekter av dem som bidrar till den sociala dimensionen av hållbar stadsutveckling.

Resultaten visar att tillfällig landskapsarkitektur med konstnärliga och sociala tendenser skulle kunna bidra till en förbättrad känsla av välbefinnande, förutsatt att medborgare bjuds in att delta i processen, från idé,

planering, byggnation och nedtagning. Denna typ av landskapsarkitektur verkar inbegripas av New Urban Agenda men det är oklart om det faller inom ramarna för de nationella strategier och mål som studerats i detta arbete. Arbetet belyser spretigheten i de svenska direktiven där de sociala, ekologiska och ekonomiska aspekterna i de flesta fall hanteras separat. Bristen på helhetsperspektiv skulle kunna påverka implementationen av de globala hållbarhetsmålen negativt samt leda till att möjligheter för att öka välbefinnandet i städerna går förlorade.

Abstract

Humanity is facing several major challenges, such as urbanization, a decline in urban public health, climate change and segregation. Much of the challenges are concentrated in the urban areas which calls for a sustainable urban development. This thesis focuses on the social dimension of sustainability and in particular well-being. The objective has been to research how landscape architecture may contribute to a sustainable urban development in terms of increasing the feeling of well-being among citizens.

To do this the thesis began with a literature review which looks into what aspects are distinguished important for well-being. It emerges that participation, engagement, social interaction and inclusion are important aspects. The literature review also notices how temporary landscape architecture may act as a means to bring together the aspects of well-being with art and culture in the urban public space.

Thereafter a number of directives for urban development, both international and national, are studied individually in order to determine how they work with well-being and this type of architecture. New Urban Agenda is picked out for further analysis against five different projects, four projects from the New Zealand organisation Gap Filler and one cooperative project from Malmö called Urban Layers, initiated by Ekologigruppen, MORF and Tyréns. These projects are individually described and analysed in relation the findings of the literature review as well as New Urban Agenda in order to find out what aspects of the projects contributes to the social dimension of a sustainable urban development.

The results show that temporary landscape architecture with arty and social tendencies could contribute to an increased feeling of well-being among citizens, on the condition that citizens are invited to be part in the process, from coming with ideas, planning, building and deconstructing.

This type of landscape architecture appears to be embraced by the New Urban Agenda but it remains unclear whether they are within the framework of the national strategies and goals studied for this thesis. The thesis highlights the straggleness of the Swedish directives where the social, ecological and economical aspects to a large extent are separated, and the lack of a holistic approach could affect the implementation of the global sustainability goals negatively as well as be a lost opportunity to increase the well-being in cities.

Förord

Mitt masterarbete är ett resultat av två intressen som jag valt att undersöka närmare. Det ena började 2011 när jag bodde i Nya Zeeland och såg förödelsen som jordbävningarna orsakade i centrala Christchurch, sedan dess har jag följt återuppbyggandet av staden. Det andra grundar sig i mitt intresse för hållbarhet och hur vi som landskapsarkitekter kan bidra till en positiv utveckling. Dock upplever jag att hållbarhet idag är ett buzzword som används vitt och brett. Under grundutbildningen på Alnarp fick vi ofta höra om det men vi gick aldrig in på djupet. Detta inspirerade mig att undersöka hållbarhetsbegreppet lite närmare för att ta reda på vad för direktiv som finns och hur de beskriver en hållbar utveckling.

När jag sedan fick tillfälle att återvända till Nya Zeeland under 2017 på utbytesstudier så fick jag möjlighet att själv se hur uppbyggnaden av Christchurch gått. Jag fick då tillfälle att besöka organisationen Gap Fillers projekt vilket föranledde till att jag valde att skriva om hållbarhet utifrån det sociala perspektivet. Att fokusera på den sociala sidan känns också relevant då forskning visar att stadsbefolkningen mår allt sämre, både fysiskt och mentalt, och i med det i åtanke ville jag undersöka hur landskapsarkitektur skulle kunna påverka denna utveckling.

Jag skulle också vilja ta tillfället i akt att tacka min handledare Anna Peterson för fantastiskt bra feedback, inspiration samt hjälp att hålla fokus när jag skenat iväg på något som kanske inte var så relevant.

Jenny Fischer, 17 januari 2020

Kommentar angående översättningar

Då de flesta källorna som litteraturstudien grundar sig på är skrivna på engelska har ord och uttryck ibland behövs översättas, följande ord har varit svåröversatta eller lätta att förväxla med andra ord. Här följer resonemanget till varför jag valt det ordet som används i texten, främst har Cambridge Dictionary använts, utom för ordet *social enterprise* där jag istället tittade på hur Tillväxtverket definierat ordet.

Community - Detta ord saknar en bra översättning på svenska och den engelska innebörden skiftar beroende på sammanhanget. Cambridge Dictionary¹ beskriver ordet med *the people living in one particular area or people who are considered as a unit because of their common interests, social group, or nationality* samt *the community is sometimes used to mean society in general*. På svenska kan detta översättas till allt från att vara del av en gemenskap, intressegrupper, människor som bor inom visst geografiskt område, närboende samt en generell referens till samhället i allmänhet. Istället för att använda ett ord har jag fått anpassa översättningen efter sammanhanget för att förklara vilken innebörd jag syftar till.

Livable – direktöversatt kan det betyga bebolig eller dräglig. Men med tanke på att ordet främst används i beskrivningar av visioner har ordet levnadsvänlig använts istället. Detta är baserat på förklaringen enligt Cambridge Dictionary² som beskriver det som en plats som är *good for living in*.

¹ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/community?q=Community>

² <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/livable?q=Livable>

³ <https://tillvaxtverket.se/amnesomraden/affarsutveckling/socialt-foretagande/vad-ar-socialt-foretagande.html>

⁴ <https://dictionary.cambridge.org/diction1https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/community?q=Community>

Social enterprise – socialt företagande, Tillväxtverket³ definierar det som företag vilka arbetar med att finna lösningar till sociala och/eller miljömässiga samhällsutmaningar och därmed bidra till ett mer inkluderande och hållbart samhälle. Vinster återinvesteras i företaget för stärka deras arbete.

Trailblazing – vägledande är ordet som använts i arbetet men även banbrytande skulle kunna vara ett alternativ, Cambridge Dictionary⁴ tog upp hur ordet betyder att någon är först ut med att göra något och utgör ett exempel för andra att göra på liknande sätt.

Transitional - medan transitional är en del av processen från ett stadium till ett annat, Cambridge Dictionary⁵ beskriver det som *belonging or relating to a change, or the process of change, from one form or type to another*. På svenska finns tillfällig och temporär vilka mer belyser en tillfällig skillnad utan att betona en övergång till något annat. Övergång är ett annat ord som skulle kunna fungera, samt att lägga till mellan- eller övergångs- innan, dock blir översättningen av *transitional architecture* övergångsarkitektur vilket inte låter riktigt bra på svenska. Dock har jag noterat att ordet transitionell har använts på svenska i vissa sammanhang och har därför använt detta ord då det genom sin koppling till det svenska ordet transition som enligt Svenska Akademiens Ordbok (SALO)⁶ betyder övergång från ett skede till ett annat.

Well-being/wellbeing – Cambridge Dictionary⁷ beskriver well-being som *the state of feeling healthy and happy*, vilket har översatts till välbefinnande.

⁵ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/transitional?q=Transitional>

⁶ <https://www.saob.se/artikel/?seek=transition&pz=1>

⁷ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/well-being-ary/english/trailblazing?q=Trailblazing>

Innehållsförteckning

Sammandrag

Abstract

Förord

Kommentar angående översättningar

Inledning 8

Bakgrund 8

Utmaningar i dagens samhälle 8

Arbetet med en hållbar utveckling 8

Grundidén om de tre kärnområdena inom hållbarhet 9

Syfte och mål 10

Frågeställning 10

Metod 10

Målgrupp och avgränsning 11

Resultat 13

Del 1 Litteraturstudie: social hållbar utveckling i stadsmiljön 13

Den sociala dimensionen - från BNP till välbefinnande 13

Välbefinnande 15

En spännande stad 16

Tillfälliga projekt 18

Sammanfattning av litteraturstudie 20

Del 2 Direktivstudie: direktiven som styr utvecklingen 22

Arbetet med en hållbar stadsutveckling i Sverige 22

Agenda 2030 – De globala hållbarhetsmålen 24

New Urban Agenda 27

Nationellt mål för arkitektur, form och design 31

Nationellt mål för folkhälsa 33

Regeringens ”Strategi för Levande städer” 35

Nationella miljömålen 37

Sammanfattning av direktiv 38

Del 3 Projektstudie 40

Gap Filler från Christchurch, Nya Zeeland 40

Urban Layers från Malmö, Sverige 49

Sammanfattning av projektstudien 52

Avslutande diskussion av resultaten 54

Diskussion 54

Slutsatser 57

Metoddiskussion och källkritik 58

Vidare studier 58

Referenser 60

Källor 60

Muntlig källa 66

Bildkällor 66

Bilagor 67

Bilaga 1 - FN och hur arbetet mot en hållbar utveckling började 67

Bilaga 2- Grundidén om de tre kärnområdena inom hållbarhet 69

Inledning

Bakgrund

Världen vi lever i står inför flera stora pågående förändringar som påverkar mänskligt liv på jorden, nedan följer den utveckling som motiverat till arbetet samt lagt grunden till frågeställningarna.

Utmaningar i dagens samhälle

Idag är en stor majoritet av forskningsvärlden överens om att klimatförändringar orsakade av mänsklig påverkan håller på att förändra världen vi lever i (Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) 2014, s. 40; Murphy, Gardoni & McKim 2018, s.3; Nolan, Overpeck, Allen, Anderson, Betancourt, Binney, Brewer, Bush, Chase, Cheddadi, Djamali, Dodson, Edwards, Gosling, Haberle, Hotchkiss, Huntley, Ivory, Kershaw, Kim, Latorre, Leydet, Lézine, Liu, Liu, Lozhkin, McGlone, Marchant, Momohara, Moreno, Müller, Otto-Bliesner, Shen, Stevenson, Takahara, Tarasov, Tipton, Vincens, Weng, Xu, Zheng & Jackson 2018, s. 923; Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services 2019). Med mänsklig påverkan menas framförallt ett stort utsläpp av koldioxid vilket genom växthuseffekten höjer temperaturen i atmosfären, mängden koldioxidutsläpp påverkas främst av våra livsstilar, konsumtion och produktion (IPCC 2014, ss. v, 4, 62; European Environment Agency 2016, s. 16). Denna påverkan som mänskligheten har på jorden har gett upphov till en debatt om huruvida en ny geologisk era kallad Antropocen har påbörjats, vilken ska kännetecknas av just högre halter av koldioxid, och andra växthusgaser så som metan, i atmosfären (Ruddiman 2017, ss. 12-13; Allen, M.R., Dube, O.P., Solecki, W., Aragón-Durand, F., Cramer, W., Humphreys, S., Kainuma, M., Kala, J., Mahowald, N., Mulugetta, Y., Perez, R., Wairiu, M. & Zickfeld, K. 2018, s. 54).

Därtill är det en globalt hög befolkningstillväxt och en ökande urbanisering vilket förstärker problematiken ytterligare. Exempelvis hade jorden 2014-2015 uppskattningsvis 7,3 miljarder invånare varav 54 % bodde i städer, till 2050 bedöms detta öka till 9,7 miljarder invånare varav 66% boende i städer (United Nations u.å.a). Just den ökande urbaniseringen förutspås leda till att städer växer och förtätas för att kunna husera fler invånare, vilket sätter ett hårt tryck på jordens resurser, och den ökande befolkningen sätter också press på jordens resurser genom sin konsumtion och produktion av varor (Seto, Parnell & Elmqvist 2013, s. 3).

Utöver klimatförändringar och urbanisering så har folkhälsan, särskilt i städer, sviktat. World Health Organization har genomfört en undersökning i medelinkomstländer där de tittat på vad huvudledningarna till vad befolkningen i urbana miljöer dör av, och de förutspådde att 2030 kommer det bli en stor ökning av strokes, diabetes, hjärt- och lungsjukdomar samt cancer (Yusuf, Nabeshima & Ha 2007, ss. 28-29). De menade på att detta beror på den urbana livsstilen vilket, generaliserat, betecknas av ohälsosam mat, rökning, exponering för luftföroreningar och brist på motion (ibid.). Vidare bedömer World Health Organization (2018) att 2030 kommer 80 % av alla européer bo i urbana områden vilket innebär att 80 % av befolkningen i Europa kommer utsättas för dessa risker. En annan utmaning i de urbana områdena är mental hälsa där stress, utmattning och depression ökar, bland annat noterade World Health Organization (2017) att globalt har antalet depressioner från 2005 till 2015 ökat med 18 %.

Arbetet med en hållbar utveckling

Denna utveckling har uppmärksamats sedan en tid tillbaka och under 1970-talet började Förenta Nationerna (FN) ta tag i frågan om hur städer växer (UN-Habitat u.å.). 1987 publicerades rapporten *Our Common Future*, mer känd som Brundtlandkommissionen, vilken började ta fram strategier för en hållbar utveckling (World Commission on Environment and Development 1987, s. 5-7). Rapporten betonade också vikten av att vårda vår miljö

och våra naturresurser för att uppnå en hållbar social och ekonomisk utveckling, och att det inte går att fokusera på enbart ett mål utan att allt är sammankopplat (Andrews & Granath 2016, s. 1). För att implementera Brundtlandkommissionens resultat antogs 1992 Agenda 21 som består av mål och riktlinjer för hållbar utveckling (a.a. s. 2). 2015 antogs uppföljaren Agenda 2030, som består av globala mål för en hållbar utveckling fördelade över 17 övergripande mål och 169 delmål (Regeringskansliet 2016, s. 3). Agenda 2030 grundar sig i de tre kärnområdena: den ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensionen, och det fastställs att det inte går att dela på dessa tre utan de är integrerade och sammankopplade (a.a. s. 3, 6). En mer utförlig version av utvecklingen finns under Bilaga 1.

Grundidén om de tre kärnområdena inom hållbarhet

Brundtlandkommissionens rapport var först med att ta upp att en hållbar utveckling kräver en helhetssyn där de tre kärnområdena är lika viktiga. Nedan följer en kort sammanfattning av vad de olika dimensionerna innefattar. Särskilt tungpunkt har legat på den sociala aspekten, då det varit fokus för detta arbete. I Bilaga 2 finns en mer utförlig version av nedanstående samt en förteckning över de vanligaste modellerna som illustrerar relationerna mellan de tre kärnområdena.

Ekonomisk hållbarhet

Den ekonomiska aspekten av hållbarhet handlar om att vara resurseffektiv där avkastningen är hög samtidigt som beståndet inte minskar, det vill säga att vi inte bör förbruka kapitalet utan lever på avkastningen (Rogers, Jalal & Boyd 2008, s. 43). Kungliga Tekniska Högskolan (2018b) noterar att den ekonomiska hållbarhetsaspekten grundas på ekonomiska förutsättningar skapade av mänskligheten, vilket skapar möjligheter för oss att i högre grad påverka utvecklingen.

Miljömässig hållbarhet

Den miljömässiga, eller ekologiska, aspekten handlar om att säkerställa att de biologiska och fysiska systemen är resilienta mot förändringar, att det finns en diversitet i gener, arter och ekosystem vilket krävs för mänskligt liv på jorden (Rogers, Jalal & Boyd 2008, s. 44). Bland annat pekar Kungliga Tekniska Högskolan (2018a) ut vatten, luft, land, biodiversitet och ekosystemtjänster som system vilka måste vara funktionsdugliga på ett sådant sätt att deras bärförmåga inte överskrids.

Social hållbarhet

Den sociala aspekten handlar om alla kulturella och institutionella system som finns i våra samhällen och som utgör grunden för våra civilisationer, och vad detta inbegriper är olika för olika delar i världen (Rogers, Jalal & Boyd 2008, s. 218). En artikel från *Science* tittade lite närmare på den sociala dimensionen och fann fyra klasser inom vilka de föreslog att social hållbarhet kan mätas för att skapa en täckande bild: välbefinnande, värderingar, handlingskraft och jämställdhet (Hicks, Levine, Agrawal, Basurto, Breslow, Carothers, Charnley, Coulthard, Dolsak, Donatuto, Garcia-Quijano, Mascia, Norman, Poe, Satterfield, St. Martin & Levin 2016, s. 39). Just välbefinnande menar de är en extra viktig del då den spänner över flera områden, och då särskilt materiellt välbefinnande, livskvalitet och goda relationer. (a.a. ss. 39-39). Ett annat forskarlag från Blekinge Högskola undersökte den sociala sidan genom att utföra en litteraturstudie med avsikt att finna ett sätt att definiera social hållbarhet (Missimer, Robért & Broman 2017b, ss. 49-50). De konstaterade att de parametrar de fann föll alla inom ramarna för fem kategorier: tillit, gemensam mening, mångfald, möjlighet till lärande och utveckling samt möjlighet till spontan organisering (Missimer, Robért & Broman 2017a, s. 38). Missimer m.fl. betingar den sociala aspekten med det finns en tillit, välvilja, effektivitet och opartiskhet från institutionellt håll, att samhället har en del gemensamma mål och att samhällets organisation utvecklas i takt med de förändringar

som sker samt att det finns möjlighet för grupper att organisera sig själva utan att behöva följa en förutbestämd agenda (Missimer, Robért & Broman 2017a, s. 37-38; Missimer, Robért & Broman 2017b, s. 46, 48). Och på individnivå bör människor känna en mening med det de gör, att det finns en mångfald då det ger en bredare variation, samt att och det finns möjligheter till att påverka samhället och att ha ett individuellt lärande (Missimer, Robért & Broman 2017a, s. 36-37; Missimer, Robért & Broman 2017b, s. 46-48).

Syfte och mål

Syftet med denna uppsats är att ta reda på hur landskapsarkitekturen skulle kunna bidra till att öka välbefinnandet i stadsmiljön. Målet är att få en större förståelse för vad social hållbarhet är och hur olika direktiv förhåller sig till det för att finna konkreta exempel på vad som skulle kunna bidra till ökat välbefinnande hos stadsbefolkningen.

Frågeställning

- Hur kan landskapsarkitektur bidra till att öka välbefinnande i städer?
  - Vad betecknar social hållbarhet i städer och hur skulle projekt som gynnar välbefinnande kunna se ut?
  - Hur hanterar nuvarande globala och nationella direktiv social hållbarhet och välbefinnande?

Metod

Resultatdelen av detta arbete har utgjorts av tre studier vilka har delats upp i varsin del: Del 1 är en litteraturstudie, Del 2 är en studie av olika direktiv och Del 3 är en projektstudie.

Strategin med de tre delarna tillämpades för att klargöra hur arbetet gått från att i Del 1 precisera viktiga aspekter för social hållbarhet, sedan i Del 2 analysera ett antal direktiv utifrån dessa aspekter för att välja ut ett direktiv som tillsammans med aspekterna från Del 1 analyseras mot fem projekt i Del 3. Detta för att se vilka aspekter av projekten som anses bidra till social hållbarhet samt undersöka hur direktivet kan tolkas i reella projekt. Varje del avslutas med en sammanfattning och mindre analys för att tydliggöra vilka aspekter som nästa del kommer ta avstamp i. Nedan följer en mer detaljerad redogörelse för hur arbetet har byggts upp.

Del 1 är en litteraturstudie som genomförts för att undersöka vad som kännetecknar social hållbarhet i stadsrummet. Här framkom kopplingen mellan social hållbarhet och välbefinnande och varför det blev en viktig aspekt. Vidare har denna litteraturstudie försökt identifiera vilka olika faktorer som är centrala för socialt välbefinnande i stadsmiljö samt hur landskapsarkitekturen skulle kunna bidra till att öka det sociala välbefinnandet. Till grund ligger en bred litteraturstudie där främst vetenskapliga artiklar sökta via SLUs Primo har använts, vid urval av vetenskapliga artiklar har fokus legat på att hitta artiklar som är förhållandevis nya då det sker mycket forskning inom området nu. För att skapa en djupare förståelse och bredare bild har litteraturstudien ofta inbegripit att följa de vetenskapliga artiklarnas källor samt ett grävande i litteratur och andra medier. Detta har medfört att många användbara källor har upptäckts och använts i arbetet. För delen som tar upp offentlig konst har både vetenskapliga artiklar och en del mer informella källor så som exempelvis TEDx talks använts för att få en bredare bild av konstens bidrag till offentliga miljöer, de erbjuder också en inblick i yrkesutövares syn på ämnet vilket ansågs vara värdefullt för arbetet. Litteraturstudien summerar i slutet upp olika faktorer som framträtt som bidragande till ett ökat välbefinnande bland stadsinvånare och detta applicerades sedan på studien av direktiv i Del 2.

Del 2 är en studie av direktiv som går in på de olika direktiven som under 2019 utgör teoretiska verktyg i hållbarhetsarbetet. Direktiven utgörs av FN agendorna Agenda 2030 och New Urban Agenda (NUA) på global nivå samt regeringens Strategi för Levande städer och det nationella målet för arkitektur, form och design respektive folkhälsa samt de nationella miljö kvalitetsmålen. Dessa direktiv bedömdes vara mest framträdande i stadsutvecklingen. Direktiven har gått igenom dokumentvis och fokus har legat på hållbarhet och de aspekter som den tidigare litteraturstudien lyft fram som viktiga för en socialt hållbar utveckling. Denna del har företrädesvis baserats på offentliga dokument och rapporter som undersökt dem. Denna del avslutas med en sammanfattning där de olika direktiven summeras och kort analyseras utifrån sin lämplighet att användas vid en vidare analys av reella projekt. Utav de direktiv som undersökts framstod NUA som det direktiv vars innehåll hade den bredd som eftersträvas i en hållbar utveckling samt det urbana fokus som detta arbete efterfrågar. Detta speglar både landskapsarkitektens mångfacetterade roll och behovet av att se på flera värden samtidigt för att finna kopplingar och synergier i utvecklingen. Se sida 38-39 för en utförligare analys av de olika direktiven. NUA blev därmed det direktiv vilket Del 3, projektstudien, analyserades mot. De andra direktiven behandlas inte i Del 3, utan återkommer först i diskussionen.

Del 3 utgörs av en projektstudie, här användes resultaten från både litteraturstudien i Del 1 och NUA från Del 2 för att analysera hur fem olika projekt bidrar till välbefinnandet i stadsmiljön. Men också för att belysa hur direktivet och social hållbarhet kan tolkas konkret i projekt. Av de fem projekten utgjordes fyra av projekt som genomförts av den Nya Zeeländska organisationen Gap Filler i Christchurch, Nya Zeeland. Samt ett samarbetsprojekt i Malmö mellan Ekologigruppen, MORF och Tyréns kallat Urban Layers, Sverige. Se sida 40 för beskrivning varför de valts ut för denna studie. De fyra Gap Filler projekten presenterades var för sig, och efter varje

projektpresentation lyftes vilka NUA punkter som projektet bidragit till, understött av referenser från litteraturstudien som betonar hur projektet i fråga inte bara bidragit till en hållbar stadsutveckling men också bidragit till att öka möjligheterna för ett ökat välbefinnande bland medborgarna. En del NUA punkter har tagits upp utan stöd från litteraturstudien, detta för att belysa tvärsynergierna mellan de olika NUA punkterna. Urban Layers har ett annorlunda upplägg då det är ett experimentellt projekt av lite annan karaktär. Här presenteras projektet som är uppbyggt av tre lager, och lagervis lyfts vilka NUA-punkter som projektet bedöms bidra till. Gällande både Gap Fillers projekt och Urban Layers så har nya referenser introducerats i denna del, dessa referenser fokuserar specifikt på dessa projekt eller omständigheter. Del 3 avslutas med en summering av de studerade projektens bidrag till en hållbar utveckling, och då speciellt den sociala dimensionen och välbefinnande.

I diskussionen diskuteras analysen av de olika projekten i förhållande till litteraturstudien och de undersökta direktiven för att i slutsatserna besvara arbetets frågeställningar.

Målgrupp och avgränsning

Målgruppen för mitt arbete är främst andra studenter som vill få inblick i hållbarhet och då särskilt det sociala perspektivet på välbefinnande i urbana miljöer, samt låta sig inspireras av några intressanta projekt som arbetar med detta.

Även yrkesverksamma med intresse för de sociala aspekterna av välbefinnande skulle kunna finna arbetet användbart både som en genomgång av olika direktiv som utgör riktlinjer för kommuner och landsting men också som en inspiration av hur landskapsarkitekturen kan bidra till att höja känslan av välbefinnande och gemenskap. Arbetet går inte in på hållbarhetsarbetet på kommunal nivå då det bedöms skilja sig från kommun till kommun.

Arbetet kommer främst undersöka den sociala aspekten av hållbarhet och välbefinnande, och inte gå in närmare på andra, minst lika viktiga, delar så som ekosystemtjänster, biodiversitet, grönområdets värden, dagvattenhantering etc.

Resultat

Del 1 Litteraturstudie: social hållbar utveckling i stadsmiljön

Att ha en välfungerande social dimension bör ses som ett grundläggande behov för samhällsutvecklingen, men dagens utveckling förutsätter, generellt, ett fortsatt växande BNP (Brutto National Produkt) vilket innebär att mycket fokus ligger på den ekonomiska dimensionen (Hagbert, Finnveden, Fuehrer, Svenfelt, Alfredsson, Aretun, Bradley, Callmer, Fauré, Gunnarsson-Östling, Hedberg, Hornborg, Isaksson, Malmaeus, Malmqvist, Nyblom, Skånberg & Öhlund 2018, s. 10). Detta styr oftast dagens strategier och BNP har använts för att uppskatta utvecklingen i ett land. Men sedan en tid tillbaka har detta synsätt ifrågasatts och huruvida denna utveckling verkligen är eftersträfvansvärd (ibid.).

Den sociala dimensionen - från BNP till välbefinnande

Nedan följer en kort genomgång av situationen idag samt den begynnande skiftningen från BNP till andra värden.

Uppkomsten till BNP

BNP togs ursprungligen fram som ett instrument att mäta ett lands ekonomiska aktivitet på marknaden (Stiglitz 2016, s. 21). När vi idag ser på ekonomin används ofta begreppet BNP för att kunna mäta den ekonomiska aktiviteten inom ett visst område (Morse 2010, s. 143). BNP slår ihop investeringar, konsumenters och statligt spenderande på varor och tjänster samt export minus import, ett högt BNP värde signalerar en god ekonomi (a.a. ss. 143-145). Hagbert med fler (2018, s. 13) noterar i en rapport från Kungliga Tekniska Högskolan att BNP kan gå parallellt med ett ökat välbefinnande men bara upp till en viss punkt för att sedan gå helt skilda vägar. Historiskt sett har en ökad ekonomisk tillväxt ansetts gå parallellt med ökat välbefinnande då minskad eller negativ BNP tillväxt skett före-

trädesvis vid katastrofer, krig eller andra kriser, dock påpekar Hagbert med fler (a.a. s. 33, 41) att det saknas bevis för att minskat BNP skulle ha negativa konsekvenser.

Kritik mot BNP

Dock bör fokus inte enbart ligga på BNP då det exkluderar många viktiga faktorer, exempelvis noterar Morse (2010, s. 146) att BNP inte tar med användning eller förstörelse av naturresurser. Detta innebär att ett land kan utarma alla sina naturresurser men fortfarande ha ett växande BNP. Morse (a.a. s. 147) menar också på att ett land att hålla en stor del av befolkningen i fattigdom så länge det finns ett fåtal som står för en större ekonomisk omsättning och därmed ett växande BNP, vilket stöds av Dalziel, Saunders och Saunders i boken *Wellbeing Economics* (2018, s. 6). Stiglitz, Sen och Fitoussi (2009, s. 265) var inne på ett liknande spår när de noterade att en naturkatastrof som förstör egendom är positivt för BNP då allt återuppbyggande leder till en ökad ekonomisk aktivitet men ingen hänsyn tas till att återuppbyggnaden går ut på att nå den nivå av välbefinnande som fanns innan naturkatastrofen. Dessa misstolkningar är något som togs upp redan 1934 då Simon Kuznets (1934, ss. 6-7) i en rapport varnade för att likställa en ekonomisk tillväxt med ett lands välfärd. Han menade på att faktorer så som arbete utfört utanför marknaden, exempelvis i hemmet, inte räknas in, eller att värdeuppskattnigen för varor och tjänster kan skilja sig åt i olika delar av landet för att nämna några förbehåll (a.a. s. 6). Kuznets (ibid.) nämner också att så länge distributionen av pengarna inom landet är okänd går det inte att uttala sig om landets välfärd, vilket har understrukits av bland annat statistik presenterad i *Wellbeing Economics* där det framgår att USAs BNP ökat med 140 % sedan 1966 men procentandelen barn som lever i fattigdom ligger på samma nivå som tidigare (Dalziel, Saunders & Saunders 2018, s. 56).

Stiglitz (2016, s. 162) poängterar att BNP snarare fokuserar på medelvärdet och därmed inte visar en rättvis bild av hur det genomsnittliga hushållet

har det, istället föreslår Stiglitz att skifta fokus till median värdet av hushållens disponibla inkomst. Han argumenterar att faktorer som är viktiga för hushållen, så som säkerhet, hälsa och rättvisa, inte syns inom begreppet BNP och att man här behöver ett bredare perspektiv för att se hela bilden av hushållens och landets välbefinnande (ibid.). Trots att BNPs begränsningar har tagits upp under en längre tid var det efter den stora finanskrisen 2008 som vikten av välbefinnande började tas upp. 2009 publicerades en rapport om BNPs begränsningar i relation till de sociala aspekterna av samhällets utveckling, rapporten togs fram på uppdrag av Frankrikes president Nicolas Sarkozy (Stiglitz, Sen & Fitoussi 2009, s. 7). Där noterades en växande spricka mellan den data som BNP står för och vad människor anser vara en god välfärd, och framhöll att en starkare betoning på och undersökning av välbefinnande är nödvändigt (a.a. s.12). Stiglitz med flera nämner i sammanfattningen att:

Another key message, and unifying theme of the report, is that the time is ripe for our measurement system to shift emphasis from measuring economic production to measuring people's well-being.

(Stiglitz, Sen & Fitoussi 2009, s. 12)

BNP är således en indikator som enbart visar en sida av en komplex situation, och ett sätt att få en rättvisare bild av samhällets utveckling är att använda BNP tillsammans med andra index (Stiglitz, Sen & Fitoussi 2009, s. 85).

BNP och koldioxidutsläpp

En annan sida av BNP är att det används tillsammans med statistik för utsläpp av växthusgaser som en mätstock på hållbar utveckling. Detta är något som Anna Hult (2017, s. 7) analyserat i sin doktorsavhandling där hon undersökt påståenden som hävdar att ekonomisk tillväxt och minskad miljöpåverkan kan gå parallellt i form av ökande BNP och minskande

koldioxidutsläpp. I avhandlingen studeras projekt så som Hammarby Sjöstad i Stockholm och Västra Hamnen i Malmö vilka ofta tas upp som positiva exempel på hållbarhet och stadsutveckling som leder till minskade koldioxidutsläpp (a.a. ss. 7, 118). Dessa byggdes under sena 1990-talet på gamla industrimarker med betoning på miljöteknologi, innovation och hållbarhet (a.a. s. 118). Sedan har dessa exporterats som hållbar stadsutveckling utomlands, särskilt till Kina, med argumentet att det går att ha en positiv BNP utveckling parallellt med ett nedåtgående utsläpp av koldioxid (a.a. s. 129).

Detta är något Hult (2017, s. 13) är kritisk till och poängterar i artikeln att dessa koldioxidutsläpp är begränsade till utsläpp som sker inom vår geografiska gräns, så kallade territoriella utsläpp, vilka har minskat sedan 1990 (Naturvårdsverket 2018d). Dock har flera källor påpekat att detta inte är hela sanningen, utan sett till våra konsumtionsbaserade utsläpp har våra koldioxid utsläpp istället ökat sedan 1990, och runt 65 % av utsläppen sker utomlands (Weitz, Persson, Nilsson & Tenggren 2015, s. 34; Hagbert et al. 2018, s. 30; Naturvårdsverket 2018d; Naturskyddsföreningen u.å.). I detta sätt att räkna på utsläppen inkluderas de utsläpp som våra varor orsakar under produktion och transport, oavsett geografiska gränser (Naturvårdsverket 2018d). Hult (2017, s. 134) och Hult med Bradley (2017, s. 599) menar på att om vi pratar om hållbarhet måste vi ta med hela vår konsumtion och dess utsläpp i beräkningen, det skapar en rättvisare bild av situationen och vem som egentligen lever på ett hållbart sätt.

I en annan artikel lyfter Hult och Larsson (2016, s. 434) hur lokala klimatstrategier har möjlighet att lägga fokus vid individens ansvar gällande konsumtion och resor genom att uppmuntra till en hållbar livsstil. I deras exempel tog Göteborgs Stad med konsumtionsperspektivet i beräkningarna när de skulle utforma en plan för att minska sina koldioxidutsläpp, vilket enligt Hult och Larsson skapar förutsättningar för en miljömässig rättvisa och ett globalt ansvarstagande samt utmanar dagens

konsumtionsbaserade livsstil (a.a. s. 441). Dock varnar Hult med Bradley (2017, s. 598) för att detta kan leda till ett stort fokus på medborgarna som då förväntas styra marknaden genom efterfrågan på mer hållbara produkter. Tim Jackson (2009, s. 9) har i en rapport för *The Sustainable Development Commission* varit inne på ett liknande spår då han poängterat hur tillverkare tvingas utveckla och förnya sina produkter för att inte tappa kunder, vilket triggar en osäkerhet bland konsumenterna som drivs av social jämförelse. Jackson (a.a. s. 11) menar på att denna spiral är svår att bryta om det inte finns andra incitament i samhället uppmuntrar dem till ett förändrat beteende. Istället efterlyser både Jackson (2009, s. 102), Hult och Bradley (2017, s. 598) ett bredare grepp som erbjuder fler möjligheter att minska konsumtion. Hult och Bradley (ibid.) tar i en studie exempelvis upp hur Malmö stad jobbade med vad de kallar en sharing infrastructure, de menar att myndigheterna alltid haft i uppgift att fördela tjänster, så som kollektivtrafik, återvinning etc, och att delandet av verktyg är ett naturligt nästa steg. De nämnde två exempel från Malmö, STPLN och Garaget, vilka är kommunala initiativ som utgör plattformar dit invånare kan komma för att skapa, reparera, mötas, testa ideer, låna saker och utrymmen, eller bara umgås (a.a. ss. 602, 604-608). Jackson (2009, s. 11) menar på att större förändringar krävs i samhället, dels bör status jämförelsen inte uppmuntras och dels bör det istället erbjudas möjligheter att utvecklas och frodas på ett mindre materialistiskt sätt, och då nämns särskilt att kunna delta i samhället på ett meningsfullt och kreativt sätt. Jackson bedömer att konsekvenserna skulle bli positiva:

The advantages in terms of prosperity are likely to be substantial. A less materialistic society will enhance life satisfaction. A more equal society will lower the importance of status goods. A less growth-driven economy will improve people's work-life balance. Enhanced investment in public goods will provide lasting returns to the nation's prosperity.

(Jackson 2009, s. 11)

Andra värden att fokusera på

Frågan är då om ökad ekonomisk tillväxt i form av ett växande BNP inte är en tillfredställande indikator för samhällets utveckling, vad kan utvecklingen istället fokusera på? Stiglitz, Sen och Fitoussi (2009, s. 12) menar på att välbefinnande är en intressant aspekt, lika så anser Dalziel, Saunder och Sanders (2018, s. 24) som också tar upp värdet av att leva ett liv man kan uppskatta. Hagbert med fler (2018, s. 50) går in på att välbefinnande bör vara ett mål men att det kommer behöva grundas på andra värden än idag. Jackson (2009, s. 11) å andra sidan tar upp mer deltagande och kreativa sätt att leva medan Hult och Bradley (2017, ss. 606, 612) går in på delningsmöjligheter, möjligheten att lära sig skapa och laga saker och att träffas över barriärer. Att döma av ovanstående stycke så framträder den sociala dimensionen av hållbarhet och välbefinnande som mer passande för att låta styra en hållbar utveckling.

Välbefinnande

För att undersöka hur landskapsarkitekturen skulle kunna bidra till en hållbar stadsutveckling i avseende på den sociala dimensionen och välbefinnande följer här en genomgång av vad välbefinnande anses vara samt vilka aspekter som skulle kunna bidra till ett ökat välbefinnande.

Välbefinnande i detta sammanhang

Det finns flera definitioner av vad välbefinnande innebär, en studie ledd av Dr Ylenio Longo vid Nottingham University jämförde de vanligaste teorierna där det framkom att välbefinnande brukar talas om som subjektivt välbefinnande och psykologiskt välbefinnande (Longo, Coyne & Joseph 2017, s. 148). I studien jämfördes litteratur som behandlade välbefinnande och de fann fjorton aspekter som betingas med välbefinnande: att känna glädje, att känna livskraft, att känna lugn, att vara optimistisk, att känna engagemang, att ha självkännedom, att känna självacceptans, att ha självkänsla, att känna sig kompetent att möta utmaningar, att känna en utveckling, att ha syfte med livet, att känna mening med det vi gör, att

känna att det vi gör överensstämmer med våra värderingar och att känna sig del i ett sammanhang (a.a. s. 149).

Ett annat forskarlag summerade upp välbefinnande som när människor är del av en gemenskap, har en tillfredställande livskvalitet där behoven är tillgodosedda samt att de har möjlighet att arbeta mot de mål de satt upp för sig själva (Hicks et al. 2016, s. 38). Dessa karaktärer som nämnts spänner över flera områden vilka en del skulle kunna påverkas genom landskapsarkitektur eftersom våra utemiljöer berör många aspekter av våra psykiska och fysiska upplevelser. Ett annat forskarlag från Australien har undersökt hur den byggda miljöns påverkan på hälsa, och då framkom det att känna sig delaktig i en gemenskap kan ha en positiv inverkan på fysisk och mental hälsa (Thompson & Kent 2014, s. 260). Detta resonemang stöds av flera studier, bland annat Pond, Brey och DeVall (2011) undersökte hur människor påverkas av att inte känna sig del av ett sammanhang.

Att vara del av en gemenskap

I Pond, Brey och DeValls studie (2011, ss. 109-111) framkom det att ensamhet kan bidra till sämre hälsa form av stress och högre blodtryck, och att människor som känner sig exkluderade tenderar att vara mindre hjälpsamma, visar mindre empati och har större benägenhet att uppvisa aggressivt beteende. Thompson och Kent (2014, s. 260) tar också upp att samhörighet inger en känsla av trygghet, självförtroende och trevnad vilket i sin tur leder till människor är mer fysiskt och socialt aktiva, och att spontan daglig interaktion med andra kan dämpa känslan av ensamhet och öka känslan av trygghet. Thompson och Kent (a.a. ss. 261-265) har undersökt fyra typer av platser i den byggda miljön som skulle kunna bidra till att skapa gemenskap genom att de är platser där slumpartad och informell social interaktion kan ske: grönområden, gemensamma odlingar, gator och kvarter samt vad de kallar tredje platser. Lokala grönområden och gemensamma odlingar är platser som är restaurativa och avstressande men de skapar också möjligheter för människor att träffas, engagera sig och vara

delaktiga i den lokala gemenskapen (a.a. ss. 262-263). Thompson och Kent (a.a. s. 263-265) tar också upp att arbeta i odlingarna tillsammans med andra bidrar till en känsla av gemenskap vilket har positiv inverkan på mental hälsa och att odlingarna bör finnas i ett nätverk som förenar gemenskapen i området. Gällande gator och kvarter nämner de att sannolikheten för social interaktion ökar när det finns sittplatser, bredare trottoarer och butiker tillåts ställa ut varor utanför sina skyltfönster (a.a. s. 265). Vidare tar de upp vikten av tredje platser vilka betecknas av att de inte är någons hem eller arbetsplats, utan en tredje plats där restoration och interaktion kan ske utan att någon har en förutbestämt roll, exempelvis en lekplats, parkbänk, café eller tågstation (a.a. s. 264-265).

Att arbeta med denna typ av miljöer för att erbjuda fler möjligheter till interaktion kan även gynna människor som är exkluderade, Pond, Brey och DeVall (2011, s. 111) noterade att dessa människor tenderar att söka kontakt och vara mer positivt inställda till andra människor som de vill ha social kontakt med, jämfört med människor som redan är del av ett sammanhang. Thompson och Kent (2014, s. 266) tar också upp vikten av att miljöer inger en känsla av trygghet då känslan av säkerhet påverkar viljan till social interaktion, och noterar att flera studier visar på att känns området osäkert så minskar social interaktion och fysisk aktivitet. Så för att få fler människor att känna sig del av en gemenskap och därmed höja känslan av välmående i samhället uppmanar Thompson och Kent (a.a. s. 268) planerare att arbeta med att skapa miljöer som uppmuntrar till social interaktion samt samarbeta med olika lokala organisationer och intressegrupper.

En spännande stad

Silvia Mazzucotelli (2011, s. 42) tar i ESF Exploratory Workshop on PUBLIC ART upp hur en möjlighet att öka interaktionen är genom offentlig konst, vilket inbegriper ett stor urval av begrepp från traditionella statyer till tillfälliga installationer, performance eller sociala processer (Statens konst-

råd u.å.). Andrew Shoben (2012), professor i Public Art and Computation vid University of London och grundare av Greyworld, tar i en TEDx talk upp hur offentlig konst tenderar att vara beställd av någon myndighet, som oftast efterfrågar statyer med liten anknytning till medborgarna. Denna uppfattning delar Mazzucotelli (2011, ss. 39, 42) som nämner att offentlig konst till stor del har varit traditionella skulpturer, dock lyfter Mazzucotelli att offentlig konst numer oftare används som ett verktyg att förnya och berika offentliga miljöer samt för att stimulera till ett mer deltagande samhälle. Mazzucotelli (a.a. s. 28, 42) menar också att offentlig konst kan vara ett medium för människor i närområdet att skapa identitet, sätta prägel på en intetsägande plats eller starta en dialog, och att offentlig konst kan bidra med att skapa en förbindelse mellan kultur och medborgarna i området, men också en samhörighet medborgarna emellan.

Shoben (2012) går in på ett liknande spår genom att uppmuntra till interaktiva installationer som leker med ljus, ljud, rörelse och teknologi, dock förespråkar Shoben installationer som inte är uppenbara utan har ett element av överraskning i sig där medborgare spontant upptäcker, stannar och deltar. Exempelvis drev Shobens företag ett projekt som heter "Railings" vilket går ut på att musik spelas när någon drar en pinne utmed de vertikala stolparna på ett räcke, dessa musikaliska räcken installerades i smyg på olik platser i Europa (ibid.). Avsikten med projektet var att skapa en längtan att utforska staden, eller som Vardit Gross, ledare för Artport Art Center and Residency Program i Tel Aviv uttrycker det, så skapar denna form av projekt:

[...] a city full of people who are actively looking, listening and believing.

(Gross 2017).

Mazzucotelli (2011, s. 42) menar på att offentlig konst med sociala inslag för att aktivera platser har ökat i popularitet, särskilt projekt som har till

syfte att skapa social interaktion mellan människor som normalt inte träffas. Claudia Konyalian (2016), en projektledare inom kultur som jobbar för Urban Gorillas, en ickestatlig organisation från Cypern, menar på att det viktigaste deras projekt åstadkommit är ett aktivt och entusiastiskt deltagande från en bred och mångskiftande allmänhet. Vidare beskrev Konyalian (ibid.) hur några av deras projekt triggat en nyfikenhet och inspirerat till lekfull utforskning och interaktion mellan främlingar. Gross understryker detta genom att beskriva sin syn på offentlig konst genom:

[...] the best public art connects me to the city – it's not enough that it is nice and decorative – I want it to challenge me ... public art can make us think, doubt, understand our cities, maybe even our lives in a different way [...]

(Gross 2017)

Gross (2017) poängterar att offentlig konst tjänar ett mer komplext syfte än att enbart försköna miljön, utan istället kan konsten fungera som en katalysator för en mer interaktiv och progressiv stad där medborgare är medvetna, har en koppling till och deltar i stadens utveckling. Denna åsikt delas av Mara Holt Skov (2016), en kurator och historiker inom konst och design i USA som arbetar med interaktiv konst i offentliga miljöer och som menar på att dessa platser är till för att alla människor ska kunna umgås och interagera både med varandra och med objekten i miljö. Francesc Fusté-Forné (2017, s. 55), professor i Fulkulteten för turism vid Universitat de Girona i Spanien har dragit resonemanget ett steg längre genom att lyfta vikten av vad han kallar *experiencescapes* i stadsrummet. Fusté-Forné (ibid.) menar på att människor idag har andra avsikter med att vara i det offentliga rummet än tidigare då köp av varor och tjänster till stor del sker på andra platser, och att den centrala stadsmiljön då behöver ett nytt grepp. Med *experiencescape* anser Fusté-Forné (ibid.) att det urbana landskapet bör erbjuda människor upplevelser och konsten kan bidra till att transformera de offentliga miljöerna till platser där det går att komma i

kontakt med ny kultur, nya uppfattningar och utmanas i sin syn på samtida konst.

Tillfälliga projekt

Inom begreppet konst innefattas, som konstaterat ovan, många olika typer av projekt samt en del tvärvetenskapliga grepp med en avsikt att inte bara väcka tankar och utmana men att föra samman människor och göra anspråk på platser i den offentliga miljön.

Att ta platsen i anspråk

Lydon och Garcia (2015, s. 43) nämner i boken *Tactical Urbanism* hur Bonnie Ora Sherk, en konstnär och landskapsarkitekt, under 1970-talet installerade tillfälliga konstprojekt i San Francisco med avsikten att utmana synen på fördelningen och användningen av offentliga miljöer. De lyfter att Sherk använde just konsten som medium för att locka människor till att se på offentlig miljö från ett nytt perspektiv samt att det under senare tid har varit ett uppsving i denna form av installationer som ett sätt att uppmuntra invånare att föreställa sig nya utvecklingsmöjligheter för stadsmiljön (a.a. ss. 43-44). Peter Bishop (2015, s. 137), professor i Urban Design vid University College London, nämner också hur den tillfälliga urbanismen kan bidra till att öka demokratin gällande platserns användning, liksom öka både aktiviteten och glädjen i stadsrummet. Vidare tar Bishop (ibid.) upp att tillfällig urbanism oftast är låg-budget, använder återvunnet material och har ett kreativt inslag. Lydon och Garcia (2015, s. 6, 8) tar upp hur denna form av informell urbanism är människocentrerad, utgörs av en blandning av inte bara offentlig konst och arkitektur, men också aktivism, samt kan initieras av både privatpersoner och mer organiserande verksamheter så som välgörenhetsorganisationer, kommuner eller exploatörer. Vallance Dupuis, Thorns och Edwards (2017, s. 88) noterar i sin studie att den tillfälliga aspekten dessutom gör att projekten lättare får tillstånd att genomföras av markägare.

Offentliga miljöer under förändring

Vallance med fler (2017, s. 87) noterar i en artikel att mängden och kvaliteten av offentliga miljöer minskar globalt delvis på grund av katastrofer och andra plötsliga oförutsedda händelser men också i en långsammare process i form av stadsutveckling. Bowring och Swaffield (2013) fortsätter på ett liknande spår i en artikel för *Harvard Design Magazine* med att ta upp att en hel del faktorer som påverkar den stadslandskapet går att förutse, så som säsonger, dagsljus eller ekologisk succession, vilka designen anpassar sig efter. Men de lyfter också att det finns andra oförutsägbara, men med ökande förekomst, krafter som kan påverka vår miljö så som ekonomiska kriser, civil oro och klimatförändringar som exempelvis översvämningar, havsnivå höjning och torka (ibid.). Bowring och Swaffield (2013) menar på att dessa former av påverkan av stadsrummen kan vara vårt ”nya normala” och den dynamiken skapar en situation där landskapet är under ständig utveckling och slut produkten, exempelvis ett ”färdigt” torg, är en illusion av en framtidsvision vars väg utsätts för ständiga förändringar. Bowring och Swaffield fortsätter med att påpeka att i en stad med så pass föränderlig karaktär kan tillfälliga innovativa projekt bidra till att återaktivera staden:

These are intentionally transient, moving from site to site to accommodate the constantly morphing nature of the city.

(Bowring & Swaffield 2013)

En liknande tråd tas upp av Bishop (2015, s. 141) som noterat ett begynnande skifte bland exploatörer och markägare, där idén att fokusera på en statisk design lösning istället har skiftat mot att se på hela designprocessen där successionen av tillfälliga inslag är viktigare.

An overplanned and over-regulated city is a sterile city. The answer probably lies not in the physical design of space, but in the processes through which cities are created and adapted.

(Bishop 2015, s. 141)

Gällande platser som är under återuppbyggnad efter katastrofer har Bowring och Swaffield (2013) poängterat att just bottom-up med fokus på att låta närboende och lokala intressegrupper vara med och påverka utvecklingen har varit bland de mest konstruktiva tillvägagångssätten, och att ha ett lokalt engagemang bland närboende är viktigt för att kunna möta framtida utmaningar. Bowring och Swaffield uttryckte bottom-up initiativen som:

They prefigure a significant extension of landscape architectural activity from specific sites, to multiple spaces and places of engagement with landscapes—where human relationships with landscape are “designed” through manipulating the tools and practices of everyday life.

(Bowring & Swaffield 2013)

Andreas Wesener (2015, s. 418), universitetslektor vid Lincoln University, har också studerat tillfällig urbanism efter en katastrof och noterat att det finns flera sätt som det skulle kunna bidra till mer resilienta samhällen då denna typ av projekt bidrar med positiva upplevelser och experimenterande, samt stärker de sociala relationerna och uppmuntrar lokala grupperns handlingskraft. En annan synergi av tillfällig urbanism i stadsrummet är att installationerna gör att fler människor rör sig kring dessa platser och Jan Gehl (2010, s. 98-99) menar på att den ökade närvaron i stadsrummet, även spår av mänsklig närvaro (exempelvis cyklar eller utemöbler) i ett tomt stadsrum under kvällstid, kan bidra till en känsla av upplevd ökad säkerhet.

Att kunna medverka

Lydon och Garcia (2015, s. 11) menar på att tillfällig urbanism, utöver det ovannämnda, kan bidra till att minska problematiken kring att lyckas fånga upp medborgare från alla delar i samhället vid tillfällen när det bjuds in för diskussioner kring stadsutveckling, då de personer som engagerar sig tend-

erar att komma från samma bakgrund. Här lyfter de att taktisk urbanism istället flyttar samtalet och förslagen dit allmänheten är som ett alternativ där fler får komma till tals (a.a. s. 12). Även Vallance med fler (2017, s. 88) kom fram till att denna typ av projekt skulle kunna vara ett fördelaktigt tillvägagångssätt för att utveckla allmänna miljöer då människor som tenderar att inte ta plats i de traditionella forumen för stadsutveckling här får möjligheter att delta projekt och göra sig hörda i debatten. Németh och Langhorst (2014, s. 148) understryker detta i en artikel där de nämner att tillfälliga projekt kan bidra till att människor i förbisedda områden som annars inte erbjuds möjlighet att påverka eller ta plats i anspråk får en starkare lokal gemenskapen samt ger de boende en känsla av deltagande.

Dock tar Andrea Kahn (2015, s. 77), biträdande professor vid Columbia University, i en artikel för *Archit. Design* upp ett exempel där delaktighet inte ledde till förväntat resultat, det handlade om ett projekt från Slovakien där ett arkitektföretag bjöd in yngre arkitekter att skapa projekt i försummade platser i staden. Här ville arkitektföretaget undersöka om möjligheten att interagera med miljön skulle få invånarna att koppla an till platsen i en högre grad (ibid.). Designers skapade mobila sittplatser med tak som kunde vikas ihop till en låda när de inte användes, och första sommaren anordnade arkitektföretaget olika aktiviteter vid de nya sittplatserna vilket blev en succé med större folkliv, möten och spontana aktiviteter (ibid.). Men när den lokala kommunen året efter tog över ansvaret upphörde de organiserade aktiviteterna och platsen förföll, tre år senare togs installationen bort helt (ibid.). Här noterar Kahn (ibid.) att arkitektföretaget avsåg fortsätta med initiativet men att nästa gång bjuda in även medborgare att komma med idéer till projekt. Bishop är inne på ett liknande spår genom att se på processen är viktig i sig:

Temporary urbanism, when properly applied, is a forum for experimentation, for subversion, for prototyping. Underpinning

this is a growing recognition that the process and the event are as important as any long-term impact.

(Bishop 2015, s. 137)

Denna aspekt av tillfällig urbanism belyses även av Vallance med fler (2017, s. 86) som i sin studie noterar att deltagandet i processen är en viktig del, de citerade en deltagare som poängterade att vara del i processen var i sig viktigt då invånare gick samman och relationer skapades eller fördjupades.

Möjligheten att testa idéer och vara anpassningsbar

Vallance med fler (2017, s. 88) betonar också att just den tillfälliga aspekten gör att projekten får en mer informell framtoning med hemma-byggekänsla vilket dels bjuder in en bredd av människor att vara delaktiga och bidra på olika sätt, och dels finns det utrymme för experimentatorn där ett "misslyckande" inte gör så mycket. Nina-Marie Lister (2007, s. 46), professor vid Ryerson University School of Urban and Regional Planning (Ryerson University u.å.) tar i en artikel upp en liknande fråga där värdet av att ha en möjlighet att experimentera med lösningar vid skapandet av urbana ekosystem lyfts. Lister (2007, s. 46) menar på att bra ekologisk design grundar sig i en mångfald av tillvägagångssätt och verktyg då ekosystem är komplexa och kan utvecklas på olika sätt. Genom att testa olika lösningar småskaligt behöver ett negativt resultat inte leda till stora ekonomiska förluster utan snarare ses som ett tillfälle att dra lärdom av för att förbättra möjligheterna till nästa gång, Lister (ibid.) kallade detta ett safe-to-fail approach. Jack Ahren (2011, s. 343), professor vid University of Massachusetts Amherst (University of Massachusetts Amherst u.å.), betonar också värdet i ett safe-to-fail approach då innovativ och adaptiv design medför viss risk. Vidare hävdar Ahren, med Cilliers och Niemelä (2014, s. 257) i en annan artikel för att uppnå en urban resilient miljö behövs design som är anpassningsbart och samarbetar över flera discipliner. Därtill föreslår Ahren (2013, s. 1210) i en annan artikel viktiga aspekter för att uppnå en högre resiliens i stadsrummet; biodiversitet, multifunktionalitet, nätverk i olika skalor samt att

arbeta med design som är anpassningsbar och består av modulsystem. Just det multidisciplinära tar också Bishop (2015, s. 141) upp, att tidigare uppdelningar mellan yrken nu utmanas och det samarbete som uppstår bör eftersträva en planeringsprocess av stadsmiljön som är kreativ, givande och inkluderande.

Sammanfattning av litteraturstudie

Hållbar stadsutveckling grundar sig på tre kärnområden, den ekonomiska, den ekologiska och den sociala dimensionen, och landskapsarkitekten vidrör i sitt arbete samtliga dimensioner på olika sätt. Längre har den ekonomiska aspekten i form av BNP fått mycket fokus när människans utveckling och välgång diskuterats. Dock har kritik lyfts mot detta synsätt, bland annat på grund av att BNPs begränsningar blivit mer uppmärksammade. Dessa inbegriper bland annat begränsningar i att BNP inte går att jämföra med välbefinnande eller ens välfärd för enskilda hushåll, därtill har ett ständigt växande BNP, enligt forskningen, också haft negativ inverkan på de naturresurser vi är beroende av för vår överlevnad. För en hållbar utveckling behövs således en större vikt läggas vid den ekologiska och sociala dimensionen. Flertalet studier tar upp hur utvecklingen istället borde kretsa kring andra koncept för att bättre fånga upp de värden som avgör människors livskvalitet, och då nämns välbefinnande som ett bättre fokusområde.

Välbefinnande infaller sammanfattningsvis när en person är tillfreds och nöjd med livet och har en optimistisk syn på framtiden. Detta inbegriper bland annat att ha en god fysisk och mental hälsa, men också att känna sig del av en gemenskap. Särskilt möjligheten till spontan social interaktion i vardagen kan bidra positivt menar flera studier. En studie tog upp hur den gestaltade miljön kan bidra och ett tillvägagångssätt för att skapa fler möjligheter till interaktionen mellan människor är genom offentlig konst i form av tillfälliga installationer och sociala processer. Offentlig konst skulle enligt studier kunna bidra med att öka medborgarengagemanget, skapa

koppling mellan olika kulturer och olika samhällsgrupper. Vidare lyfter verksamma inom området att konsten kan bidra till att skapa en mer spännande och intresseväckande stad som lockar invånare att vara mer närvarande och uppmärksamma på sin närmiljö.

I detta ljus framträdde den tillfälliga landskapsarkitekturen som betydelsefull, vilken är människocentrerad och använder kreativa inslag för att utmana synen på hur offentliga miljöer kan användas. En studie påpekade att just den tillfälliga aspekten gör att projekten lättare får tillstånd att genomföras av markägare. Därtill tar flera studier upp att stadslandskapet är under ständig förändring, om inte på grund av katastrofer så genom stadsutvecklingen i sig, och på denna scen kan tillfälliga installationer vara ett tillvägagångssätt som bidrar till ett mer transitionellt stadsrum i ständig förändring. En del källor noterar också att själva processen i stadsutvecklingen har fått en mer dominant position, där man börjat vända sig från en alltför planerad och styrd stad. Istället lyfter flera studier värdet i att låta medborgare vara delaktiga, exempelvis för att låta fler komma till tals i diskussionerna och medverka kring stadsutvecklingen. Men också för att processen i sig har visat sig ha positiva effekter bland deltagare.

Så för den sociala dimensionen av hållbar stadsutveckling och då särskilt välbefinnande har landskapsarkitekturen potential att bidra till ett samhälle med mer gemenskap, tillit, engagemang men också en mer spännande utemiljö som bjuder in till att knyta relationer genom att låta invånare delta i projekt kopplade till konst och kultur. Sett utifrån detta perspektiv frågar sig detta arbete vad det finns för officiella riktlinjer för hållbar stadsutveckling och om dessa inbegriper denna form av landskapsarkitektur?

Del 2 Direktivstudie: direktiven som styr utvecklingen

Nedan följer en genomgång av hur Sverige arbetat för en hållbar utveckling under de senaste åren samt vilka direktiv som styr arbetet. De olika direktiven, riktlinjerna, målen, delmålen och visionerna har undersökts och sammanfattats dokumentvis nedan med hänsyn till de aspekter som bedömts vara relevanta för landskapsarkitektur. Särskilt fokus har legat på de sociala värdena men även andra perspektiv då det finns många synergier och kopplingar värdena emellan. Dessa dokument styr utvecklingen 2019, dock är detta bara ett utsnitt i tiden då ämnesområdet ständigt berikas med ny forskning och skiftningar i den politiska makten kan leda till ändringar.

Arbetet med en hållbar stadsutveckling i Sverige

2012 började FN arbetet med att ta fram globala hållbarhetsmål som kunde ersätta de tidigare *Millennium Development Goals* vilka till stor del fokuserat på att minska fattigdom (United Nations Development Programme u.å.a). Under september 2015 antogs hållbarhetsmålen och rapporter som undersökte vilka utmaningar länderna står inför och hur målen skulle kunna implementeras började publiceras. En undersökning gjord av Christian Kroll (2015, ss. 6, 47) vid Bertelsmann Stiftung tittade närmare på hur välfärdsländerna ligger till, och i deras ranking låg Sverige i toppen, dock påpekar de att det finns områden inom vilka Sverige står inför utmaningar så som energi effektivitet, skydd av naturområden och utbildning. Samma undersökning lyfter Sverige som ett föredöme gällande låga koldioxidutsläpp, utan att dra någon koppling mellan dessa territoriella utsläpp och mängden importerad konsumtion (a.a. ss. 78-79). Koldioxidutsläppen är något som tankesmedjan Global Utmaning också tar upp men de, liksom tidigare nämnda studier på sida 14, poängterar att Sveriges ekologiska fotavtryck är bland de största i världen (Andersdotter Fabre 2017, s. 5). Stockholm Environment Institute gör en liknande observation,

och pekar ut utbildning, arbetslöshet, jämlikhet, konsumtion, klimatförändringar och vattenskydd som områden där det kan bli en utmaning att uppnå målen (Weitz et al. 2015, ss. 8-9).

Flera källor tog upp behovet av en nationell handlingsplan för att säkerställa att åtagandena levs upp till (Andersdotter Fabre 2017, s. 5; Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) 2017, s. 104). Och av 35 OECD länder så var Sverige fram till 2017 ett av de fem länder som inte hade en *National Urban Policy* som specifikt styr städernas utveckling, istället fanns *Plattformen för hållbar stadsutveckling* mellan 2014-2017, vilket var en plattform för Boverket, Energimyndigheten, Naturvårdsverket, Tillväxtverket och Trafikverket att samlas kring och öka samarbetet runt hållbar utveckling av städer (Naturvårdsverket 2017; OECD 2017, ss. 11, 104). Med utgångspunkt från 2015 då Agenda 2030 och de globala hållbarhetsmålen antogs skedde det dock en utveckling. Nedanstående tidslinje tar upp händelser relaterade till de dokument som styr arbetet med stadsutvecklingen idag; både dokument med fokus på hållbarhet och gestaltning av stadsrum.

2015	Agenda 2030 och de globala hållbarhetsmålen antogs. Det fanns ett behov av att göra en nationell tolkning och 2016 skapade Regeringen Agenda 2030-delegationen för att bland annat ta fram en handlingsplan (Agenda 2030-delegationen u.å.).
2016 – dec	New Urban Agenda antas, en utveckling av hållbarhetsmål 11 <i>Göra städer och bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara</i> (United Nations 2017).
2017 – maj	Agenda 2030 delegationen lämnade in ett förslag till handlingsplan till regeringen (Agenda 2030-delegationen u.å.).

2017 – dec	Rådet för Hållbara Städer bildas, vilket ersätter <i>Plattformen för hållbar stadsutveckling</i> . Rådet är en utgångspunkt där elva myndigheter samt Sveriges Kommuner och Landsting och Länsstyrelsen samarbetar för att hjälpa landets kommuner och landsting att uppnå hållbarhetsmål 11, till rådet finns även grupper med kommuner, näringslivsrepresentanter och experter knutna, och expertgruppen har till uppgift att ta fram strategier, förslag och samarbeten som leder arbetet framåt (Hållbar Stad u.å.). Rådet verkar mellan 2017-2022 och har som syfte att bidra till genomförandet av regeringens politik, bland annat samarbetar de sedan 2018 kring forumet <i>Hållbar Stad</i> där de sprider information och engagemang runt hållbar stadsutveckling (ibid.). Även arkitekturmuseet ArcDes utgör en del av Rådet och svarar för att säkerställa kvalitetsaspekter inom arkitektur och design i Sverige (ibid.).	2018 – maj	Propositionen <i>Politik för gestaltad livsmiljö</i> antogs i Riksdagen, vilket blir Sveriges nya nationella mål för arkitektur-, form- och design (Civil- och kulturutskottet 2018).
2018 – feb	Propositionen <i>Politik för gestaltad livsmiljö</i> lämnas in. Propositionen innehåller ett nytt nationellt mål för arkitektur-, form och designpolitiken (Kulturdepartementet 2018, s. 1).	2019 – jan	Landskapsarkitekten Helena Bjarnegård anställs som riksarkitekt, och blir därmed också ordförande i Rådet för Hållbara Städer (Boverket 2019b).
2018 – apr	<i>Strategi för Levande städer</i> publicerades av regeringen och lämnades in till Riksdagen. Här framkommer regeringens politik för en hållbar stadsutveckling, som ska bidra till de nationella miljömålen, andra nationella mål, hållbarhetsmålen New Urban Agenda och EU:s urbana agenda, med fokus på de miljömässiga aspekterna. (Miljö- och energidepartementet 2018, s. 1). Denna strategi ligger till grund för Rådet för Hållbara Städers arbete (Hållbar Stad u.å.).	2019 – mar	Agenda 2030-delegationen lämnade in sin slutredovisning <i>Agenda 2030 och Sverige: Världens utmaning – världens möjlighet</i> , vilken är ute på remiss till och med 1 juli 2019 så alla intressenter (vem som helst får komma med synpunkter, från myndigheter till privatpersoner) kan komma med kommentarer (Miljödepartementet 2019). Slutredovisningen behandlar bland annat hur Sverige kan jobba för att genomföra Agenda 2030s hållbarhetsmål.

Agenda 2030 – De globala hållbarhetsmålen

Figur 1: Globala målen (The New Division u.å.)

Agenda 2030 och de globala hållbarhetsmålen är ett initiativ från FN, de består av 17 mål, se figur 1 och tabell 1, med totalt 169 delmål och är inte bindande (Svenska FN-förbundet u.å.). FN menar på att dessa mål är sammanflätade och att det inte går att se till bara ett mål utan man bör se till ett större perspektiv där hela bilden av utvecklingen tas med (Regeringskansliet 2016, s. 11; Svenska FN-förbundet u.å.). Stockholm Environment Institute har undersökt hur hållbarhetsmålen kan användas i Sverige. De poängterar att då många av målen är visionärt formulerade, spänner över flera ämnen och ibland är på global nivå kan de vara svåra att sätta i relation till ett enskilt lands, Sveriges i detta fall, situation och utveckling (Weitz et al. 2015, s. 19). Syftet med det är alla länder ska känna att de kan bidra till den hållbara utvecklingen utifrån sina egna förutsättningar, och då låta dessa mål vara vägledande i arbetet (Regeringskansliet 2016, s. 11). FN påpekar dock att olika länder står inför olika utmaningar och därmed måste hänsyn tas till de olika ländernas situation och möjlighet att agera (Regeringskansliet 2016, s. 6). Målen med mer

global anda kan också bidra till att alla länder känner visst ansvar, dock menar Weitz med fler (2015, s. 20) att dessa mål är svåra då den globala skalan gör att de kan ta uppmärksamhet från mål som kan vara mer relevanta för olika länder samt är svåra att precisera vad som behövs göras i exempelvis Sverige. Finansdepartementet (2019, s. 14) håller med då de noterar att för Sverige är en del mål mer relevanta än andra då vi länge jobbat med många frågor relaterat till dessa hållbarhetsmål, Agenda 2030-delegationen nämner i sin slutredovisning att i en del fall är den svenska ambitionen högre än vad som anges i Agenda 2030.

Till sin hjälp har regeringen också United Nations Development Programme (UNDP), en del av FN som finns i 170 länder och som har i uppgift att hjälpa länder med en hållbar utveckling, bland annat genom att bistå med hjälp för att genomföra hållbarhetsmålen från Agenda 2030 (United Nations Development Programme u.å.c). Svenska UNDP ansvarar för websidan *globalamalen.se* där de informerar om hållbarhetsmålen och förklarar hur olika aktörer kan bidra, där betonas det starkt att alla kan och bör bidra till att uppfylla målen, så väl privatpersoner som större företag (United Nations Development Programme u.å.b). För att följa hur arbetet går ansvarar Statistiska Centralbyrån (SCB) för att ta fram information om hur utvecklingen går, vilket på frivillig basis rapporteras i till FN (United Nations Development Programme u.å.b; United Nations u.å.b).

Gällande hur städer utvecklas så är mål 11 *Göra städer och bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara*, se tabell 2, det mål som innehåller flest relevanta delmål för stadsutvecklingen.

De Globala hållbarhetsmålen

Mål 1. Avskaffa fattigdom i alla dess former överallt

Mål 2. Avskaffa hunger, uppnå tryggad livsmedelsförsörjning och förbättrad nutrition samt främja ett hållbart jordbruk

Mål 3. Säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar

Mål 4. Säkerställa en inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla

Mål 5. Uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt

Mål 6. Säkerställa tillgången till och en hållbar förvaltning av vatten och sanitet för alla

Mål 7. Säkerställa tillgång till ekonomiskt överkomlig, tillförlitlig, hållbar och modern energi för alla

Mål 8. Verka för varaktig, inkluderande och hållbar ekonomisk tillväxt, full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla

Mål 9. Bygga motståndskraftig infrastruktur, verka för en inkluderande och hållbar industrialisering samt främja innovation

Mål 10. Minska ojämlikheten inom och mellan länder

Mål 11. Göra städer och bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara

Mål 12. Säkerställa hållbara konsumtions- och produktionsmönster

Mål 13. Vidta omedelbara åtgärder för att bekämpa klimatförändringarna och dess konsekvenser

Mål 14. Bevara och nyttja haven och de marina resurserna på ett hållbart sätt för en hållbar utveckling

Mål 15. Skydda, återställa och främja ett hållbart nyttjande av landbaserade ekosystem, hållbart bruka skogar, bekämpa ökenspridning, hejda och vrida tillbaka markförstörelsen samt hejda förlusten av biologisk mångfald

Mål 16. Främja fredliga och inkluderande samhällen för hållbar utveckling, tillhandahålla tillgång till rättvisa för alla samt bygga upp effektiva, och inkluderande institutioner med ansvarsutkrävande på alla nivåer

Mål 17. Stärka genomförandemedlen och återvitalisera det globala partnerskapet för hållbar utveckling

Tabell 1: Mål för hållbar utveckling (Regeringskansliet 2016, s. 12)

Mål 11. Göra städer och bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara

11.1 Senast 2030 säkerställa tillgång för alla till fullgoda, säkra och ekonomiskt överkomliga bostäder och grundläggande tjänster samt rusta upp slumområden.

11.2 Senast 2030 tillhandahålla tillgång till säkra, ekonomiskt överkomliga, tillgängliga och hållbara transportsystem för alla. Förbättra trafiksäkerheten, särskilt genom att bygga ut kollektivtrafiken, med särskild uppmärksamhet på behoven hos människor i utsatta situationer, kvinnor, barn, personer med funktionsnedsättning samt äldre personer.

11.3 Till 2030 verka för en inkluderande och hållbar urbanisering samt förbättra kapaciteten för deltagandebaserad, integrerad och hållbar planering och förvaltning av bosättningar i alla länder.

11.4 Stärka insatserna för att skydda och trygga världens kultur- och naturarv.

11.5 Till 2030 väsentligt minska antalet dödsfall och antalet människor som drabbas av katastrofer, inklusive vattenrelaterade katastrofer. Även tillse att de direkta ekonomiska förlusterna till följd av sådana katastrofer, i form av lägre global BNP, minskar väsentligt. Särskilt fokus bör ligga på att skydda de fattiga och människor i utsatta situationer.

11.6 Till 2030 minska städernas negativa miljöpåverkan per person, bland annat genom att ägna särskild uppmärksamhet åt luftkvalitet samt hantering av kommunalt och annat avfall.

11.7 Senast 2030 tillhandahålla universell tillgång till säkra, inkluderande och tillgängliga grönområden och offentliga platser, i synnerhet för kvinnor och barn, äldre personer och personer med funktionsnedsättning.

11.a Främja positiva ekonomiska, sociala och miljömässiga kopplingar mellan stadsområden, stadsnära områden och landsbygdsområden genom att stärka den nationella och regionala utvecklingsplaneringen.

11.b Till 2020 väsentligen öka det antal städer och samhällen som antar och genomför integrerade strategier och planer för inkludering, resurseffektivitet, begränsning av och anpassning till klimatförändringarna och motståndskraft mot katastrofer samt utveckla och genomföra, i linje med Sendai-ramverket för katastrofriskreducering 2015–2030, en samlad katastrofriskhantering på alla nivåer.

11.c Stödja de minst utvecklade länderna, inklusive genom finansiellt och tekniskt bistånd, att bygga hållbara och motståndskraftiga byggnader av lokala material.

Tabell 2: Mål 11. Göra städer och bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara (Regeringskansliet 2016, s. 23)

Då landskapsarkitektur spänner över flera ämnesområden finns det i yrkesrollen möjligheter att komma i kontakt med och påverka andra mål och delmål i Agenda 2030 än de som faller under mål 11. Både tankesmedjan Global Utmaning (Andersdotter Fabre 2017, s. 7) och FN (United Nations 2017, s. iv) påpekar detta genom att nämna att även om mål 11 är viktigt så finns det flera andra hållbarhetsmål också har betydelsefulla delmål för en hållbar stadsutveckling. Nedan följer ett antal andra relevanta delmål för Sverige, i förhållande till stadsutveckling och hållbarhet, som presenteras för att påvisa vidden av hållbarhetsmålen och vikten av att se hur de hänger ihop i det större perspektivet.

Exempelvis går 3.4 in på psykisk hälsa och välbefinnande och 3.9 tar upp förorening och kontaminering av luft, vatten och mark (som orsakar döds- och sjukdomsfall) medan 12.4 nämner kemikaliehantering och hur utsläppen bör minska för att inte skada mänsklig hälsa eller miljö. Dessutom går 8.4 in på resurseffektiviteten i konsumtionen och produktionen och 12.1 tar upp hur dessa måste vara hållbara, 12.5 nämner vikten av att återvinna, återanvända och minska mängden avfall och 12.2 går in på förvaltning och nyttjande av naturresurser. Vidare går 3.6 in på trafikolyckor och att de bör minska.

Därtill tar 12.8, 13.1 och 13.3 upp vikten av att alla människor är medvetna om och har kunskap om klimatförändringarna, hur de kan begränsas och anpassning till dem, samt hur människor kan bidra till en hållbar utveckling genom sina livsstilsval. Och 16.7 tar upp vikten av ett beslutsfattande som ur alla aspekter är lyhört, inkluderande, deltagandebaserat och representativt, och 10.2 går in på att alla medborgare ska inkluderas i det sociala, ekonomiska och politiska livet. 8.9 nämner hållbar turism och främjandet av lokal kultur.

Flera delmål tar också upp aspekter relaterade till naturen där 15.1 behandlar ett bevarande, återställande och hållbart brukande av alla ekosystem

och ekosystemtjänster, bland annat skogar och våtmarker, varav 14.2 tar upp just marina och kustnära system och 6.6 alla ekosystem som är vattenrelaterade. 15.2 går å andra sidan in på specifikt skogar och bland annat vikten av ny- och återbeskogning och 15.3 tar upp återställandet av förstörd mark och jord medan 15.5 nämner förlusten av biologisk mångfald samt hotet mot hotade arter och naturliga livsmiljöer. 2.4 tar upp jordbrukets påverkan på ekosystem och vikten av att upprätthålla dessa ekosystem och 14.1 går in på minskning av tillförsel av näringsämnen i havet. 15.8 tar upp vikten av en begränsning av invasiva arter och 2.5 nämner värdet av genetisk mångfald bland domesticerade och vilda växter och djur.

New Urban Agenda

Som det framgår i ovanstående stycke så framkommer inte alla aspekter av hållbar stadsutveckling i mål 11, och 2016 kom FN ut med New Urban Agenda (NUA) vilket är en fördjupning av mål 11 som här utarbetats med urbaniseringen i åtanke (United Nations 2017). NUA är likt de globala hållbarhetsmålen inte bindande. Agendan består av olika punkter varav åtagandena består av 57 punkter, därefter finns 76 punkter som går in på implementering av åtagandena och sist 15 punkter som tar upp hur arbetet bör följas upp och utvärderas (UN-Habitat 2016, ss. 2-4). I agendan är både åtagandepunkterna och implementeringspunkterna uppdelade i tre kategorier var, och nedan följer en sammanfattning av de tre åtagandekategorierna samt en av implementeringskategorierna då dessa bedömdes vara mest relevanta sett till syftet med detta arbete. Nummer inom parantes anger NUA punkt.

Hållbar urban utveckling för ett socialt inkluderande samhälle samt utrotning av fattigdom (punkt 25-42, sida 11-14)

Punkterna under denna rubrik går in på den sociala sidan av hållbar stadsutveckling. Här betonas att utvecklingen är människocentrerad men måste också skydda jordens resurser (26), även vikten av att utrota fattigdomen (25) samt att alla får tillgång till de möjligheter och fördelar som urbaniseringen kan inbringa nämns (27). NUA understryker även de mänskliga rättigheterna för immigranter och hur denna tillförsel av människor och kultur kan bidra till staden positivt (28). Punkt 40 tar speciellt upp värdet av att ha en diversitet i samhället:

40. We commit ourselves to embracing diversity in cities and human settlements, to strengthening social cohesion, intercultural dialogue and understanding, tolerance, mutual respect, gender equality, innovation, entrepreneurship, inclusion, identity and safety, and the dignity of all people, as well as to

fostering liveability and a vibrant urban economy. We also commit ourselves to taking steps to ensure that our local institutions promote pluralism and peaceful coexistence within increasingly heterogeneous and multicultural societies.

Och punkt 26 går in på kultur och mångfald:

26. [...] We further commit ourselves to promoting culture and respect for diversity and equality as key elements in the humanization of our cities and human settlements.

Vidare bör städer och samhällen vara säkra, hälsosamma och inkluderande, där alla ska vara välkomna oberoende vem du är (39), för en fredlig samexistens (40). Hållbara städer bör också tillhandahålla tillfredsställande social och fysisk infrastruktur för alla, särskilt de utsatta i samhället, där alla former av barriärer tagits bort (34) och ett högt fokus ligger på tillgänglighet (36). Särskilt möjligheten till bostäder tas upp, att ge alla möjlighet till ett tillfredsställande levnadsstandard i form av bostäder till utsatta samt erbjuda en variation av bostäder som är säkra, prisvärda och tillgängliga (31, 32, 33).

Därtill uppmuntrar agendan regeringar och kommuner till samarbeten och dialoger mellan olika insatser och intressegrupper så som, ideella organisationer och lokalbefolkningen för att bidra till samhällsutvecklingen (29, 42). Samt att det för medborgare finns möjlighet till ett meningsfullt deltagande i beslutsfattande, planering och uppföljning av stadsutvecklingen, och att det finns en uppmuntran till medborgerligt engagemang (41).

Även vikten av att värna om natur- och kulturarv samt att ha en stark kulturell infrastruktur tas upp och hur detta kan bidra till att upprätta och återuppliva stadsmiljöer samt stärka gemenskapen och deltagandet tas upp (38). Och gällande offentliga miljöer så tar punkt 37 upp flera aspekter:

37. We commit ourselves to promoting safe, inclusive, accessible, green and quality public spaces, including streets, side-walks and cycling lanes, squares, waterfront areas, gardens and parks, that are multifunctional areas for social interaction and inclusion, human health and well-being, economic exchange and cultural expression and dialogue among a wide diversity of people and cultures, and that are designed and managed to ensure human development and build peaceful, inclusive and participatory societies, as well as to promote living together, connectivity and social inclusion.

Hållbar och inkluderande urban framgång samt möjligheter för alla (punkt 43-62, sida 14-18)

Dessa punkter går in på den ekonomiska sidan, bland annat tar de upp att ska en god hållbar ekonomi utvecklas i städerna så behöver städerna kunna erbjuda jämlika möjligheter för alla att kunna leva hälsosamma, produktiva, framgångsrika och meningsfulla liv (43), men också behovet av att vara resurseffektiv samt att ha hållbara produktions- och konsumtionsmönster nämns (45).

NUA tar upp hur social och ekonomisk utveckling drivs av allmänna utemiljöer av hög kvalitet som är säkra, inkluderande, tillgängliga och gröna, detta genom att utemiljöerna kan påverka värdet av fastigheter, öka chanserna för investeringar från företag, offentliga och privata aktörer samt skapa möjligheter för invånare att tjäna sitt livsuppehälle (53). Här nämns också stödet till mindre företag och kooperativ, särskilt dem som jobbar med social och solidaritetsinriktning, för att skapa ett hållbart företagsklimat (58). Vidare stödjer NUA kulturella och kreativa näringar, hållbar turism, estetisk verksamhet och kulturarvs bevarande då de kan stödja ekonomin (60). NUA förespråkar även användandet av förnybar energi och hållbara transport alternativ för att motverka de ekonomiska,

miljömässiga och hälsomässiga kostnader som trafikstockningar, luftföroreningar, urbana värmeöar och oljud innebär för samhället (54, 55).

Agendan uppmanar också till att stödja integration mellan stad och landsbygd, bland annat genom mobilitet, teknologi och kommunikation (50), men också genom att koppla samman städer med dess omgivningar genom fysiska system och därmed stödja en hållbar förvaltning och användning av tillgångar och mark (49). Därtill förespråkar NUA en motverkan av urban utbredning för att istället ha en väl sammanlänkad infrastruktur (52), och punkt 51 går in på planering i den större skalan:

51. We commit ourselves to promoting the development of urban spatial frameworks, including urban planning and design instruments that support sustainable management and use of natural resources and land, appropriate compactness and density, polycentrism and mixed uses, through infill or planned urban extension strategies, as applicable, to trigger economies of scale and agglomeration, strengthen food system planning and enhance resource efficiency, urban resilience and environmental sustainability.

Även under denna sektion tas möjligheten till prisvärda och hållbara bostäder upp samt finansierings möjligheter av bostäder (46), liksom vikten av att bjuda in människor från olika platser i samhället, även de mest utsatta, att medverka och samarbeta vid arbeten med ekonomisk utveckling samt att stödja integration, samarbeten och dialoger mellan olika aktörer (47, 48). Här nämns även att alla, särskilt utsatta och unga, ska ha en möjlighet till utbildning, utveckling och anställning med skälig lön (56, 57, 61), samt att utmaningarna med den åldrande befolkningen bör arbetas med och värdet och kunskapen som de äldre har borde nyttjas (62).

Miljömässigt hållbar och resilient urban utveckling (punkt 63-80, sida 18-22)

Här går NUA in på den miljömässiga sidan av hållbar stadsutveckling, angående offentliga miljöer tar punkt 67 upp flera viktiga faktorer för landskapsarkitekter:

67. We commit ourselves to promoting the creation and maintenance of well-connected and well distributed networks of open, multipurpose, safe, inclusive, accessible, green and quality public spaces, to improving the resilience of cities to disasters and climate change, including floods, drought risks and heat waves, to improving food security and nutrition, physical and mental health, and household and ambient air quality, to reducing noise and promoting attractive and liveable cities, human settlements and urban landscapes and to prioritizing the conservation of endemic species.

Vidare går de in på upprätthållandet och stödet till de ekologiska och sociala funktionerna som land och kuster bidrar med för städer och samhällen (69) samt att stödja en hållbar planering kring havsnära ekosystem (68). Även i detta avsnitt tar de upp vikten av hållbar konsumtion och produktion så att ekosystemens kapacitet inte överskrids (69, 75), samt att inte bebygga produktiv mark (69). Agendan betonar också ett hållbart användande av vatten både i planeringen (72) men också genom bland annat återställandet av vattenkällor och vattendrag, minskning och rening avfallsvatten, återanvändning av vatten samt fördröjning och uppsamling med vattnets cykel i åtanke (73). De talar också för ett hållbart brukande av naturresurser i städer och samhällen då det förbättrar de urbana ekosystemen vilket minskar växthusgaser och luftföroreningar (65).

Därtill förespråkar NUA ett hållbart och effektivt användande och förvaltning av naturliga råvaror och byggnadsmaterial så som betong, metall, trä,

mineraler och mark (71, 76), samt minskning av svinn, avfall, hälsofarliga kemikalier, föroreningar, växthusgaser och oljud (71). De rekommenderar också en ökad återvinning och återanvändning av produkter och material samt användning av lokala, ofgiftiga, återvunna material och avhållning från att använda färg med bly i (74, 76).

Agendan uppmanar också till en utveckling som höjer resiliensen mot katastrofer i städer och samhällen, bland annat nämns genom att använda metoder som baseras på ekosystemtjänster (77). Även en långsiktig anpassning till och dämpning av klimatförändringar tas upp (79) samt värdet att anta en mer proaktiv inställning (78) och säkerställa en minskning av växthusgasutsläpp för att inte den globala uppvärmningen ska överstiga 1,5 grader (79). Utsläppen av växthusgaser bör bland annat minskas genom brukandet av hållbara energi källor samt energieffektivitet vid byggnationer (75). Ökat fokus på närproducerad mat och material samt minskad import lindrar också utsläppen samt bidrar till ett mer resilient samhälle (70, 75). Därtill tas aspekter så som "smart-city" upp där teknologi och gröna innovationer ska underlätta för befolkningen att göra gröna val (66), samt en övergång till cirkulär ekonomi tas också upp (71).

Implementering – planering och förvaltning av den rumsliga stadsutvecklingen (punkt 93-125, sida 24-32)

NUA har utöver sina åtaganden ett kapitel som handlar om hur planerandet och arbetet med den rumsliga stadsutvecklingen bör ske. De flesta punkterna går in på ovan nämnda åtaganden, men gällande just offentliga miljöer finns det ett antal punkter som tar upp mer konkreta aspekter. Exempelvis tar agendan upp vikten av att i planeringen se till både de kortsiktiga behoven och resultaten man vill se i längre perspektiv för att finna en balans, samt att det finns flexibilitet i planeringen för att vara mottaglig för förändringar (94). Vidare nämns hur stadsutvecklingen för att undvika segregation och gentrifikation bör se till att alla intressenter är delaktiga och

involverade (97), och värdet av att ha strategier som upp-muntrar till social interaktion mellan en diversitet av olika människor (99). Även stödet till stadsodlingar och värdet av att lokal och hållbar konsumtion och produktion, till exempel genom nätverk mellan lokala försäljare (95). Punkt 100 är den punkt som främst fokuserar på urbana utemiljöer:

100. We will support the provision of well-designed networks of safe, accessible, green and quality streets and other public spaces that are accessible to all and free from crime and violence, including sexual harassment and gender-based violence, considering the human scale, and measures that allow for the best possible commercial use of street-level floors, fostering both formal and informal local markets and commerce, as well as not-for-profit community initiatives, bringing people into public spaces and promoting walkability and cycling with the goal of improving health and wellbeing.

Sammanfattning av skillnaderna från mål 11

NUA går in på fler detaljer än mål 11, även om en del formuleringar är lika. Här tas ämnen så som ekosystem på land och i vatten upp och det manas till ett hållbart brukande av dessa, och hur dessa i urbana lägen kan bidra med flera synergier. Och medan mål 11 nämner "hållbar urbanisering" utvecklar NUA med att betona kultur, kreativitet och social infrastruktur. Mänsklig hälsa och välbefinnande lyfts också fram som viktiga aspekter, samt att stödja små företag med social eller solidaritets inriktning. NUA poängterar också immigranternas rättigheter och det positiva bidraget de kan ha till staden, samt att diversitet och en fredlig samexistens är eftersträvaransvärd. NUA går också in på mer detaljer gällande konsumtion och produktion, hur återvinning och återanvändande är eftersträvaransvärt, liksom brukandet av lokala varor och tjänster. NUA är också mer specifik gällande att förtätning är att föredra framför urban utbredning, att

teknologi och innovation bör integreras mer i städer samt den ekonomiska aspekten så som cirkulär ekonomi nämns i en av punkterna.

Nationellt mål för arkitektur, form och design

Detta mål uppdaterades 2018 genom propositionen "Politik för gestaltad livsmiljö". Senast politiken gällande arkitektur, formgivning och design uppdaterades var 1998 och, som Kulturdepartementet (2018, s. 20) lyfter i propositionen, behövs denna förnyelse då behoven, kraven och situationerna har förändrats under de senaste 20 åren. Propositionen ersätter tidigare politik med ett övergripande nationellt arkitektur-, form- och designpolitiskt mål:

Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön.

(Kulturdepartementet 2018, s. 19)

Detta mål styr staten och bör leda kommuner och landsting i deras arbete i gestaltandet av livsmiljöer, målet har sex preciseringar som ska se till att målet uppnås:

- *hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden,*
- *kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids,*
- *det offentliga agerar förebildligt,*
- *estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas,*
- *miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla, och*
- *samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt.*

(Kulturdepartementet 2018, ss. 19, 21)

Innehållsmässigt tar propositionen främst upp generella visioner samt argument till varför man valt att formulera om detta mål, utan att gå in på

mer konkreta förslag. Exempelvis under avsnittet *Hållbar gestaltning av samhällets offentliga rum* nämns bland annat hur viktiga samhällets gemensamma rum är, att den icke-kommersiella kvaliteten av offentliga miljöer skapar rum som alla har tillträde till, och att de kan bidra till gemenskap, tillhörighet samt skapar en plats där:

[...] människor samlas i olika syften, möta andra på lika villkor och få avkoppling såväl som upplevelser.

(Kulturdepartementet 2018, s. 52)

Vidare lyfter de att gestaltningen påverkar platsens värde, uppskattning och användning, samt att konst och kulturmiljö som inslag bör uppmuntras (Kulturdepartementet 2018, s. 52). Gällande vårdmiljöer nämner också målet att konst kan bidra genom att skapa samtal och mötesplatser (a.a. s. 54).

Ett annat avsnitt, *Samhällen som håller ihop*, tar upp en del andra relevanta stycken, exempelvis hur just sammanhållningen i samhället är en viktig aspekt och för att skapa förutsättningar för detta behövs en genomtänkt miljö med mötesplatser där interaktion över barriärerna kan ske (Kulturdepartementet 2018, s. 60). Vidare nämns också att det i den offentliga miljön behövs en rik diversitet av olika rum för att kunna erbjuda en bredd av mötesplatser (a.a. ss. 60-61). Gällande konst och kultur så menar regeringen på att projekt som engagerar allmänheten uppmuntrar till den demokratiska delaktigheten:

Regeringen bedömer att konstnärliga processer, med tydliga medborgarperspektiv, som samlar arkitektur, form, design och konst kan skapa kvalitativa mötesplatser och viktiga offentliga rum. Genom att koppla ihop konst med arkitektur, kulturhistoria och stadsplanering kan hållbara och mer jämlika miljöer som är angelägna för fler människor skapas. Resultat-

en kan bidra till att stärka både sammanhållningen i ett samhälle och den sociala gemenskapen mellan människor.

(Kulturdepartementet 2018, s. 62).

Vidare nämns under *Konst i gemensamma miljöer* att regeringen strävar efter att involvera fler konstutövare i gestaltningen av offentliga miljöer, då de fastslår att gemensamma livsmiljöer bör inte bara ha goda arkitektoniska värden, men också konst, kulturhistoria samt sociala värden (Kulturdepartementet 2018, ss. 68, 70). I sin definition av konst inbegriper de flera aspekter, både fysisk formgivning men också:

[...] en process där platsen, invånarna och de sociala relationerna integreras. Offentlig konst innefattar i dag också mer tillfälliga uttryck som performance, installationer och olika former av experiment i full skala.

(Kulturdepartementet 2018, s. 68).

Vidare menar Regeringen på att konstens kraft och potential att påverka en plats är vital för gestaltningen av stadsmiljöer:

Konsten kan skapa helt nya sammanhang och förändra upplevelsen av en plats i grunden. Konsten kan förstärka befintliga och bidra till nya såväl estetiska som sociala värden. Genom konst och konstnärliga processer kan även invånarnas perspektiv och unika kunskap om platsen ofta tas tillvara. Det kan i förlängningen skapa stolthet och gemensam känsla av ansvar och ägandeskap. Genom den fria konsten skapas ytor för reflektion och dialog.

(Kulturdepartementet 2018, s. 69).

Kritik från oppositionen

I protokollet från beslutsfattandet framkommer vilken kritik som den politiska oppositionen riktade mot propositionen, bland annat menade en

kritiker att gestaltningen av stadens livsmiljöer är en ensak mellan beställare, byggherre och arkitekt och en arkitektur fri från politik leder till ett mer öppet samhälle (Sveriges Riksdag 2018a). Samme kritiker ansåg att möjligheten för medborgare att påverka var ett problematiskt inslag och att propositionens betoning på hållbarhet, jämlikhet och minskad segregation varken bör vara viktigare än trygghetsaspekten eller vara något som har med kultur att göra:

Konst skapas av professionella konstnärer. Arkitektur skapas av professionella arkitekter i nära samråd med dem som ska bo och leva i dessa miljöer. [...] alltså den kreativa process som uppstår i samtalet mellan beställare, byggherre och arkitekt.

(Sveriges Riksdag 2018a).

En annan kritiker hävdade att kulturen, då inräknat arkitektur, form och design, inte bör användas som redskap för att hantera samhällsproblem (Sveriges Riksdag 2018b). En tredje kritiker höll med samt tog upp att målet är för brett och inbegriper för mycket (Sveriges Riksdag 2018c).

Sveriges Riksdag 2018a - Olof Lavesson (M)

Sveriges Riksdag 2018b - Christina Örnebjär (L)

Sveriges Riksdag 2018c - Roland Utbult (KD)

Nationellt mål för folkhälsa

Även detta mål uppdaterades under 2018, tidigare bestod det av elva målområden för folkhälsa, vilka skrevs om till åtta. Bland de tidigare elva målen var det första målet *Delaktighet och inflytande i samhället* det som var mest relevant sett till denna studie (Statens folkhälsoinstitut u.å., ss. 4-11). Detta beskrevs som en av de viktigaste aspekterna för folkhälsan, och man tog också upp *möjligheten till social och kulturell delaktighet* för utsatta som extra betydelsefullt (a.a. ss. 4).

De nya folkhälsomålet lyder:

Det nationella målet för folkhälsopolitiken är att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation.

(Folkhälsomyndigheten 2018)

Och de åtta målområdena för att uppfyllamålet är:

1. Det tidiga livets villkor,
  2. Kunskaper, kompetenser och utbildning,
  3. Arbete, arbets-förhållanden och arbetsmiljö,
  4. Inkomster och försörjningsmöjligheter,
  5. Boende och närmiljö,
  6. Levnadsvanor,
  7. Kontroll, inflytande och delaktighet,
  8. En jämlik och hälsofrämjande hälso- och sjukvård
- (Folkhälsomyndigheten 2019).

På Folkhälsomyndighetens hemsida (2019) presenteras målområdena, där framkommer det att de flesta målen tar upp fysisk hälsa medan det närmste mental eller psykiskhälsa som nämns är i relation till utbildning, varken kultur eller interaktion nämns. Mål nummer fem och sju tar dock

upp en del aspekter som rör social hållbarhet, fem handlar om boende och närmiljö, vikten av social hållbarhet i bostadsområden tas upp liksom värdet av, att i bostadsområden, verka för god hälsa, trygghet och tillit vilket de betingar med att ha en god social gemenskap (ibid.). Sju tar upp vikten av att människor ska känna att de har *inflytande och delaktighet i samhället och i det dagliga livet* exempelvis genom att delta i demokratiska och andra processer i samhället, samt hur det gynnar en jämlik hälsa (ibid.).

Propositionen "God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik" som ligger till grund för dessa mål och målområden presenterar dock ett bredare perspektiv. För målområde fem så ligger mycket fokus på, förutom ovan nämnda innehåll, bostadsmarknaden, luft och buller, men även mötesplatser (Socialdepartementet 2018, s. 75-81). Här nämns att tillgång till mötesplatser och miljöer som ökar social interaktion och fysisk aktivitet som eftersträvarsvärt, och grönområden nämns som ett exempel på plats som ökar möjligheter till umgänge (a.a. s. 75-76). Närhet till kultur är en annan faktor som tas upp:

Närhet till att skapa, utöva och ta del av kulturverksamheter bidrar till bl.a. delaktighet, social sammanhållning och god hälsa.

(Socialdepartementet 2018, s. 76).

Under det femte målet nämns också hur den fysiska gestaltningen av städer påverkar hälsan och kan bidra till hur människor mår (Socialdepartementet 2018, s. 75), samt:

Det finns dessutom en potential i att använda stads- och samhällsplanering och fysiska förändringar för att nå sociala mål.

(Socialdepartementet 2018, s. 78)

Målområde nummer sju i propositionen betonar värdet av att låta människor ha inflytande och kontroll över sina liv, och bristen på dito skulle

kunna ha mycket negativa konsekvenser för individen och samhället (Socialdepartementet 2018, s. 94). Vidare lyfter propositionen vikten av delaktighet och socialt sammanhang som fundamentalt för välbefinnande och hälsa, även att vara del av en gemenskap nämns som grundläggande för hälsan och stadslivet (a.a. s. 95). Detta målområde tar också upp att social hållbarhet är kopplat till kontroll, delaktighet och inflytande, samt att bland annat socialt, kulturellt och politiskt deltagande är viktigt (a.a. s. 95).

Regeringens "Strategi för Levande städer"

Strategi för Levande städer lanserades i april 2018 och klargör regeringens politik gällande hållbar stadsutveckling. I introduktionen nämns att politiken ser på utvecklingen holistiskt där social, miljömässig och ekonomisk hållbarhet är viktig. Ett antal nyckelfrågor räknas upp där folkhälsa är den närmast välbefinnande, vidare nämns att det inom andra områden finns betydelsefulla mål för utvecklingen av städer, bland annat:

[...] de nationella miljökvalitetsmålen, friluftslivsmålen, folkhälsomålen, de bostadspolitiska målen, mål för arkitektur, form och design, de nationella kulturmiljömålen, de transportpolitiska målen, nationella mål inom funktionshinderspolitiken samt de globala hållbarhetsmålen Agenda 2030 [...] regeringens långsiktiga reformprogram för minskad segregation 2017–2025.

(Miljö- och energidepartementet 2018, s. 5)

Det nämns att fokus på miljömässig hållbarhet, och att dokumentet ska vara vägledande för att uppnå de nationella miljömålen, de globala hållbarhetsmålen, NUA samt EU's urbana agenda (Miljö- och energidepartementet 2018, s. 1). Det övergripande målet för hållbara städer är:

Hållbara städer är inkluderande och tillgängliga stadsmiljöer som erbjuder alla människor en attraktiv och grön livsmiljö. Närhet gör att det är enkelt att leva sitt vardagsliv och ta sig fram med hållbara transporter, som t.ex. gång och cykel. Helhetssyn i planeringen tillsammans med smarta lösningar bidrar till städer där människor kan leva klimatsmart, hälsosamt och tryggt.

(Miljö- och energidepartementet 2018, s. 5).

Strategin är uppdelad i pågående och nya insatser, det pågående arbetet är fördelat under sex avsnitt. *Behov av smarta och innovativa lösningar* behandlar digitalisering, miljöteknik, forskning och cirkulär ekonomi. *Tätortsnära natur* går in på friluftsliv och turism, *Hållbara transporter* tar upp fossilfrihet och hållbara alternativ, *Minskad klimatpåverkan och luftvård* tar upp aspekter så som klimatet, elbussar, personbilar och fossilfrihet (Miljö- och energidepartementet 2018, ss. 2-3). *Hållbart stadsbyggande* tar upp byggande, bostäder, buller, giftfrihet, förorenade områden, avfall, plast samt klimatsmart planering, avsnittet *Jämlik och inkluderande stad* tar upp funktionshinderspolitik och den fysiska miljöns relation till tillgänglighet, trygghet och inkludering (a.a. s. 3). De nya insatserna finns under fem avsnitt, *Insatser för hållbara transporter* går in på olika transport aspekter så som bilpooler, elbilar, cykling, gods transporter etc. och vilka stöd som ges inom dessa kategorier. Avsnittet *Bättre luftkvalitet och hälsa* tar upp kollektivtrafik, cykling, parkeringar, utsläpp, vedeldning och miljökvalitetsnormer för luft (a.a. ss. 2-3). Avsnittet *Insatser för stadsplanering och grönska* går in på stadsgrönska, hållbart byggande, klimatanpassning, dagvattenhantering, och de två sista avsnitten är lite kortare utan några underrubriker: *Arkitektur, form och design för hållbara gestaltade livsmiljöer* samt *Långsiktigt reformprogram mot segregation* (a.a. ss. 2-3). Av dessa avsnitt är *Arkitektur, form och design för hållbara gestaltade livsmiljöer* den som är mest intressant för landskapsarkitekturen.

Punkt 3.5 Arkitektur, form och design för hållbara gestaltade livsmiljöer

I detta avsnitt framgår det att delar av propositionen *Politik för gestaltad livsmiljö* redovisas här; de nya nationella målen för arkitektur-, form- och designpolitiken omnämns där mål och visioner tas upp samt insatser som ska bidra till dessa (Miljö- och energidepartementet 2018, ss. 29, 30). Bland annat nämns att man strävar efter att öka livskvaliteten hos fler och att

hälsa, välbefinnande, upplevelsen av tillhörighet samt trygghet är en viktig aspekt i boendemiljön (a.a. s. 30). I övrigt nämns välbefinnande mest i relation till stadsgrönska och (minskning av) buller (a.a. s. 24-25). Även innovation och återvinningsaspekten berörs där nya sociala lösningar och en cirkulär ekonomi uppges bidra till hållbarhet (a.a. s. 30). Följande citat belyser vikten av informella och inkluderande mötesplatser i den urbana miljön samt att delaktighet är viktigt:

Ur ett demokratiskt perspektiv är det viktigt att staden även erbjuder icke-kommersiella rum där alla kan mötas på lika villkor. Gestaltningen av offentliga rum, byggnader och platser i staden, liksom medvetenhet om kulturmiljövärden, inverkar stort på människors livskvalitet och känsla av delaktighet och omsorg samt påverkar staden och dess utveckling.

(Miljö- och energidepartementet 2018, s. 30).

Vidare går denna del av Strategin in på att olika kompetenser som jobbar med stadsutveckling bör samarbeta för att uppnå ett helhetsperspektiv, samt att konst och kultur lyfts som viktiga element som kan påverka livet i städer (Miljö- och energidepartementet 2018, s. 30).

Nationella miljömålen

Figur 2: Sveriges miljömål (Tobias Flygar u.å.)

De nationella miljömålen går enbart in på den ekologiska aspekten av hållbarhetsmålen, men en del formuleringar snuddar dock vid den sociala och ekonomiska aspekten. Miljömålen består av ett övergripande generationsmål och 16 miljö kvalitetsmål, se figur 2 (Naturvårdsverket 2019b).

Generationsmålet går ut på att nästa generation inte ska behöva uppleva och hantera konsekvenserna av de miljöproblem vi orsakar och har idag, och att vi inte ska bidra till ökade miljö- och hälsoproblem utomlands (Naturvårdsverket 2018a). Just gällande miljöproblem som sker utomlands så tar generationsmålet också upp hur vi måste förändra vår livsstil om problemen i form av utsläpp av växthusgaser ska minska (ibid.). De tar bland annat upp minskad konsumtion, import och resande, ökad återvinning och återanvändning av produkter och material samt ett större delande av varor som bara brukas ibland (ibid.). Generationsmålet styr den svenska miljöpolitiken och till-

sammans med de 16 miljö kvalitetsmålen ska de arbeta mot att uppfylla den ekologiska sidan av hållbarhetsmålen. (ibid.).

De 16 miljö kvalitetsmålen är: *Begränsad klimatpåverkan; Frisk luft, Bara naturlig försurning; Giftfri miljö; Skyddande ozonskikt; Säker strålmiljö; Ingen övergödning; Levande sjöar och vattendrag; Grundvatten av god kvalitet; Hav i balans samt levande kust och skärgård; Myllrande våtmarker; Levande skogar; Ett rikt odlingslandskap; Storslagen fjällmiljö; God bebyggd miljö och Ett rikt växt- och djurliv* (Naturvårdsverket u.å.).

Målet God bebyggd miljö

Bland miljö kvalitetsmålen är *God bebyggd miljö* det mål som rör städer, tätorter och andra samhällen, och kan därmed vara av störst intresse för landskapsarkitekturen. Riksdagens definition lyder:

Städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas.

(Naturvårdsverket 2018b).

Detta mål har preciserats med 10 punkter: *Hållbar bebyggelsestruktur; Hållbar samhällsplanering; Infrastruktur; Kollektivtrafik, gång och cykel; Natur- och grönområden; Kulturvärden i bebyggd miljö; God vardagsmiljö; Hälsa och säkerhet; Hushållning med energi och naturresurser samt Hållbar avfallshantering* (Naturvårdsverket 2018c). Vilka alla tar upp olika fysiska aspekter i stadsrumsmiljön, dock nämner *God vardagsmiljö* att stads- miljöerna bör stödja människans behov - utan att ta upp detaljer. Hälsa och säkerhet går enbart in på de fysiska hälsoproblem som kan uppstå i stads- miljöer, så som luftföroreningar, buller, radonhalter etc. (ibid.). Kopplat till

detta mål finns också en rapport från Boverket (2019a, ss. 15, 32, 38) där arbetet med målet utvärderas och här framkommer det att i god livsmiljö inbegrips psykisk hälsa och rekreation, samt att man stödjer projekt som bidrar till, bland annat, social gemenskap. Därtill nämns välbefinnande men enbart i relation till stadsgrönska (ibid.).

Naturvårdsverket (2019a) nämner att alla tre aspekterna av hållbarhet är lika viktiga, dock ligger i dagsläget mest fokus på den ekologiska aspekten (genom miljömålen), konsekvenserna av det framkommer i en utvärdering som lämnats till regeringen 2019:

I utvärderingen konstaterar vi också att det förmodligen inte går att nå miljömålen utan att samhället samtidigt strävar efter att nå de sociala hållbarhetsmålen.

(Naturvårdsverket 2019a)

Sammanfattning av direktiv

Då detta arbete undersöker vilka direktiv som finns samt vilka aspekter som gör ett projekt hållbart har de olika direktiven gått igenom för att se hur de kan appliceras och analyseras mot reella projekt. En djupare diskussion och reflektion kring de olika direktiven finns under stycket Diskussion, detta är en kortare version för att tydliggöra varför New Urban Agenda valdes ut och användes i nästa del av arbetet.

De globala hållbarhetsmålen täcker en stor vidd av ämnen gällande hållbar utveckling, allt från utbildning till sanitet och arbetsvillkor tas upp, och ur detta arbetes sammanhang så har dessa mål bedömts som för allomfattande och därmed svåra att applicera på specifikt urbana miljöer. En intressant aspekt är att FN poängterar hur målen är sammanflätade och inte går att separera. Mål 11 som tar upp just stadsutveckling har ett antal delmål vilka alla också är alltför generella för att vara relevanta för detta arbete.

Det nationella målet för arkitektur, form och design med ett övergripande mål och sex preciseringarna är bra men alltför generella för detta arbetes mer snäva inriktning. Propositionen, där regeringen anger sina skäl till val av mål, tar dock upp en del poänger dock är de ofta generellt uttrycka och bjuder därmed in till olika tolkningar. Särskilt intressant är målets syn på hur kulturen och konsten kan bidra vilket speglar en del av punkterna från NUA. Men då detta är uttryckt i en underliggande flytande text (alltså inte del av mål eller precisioner) samt att målet saknar den bredd som hållbar utveckling kräver, blev detta dokument mindre relevant att analysera mot projekten.

Det nationella målet för folkhälsa tar upp en del relevanta aspekter i målen dock så framkommer än fler relevanta visioner i propositionen där regeringen argumenterar för formuleringarna av målområdena. Viss bredd uppnås i propositionen och man tar även upp hur den gestaltade miljön kan påverka hälsan. För denna studie ansågs dock målet och målområden, likt det nationella målet för arkitektur, form och design, som för generella och propositionen som intressant men svår att analysera mot reella projekt.

Strategi för Levande städer tar upp en del intressanta aspekter för svenska förhållanden, dock ligger ett stort fokus på fysisk hälsa och den fysiska miljön, där välbefinnande har inte lyfts fram på ett relevant sätt för detta arbete.

Miljömålen tog inte upp så många relevanta aspekter sett ur social hållbarhet, och som de själva påpekar så fokuserar de enbart på den ekologiska dimensionen av hållbarhet.

New Urban Agenda, som är en fördjupning av hållbarhetsmål 11, består av olika punkter där åtagande punkterna är uppdelade i tre olika avsnitt som kan tolkas som den sociala, ekonomiska respektive ekologiska dimensionen. NUA har också en bredd bland punkterna och avser täcka alla aspekter av hållbar stadsutveckling. Flera av punkterna uttrycks snarlikt under fler

än ett avsnitt vilket belyser hur punkter från olika dimensioner är samman-kopplade och att det finns synergier, att en punkt inte enbart bidrar till ett mål utan direkt eller indirekt kan bidra till andra mål i stadsutvecklingen. Ur detta perspektiv valdes New Urban Agenda som det direktiv vilket projekt-studien analyserats mot.

Del 3 Projektstudie

För att undersöka hur social hållbarhet kan se ut i stadsrummet så har ett antal projekt studerats. Projekten har analyserats i relation till resultaten från litteraturstudien i Del 1 och de punkter som utgör NUA enligt Del 2 för att försöka ta reda på hur projekten bidragit och vilka aspekter som gjort dem hållbara (se sida 38-39 för motivation till varför NUA valdes ut). De fem projekten består av fyra stycken från organisationen Gap Filler i Christchurch, Nya Zeeland. Gap Filler har valts ut för denna studie delvis för att jag kommit i kontakt med deras installationer när jag bott i Nya Zeeland och jag känner att deras arbetssätt och attityd till stadsutveckling är relevant för den sociala hållbarheten i städer. Men det har också bedrivits en del forskning kring Gap Fillers arbete då deras situation är speciell; de tillkom som ett svar på att jordbävningar raserade stadskärnan vilket ledde till att gräsrotsrörelser kunde ta en plats i staden som inte tidigare varit möjlig. Idag handlar mycket av deras arbete om hur den typ av projekt som de gör kan påverka stadsutveckling långsiktigare. Sedan har ett svenskt projekt som fortfarande är i experimentstadiet, Urban Layers, analyserats på samma sätt. Urban Layers är en annan typ av projekt som valts ut för denna studie då det är av mer permanent karaktär med potentiellt tillfälliga element och undersöks dels för att koppla an till arbete som sker i Sverige och dels för att det utgör ett steg mellan det tillfälliga och det permanenta. Just blandningen mellan dess tillfälliga sociala aspekt och mer bestående delar som hanterar andra utmaningar i stadsmiljön gör att de bedöms berika debatten med ett annat perspektiv.

Gap Filler från Christchurch, Nya Zeeland

Källor i detta avsnitt

I denna del finns en del källor som inte tidigare nämnts i arbetet, detta då de specifikt handlar om Gap Filler eller jordbävningarna i Christchurch. Framför allt har mycket information om projekten kommit från Gap Fillers egen hemsida där de presenterar ett urval av sina projekt (Gap Filler u.å.a).

Även mina egna observationer från besök samt information från en guidad tur med Canterbury City Councils hållbarhetsrådgivare Tony Moore har bidragit till projektstudien (Moore 2017). Två övergripande källor har varit särskilt viktiga för arbetet, den ena är en rapport utförd av Canterbury distriktets Hälsonämnd på uppdrag av Gap Filler själva, syftet var att utvärdera deras verksamhet för att kunna förbättra sig men också för att erbjuda andra inspiration till hur man kan jobba med dessa frågor (Canterbury District Health Board (CDHB) 2017). Den andra är boken *Once in a Lifetime: City-building after Disaster in Christchurch* där en av Gap Fillers grundare, Ryan Reynolds, har skrivit ett kapitel om Gap Fillers uppkomst och hur han ser på deras roll i samhället (Reynolds 2014). Andra källor som har använts i mindre uträkning är bland annat en vetenskaplig artikel i *International Journal of Disaster Risk Reduction* som tar upp den påverkan som jordbävningarna hade på både miljön, ekonomin, den sociala och bebyggelsen (Potter, Becker, Johnston & Rossiter 2015). En annan vetenskaplig artikel som använts har undersökt hur placemaking påverkar återuppbyggnaden och samhällets resiliens efter jordbävningarna (Brand, Nicholson & Allen 2019). Även en kort tidningsartikel från den Nya Zeeländska internetbaserade nyhetskällan The Stuff används för att betona vidden av skadorna som jordbävningarna orsakade (Hayward 2018). Därtill refererar arbetet till en intervju med Coralie Winn, som är en annan av Gap Fillers grundare, denna intervju publicerades i en blogg som drivs av Alice och Scott Krenitski, bloggen fokuserar främst på kreativitet och människors relationer till städer (Krenitski & Krenitski 2018).

Bakgrund

2010 och 2011 drabbades Christchurch i Nya Zeeland av jordbävningar som 2013 räknades som världens tredje dyraste naturkatastrof (Bowring & Swaffield 2013). Redan efter den första jordbävningen i september 2010 demolerades ett mindre antal byggnader och ett vakuum uppstod i stadsrummet, och Gap Filler grundades som en välgörenhetsorganisation

med avsikt att fylla dessa tomrum med temporära installationer tills det att det var dags att påbörja återuppbyggnaden (Reynolds 2014, s. 172; CDHB 2017, ss. 7-9).

Fem månader senare i februari 2011 kom den större jordbävningen som orsakade 185 dödsfall, skador på 150 000 hem vilket motsvarande cirka $\frac{3}{4}$ av regionens alla hem och av dem bedömdes 9100 obrukbara och 30 000 svårt skadade (Potter et al. 2015, s. 12). Därtill lede jordbävningarna till allvarliga skador på 47 % av byggnaderna i stadskärnan varav över 627 byggnader demolerades (ibid.). Detta ledde till, bland annat, att stadskärnan var helt avstängd i några månader, den öppnades upp stegvis för att 2,5 år efter den större jordbävningen vara öppen igen (ibid.). De omfattande skadorna gör att återuppbyggnaden pågår än idag och bedöms fortsätta långt in i framtiden (Hayward 2018).

En av grundarna till Gap Filler, Ryan Reynolds (2014, s. 168), uttryckte det som att de trodde att det fanns ett behov av mötesplatser i denna sargade stadsbild, och deras första projekt 2010 var en två veckors pop-up trädgård med plastgräs, lånade trädgårdsmöbler, krukväxter och en scen som vem som helst kunde använda. Snabbt insåg de att de hade haft rätt då scenen sällan stod tom och fler besökare än de räknat med kom, det besökarna uppskattade var inte nödvändigtvis designen (det var inte heller avsikten) men att det fanns en plats där de kunde känna sig delaktiga, vara kreativa, umgås med andra och känna att de hade en möjlighet att påverka sin omgivning (ibid.).

Denna utveckling har också utmanat Gap Filler själva, exempelvis nämner Reynolds (2014, s. 172, 174-175) hur han upplever att deras namn, Gap Filler, kan ge fel bild av vad de idag ser som sin verksamhet; det var länge sedan de bara hade för avsikt att tillfälligt "fylla hålen" i stadsrummet. Reynolds (a.a. s. 172) menar på att de hellre vill ses för vad de faktiskt eftersträvar: att stödja invånare att engagera sig i och påverka sin stads

utveckling. En annan av Gap Fillers grundare, Coralie Winn, understryker detta i en intervju från 2018 där hon påpekar att denna typ av urbanism har i Christchurch svårt att skaka av sig föreställningen att de bara hör till återuppbyggnads fasen (Krenitski & Krenitski 2018). Winn lyfter hur deras projekt har ändrats i takt med stadens återuppbyggnad, från att mestadels ha installerats på rivningstomter (med tillåtelse från markägare) till att idag ägna sig åt färre med större projekt, ofta på offentlig mark (ibid.). Vidare nämner Reynolds (2014, s. 173) att de slutade omnämna sina projekt som temporära, utan kallar dem transitionella istället, just för att poängtera viljan att påverka i ett längre perspektiv, dock diskuterar han huruvida vägledande skulle ha kunnat vara ett bättre ord med tanke på att de vill underlätta för andra att göra på liknande sätt.

Verksamhet

Gap Filler började med småskaliga temporära och experimentella projekt för aktivering av ytor med avsikt att stärka banden mellan stad och befolkning (Reynolds 2014, s. 172; CDHB 2017, s. 29). Verksamheten har sedan dess utvecklats till att vara en testbed för hur en stad kan utvecklas och hur man ser på stadsutveckling samt utmanar hur (återupp-) byggnaden av en stad skulle kunna och borde vara (CDHB 2017, s. 29). Idag har de genomfört över 100 projekt, i en mångfald av olika karaktärer, både kortare och längre, och deras största finansiär är Christchurch City Council (CDHB 2017, s. 30; Gap Filler u.å.c). Deras projekt kännetecknas av ett bottom-up perspektiv där vikten av mänskliga interaktioner, kreativitet och experimenterande lyfts fram, och en öppenhet samt gränsöverskridande samarbeten där vem som helt som har en idé är välkommen att delta (CDHB 2017, s. 31). Därtill har de sju värderingsgrunder som genomsyrar allt de gör:

Delaktighet – att skapa en känsla av samhörighet och gemenskap bland människor genom att involvera dem i kreativa projekt i deras när-

miljö, och att lära känna dem för att tillsammans skapa en plats som genererar nya möjligheter för områdets boende

Experimenterande – ingen plats ska vara den andra lik, bland annat för att undersöka vad som fungerar eller inte men också för att uppmuntra till nyfikenhet och att tänja på gränserna

Ledarskap – att stå upp för och implementera sina värderingar och visioner för en blomstrande stad som genomsyras av lekfullhet, hopp, kritik och positivitet genom att vara ett föredöme och visa vägen för andra

Kreativitet – lekfullhet är deras signum, där överraskningar, förtjusningar, optimism och kritiskt tänkande blandas för att skapa kreativa miljöer som bidrar till att göra platser mer mänskliga och skapar en stämning av förändring, engagemang och kreativitet

Påhittighet – både i egenskap av återvinning av material men också anpassningsbarhet, de menar att människor och det engagemang som de investerar i projekt är några av de viktigaste resurserna i den lokala gemenskapen vilket de vill stödja

Samarbete – samarbeten ökar kreativiteten och Gap Filler är ofta en bro mellan gräsrotsinitiativ och stadsledning

Treaty of Waitangi/Te Tiriti – Detta är en överenskommelse mellan den Nya Zeeländska regeringen och ursprungsbefolkningen på Nya Zeeland - Maori, denna värdegrund poängterar vikten av att uppmärksamma och respektera de kulturella och historiska aspekterna av Maori i alla projekt

(Gap Filler u.å.a)

Idag är Gap Filler ett socialt företag som jobbar med både lokala intressegrupper och gemenskaper samt den privata och offentliga sektorn där de driver projekt med inriktning mot det kreativa och sociala med avsikten att:

[...] make places more memorable, fun, participatory, surprising, equitable and sociable.

(Gap Filler u.å.a)

De strävar efter att engagera medborgare genom att skapa mötesplatser där människor från olika bakgrunder kan träffas samt erbjuda upplevelser i vardagen som får förbipasserande att komma ur sina vanliga vanor och mönster (Gap Filler u.å.a). Välbefinnande är ett underliggande syfte för verksamheten och de har en anställd *Wellbeing Activist* som ser till att alla projekt bidrar till att stärka gemenskapen och delaktigheten bland stadsinvånarna för att därmed öka välbefinnandet (CDHB 2017, s. 43).

Gap Filler projekt och hur de bidrar till New Urban Agenda

Av alla Gap Filler projekt har fyra valts ut, urvalet har grundat sig i att projekten antingen ansetts vara "lyckade" eller att projekten haft en intressant utgångspunkt. Därtill har jag gjort platsbesök under 2017 vilket också påverkat urvalet.

Av de fyra projekten valdes både Dance-O-Mat och Super Street Arcade ut dels för projekten var aktiva när jag var där och dels för att de är populära och har fått mer eller mindre bestående platser i staden. Placemaking at One Central var i ett tidigt skede när jag gjorde platsbesöket så en del av aktiviteterna kopplade till detta projekt har jag besök, men inte alla, dock valdes detta projekt ut då det är mer transitionellt och sker i samarbete med en exploatör vilket jag bedömde som en intressant omständighet. Pallet Pavilion är det enda projektet jag inte besökt då det var en tillfällig installation mellan 2012-2014, det är valt på grund av skalan och hur fokus legat på processen likväl som resultatet.

Dance-O-Mat: februari 2012 – idag

Detta projekt består av en konverterad kommersiell tvättmaskin som står på ett golv som utgör scen, i varje hörn av dansgolvet finns en högtalare och i mitten hänger en discokula, vid tvättmaskinen kan man koppla in sin egen mobil lägga i \$2 (12.4 SEK) och få 30 minuters ljus och musik, se figur 3 (Gap Filler u.å.b). Dance-O-Maten installerades ett år efter den större jordbävningen och syftet var att aktivera tomma platser och skapa en plats

dit människor kunde komma och dansa i centrala Christchurch, som vid denna tidpunkt till stor del fortfarande var avstängd, den har flyttats på ett antal gånger allt eftersom plasterna bebyggs (ibid.). Angående detta har Reynolds (2014, s. 176) nämnt att de sedan noterade att invånare tog med egen musik och dansade på platsen där installationen tidigare stått. Han menade på att deras installation fick besökare att se på platsen med nya ögon och denna spontana dans i det offentliga rummet skulle inte skett där utan att de blivit utmanade i sin syn på vad som kan ske på platsen (ibid.). Dance-O-Maten bjuder in till spontan dans, är en möjlighet för människor att röra på sig, träffa andra och ha en trevlig stund, den används också av lokala dansgrupper (CDHB 2017, ss. 53-54). Projektet har attraherat många besökare, under installationens början registrerades det att den använts 600 timmar på 3 månader, vilket kan översättas till 50 timmar i veckan (a.a. s. 54). Den fick så mycket positiv respons att två till Dance-O-Mater har installerats i andra städer i Nya Zeeland och instruktioner för att göra en egen finns på deras hemsida (CDHB 2017, s. 34; Gap Filler u.å.b).

Figur 3: Dance-O-Mat (Malcolm Locke 2012)

Hur bidrar Dance-O-Maten till NUA och välbefinnande?

NUA punkt 39 – går in på värdet av kunna bo och vistas i urbana miljöer utan att behöva känna rädsla, och här kan det finnas en koppling mellan projektet, samt andra Gap Filler projekt, och miljöpsykologi. Detta då

projektet genererar mer liv och rörelse i den offentliga miljön vilket kan bidra till en känsla av ökad säkerhet enligt forskning från Gehl (2010, s. 98). Vidare skulle projektet kunna ses som ett element som ger stadsrummet en mänsklig skala under kvällar och nätter och därmed bidrar till att höja känslan av säkerhet även om de inte används för tillfället (a.a. s. 99). För att ta det vidare skulle en känsla av ökad trygghet i sin tur kunna bidra till att öka människors benägenhet att vilja ha social interaktion som Thompson och Kent (2014, s. 266) tagit upp.

NUA punkt 40 – tar upp vikten av att omfamna diversitet i samhället som ett steg mot en mer levnadsvänlig stad där en mångfald av människor kan leva i frid. Detta är en av Dance-O-matens största fördelar, hur den inbjuder till interaktion mellan människor från olika bakgrunder på en neutral plats, vilket Thompson och Kent (2014, s. 268) menar kan bidra till att öka känslan av att vara del av en gemenskap och därmed öka välbefinnandet. Dock är projektet förenat med en mindre kostnad för att få igång ljud och ljus, men då intäkterna går till Gap Filler och deras projekt samt att det räcker med att en person betalar så kan alla som är närvarande ta del av upplevelsen.

NUA punkt 53 – NUA nämner i punkt 53 hur offentliga miljöer kan bidra till ett större socialt och ekonomiskt värde, så som ökat fastighetsvärde och större sannolikhet att investeringar sker. De beskriver dessa offentliga miljöer som säkra, inkluderande, tillgängliga, gröna och av god kvalitet och här kan Dance-O-Maten anses bidra till de karaktärerna, utom den gröna aspekten. Det är ett populärt projekt som ökar folklivet på platsen och därmed borde den också kunna utgöra en synergi till omkringliggande företag och organisationer i form av ökad handel och antal besökare. Sett till forskningen av Fusté-Forné (2017, s. 55) så är Dance-O-Maten ett projekt som skulle kunna innefattas av det *experiencescape* Fusté-Forné efterlyser i stadsmiljön. Att få en möjlighet att spontandansa och att se andra dansa är inte en upplevelse som generellt betingas med stadslandskapet utan utgör ett spännande inslag utöver det vanliga. Därtill

flyttas den på emellanåt vilket dels kan leda till att tidigare dansare följer med och börjar undersöka nya kvarter, dels att en ny lokal publik får möjlighet att upptäcka projektet. Men även den gamla platsen, enligt Reynolds, sågs på från ett nytt perspektiv, dock har det inte har gjorts någon forskning om de långvariga effekterna av Gap Fillers projekt.

NUA punkt 67 – går in på flera aspekter land annat värdet av fysisk och mental hälsa, och här skulle Dance-O-Maten kunna bidra både i form av att den erbjuder en möjlighet till vardagsmotion, samt interaktion som båda är bra för välbefinnandet, som nämnt ovan under punkt 40.

The Pallet Pavilion: december 2012 – maj 2014

The Pallet Pavilion var en plats uppbyggd av 3000 lastpallar som målats blåa och staplats för att skapa ett inre rum med plats för en scen, sittplatser och planteringar se figur 4 (Gap Filler u.å.f; CDHB 2017, s. 71). Detta var Gap Fillers första försök inom transitionell arkitektur och syftet var att skapa utrymme för mer kreativitet samt en plats för band att spela på (en bristvara efter jordbävningen) (Gap Filler u.å.f). Det mesta materialet till projektet var återvunnet, lånat eller donerat och det byggdes i ett gränsöverskridande samarbete mellan över 50 företag, olika intressegrupper i samhället och över 250 volontärer, bland annat genom ett borringsevent - 24 Hour Drillathon (Gap Filler u.å.f; CDHB 2017, ss. 51-52). Här låg mycket fokus på själva processen där de olika deltagarna gick samman och med en stor bredd av kunskaper hjälpte till att realisera projektet, från design, problemlösning, konstruktion, uppbyggnad och slutligen demontering (CDHB 2017, s. 42). Paviljongen var en offentlig miljö under dagtid och under kvällar hölls olika events (runt 250) så som musikframträdanden, ute-bio och andra lokala evenemang, se figur 4, 5 och 6 (Gap Filler u.å.f).

Figur 4: Pallet Pavilion, café och sittplatser (Jocelyn Kinghorn 2013)

Figur 5: Pallet Pavilion, bazar (Jocelyn Kinghorn 2014)

Figur 6: Pallet Pavilion, musikframträdande (Jocelyn Kinghorn 2014)

Hur bidrar The Pallet Pavilion till NUA och välbefinnande?

NUA punkt 37 – tar upp hur allmänna utemiljöer bör ha platser som är multifunktionella och inbjuder till interaktion och upplevelser av olika kulturer och människor. Denna punkt är lik punkt 40 så Thompson och Kents (2014, s. 268) inlägg om möjlighet till interaktion och gemenskap är relevant även för denna punkt. Pallet Pavilion skapade en arena för olika aktiviteter, så som musikframträdanden, utebio, loppisar och kaféverksamhet och andra informella mötestillfällen vilket möjliggjorde möten och interaktion. Likaså berörs detta projekt av Gehls (2010, s. 99) forskning angående trygghet och känslan av mänsklig närvaro i stadsrummet då det bland annat hölls kvällsaktiviteter vid Pallet Pavilion som gjorde att fler människor rörde sig där.

NUA punkt 38 – går på ett liknande spår genom att betona värdet av att stödja platser och infrastruktur för kulturen. Pallet Pavilion var, som ovan nämnt, en kulturell mötesplats vilket skulle kunna definieras som en ”tredje plats” som Thompson och Kent (2014, ss. 264-265) tar upp då det är en neutral och öppen plats vilket bjuder in till spontan interaktion vilket i sin tur kan öka känslan av att vara del av en gemenskap. Vidare skulle den möjlighet till interaktion som Pallet Pavilion erbjuder också vara speciellt fördelaktig för människor som känner sig utanför menar Pond, Brey och DeVall (2011, s. 111), då de skapar möjligheter att träffa nya människor, bryta social isolering och få människor att känna sig delaktiga – alla viktiga aspekter för välmående (Longo, Coyne & Joseph 2017, s. 149).

Punkt 38 går också in på hur kulturen kan bidra till att stärka delaktigheten och engagemanget bland medborgarna. Här utgör Pallet Pavilion ett exempel då de genom att bjuda in volontärer från olika bakgrund att bidra med sitt kunskapsområde gjorde att processen blev en viktig del. Själva processens välgörande kvaliteter är något Vallance med fler (2017, s. 86) har noterat i sin studie och som även Thompson och Kent (2014, ss. 263-

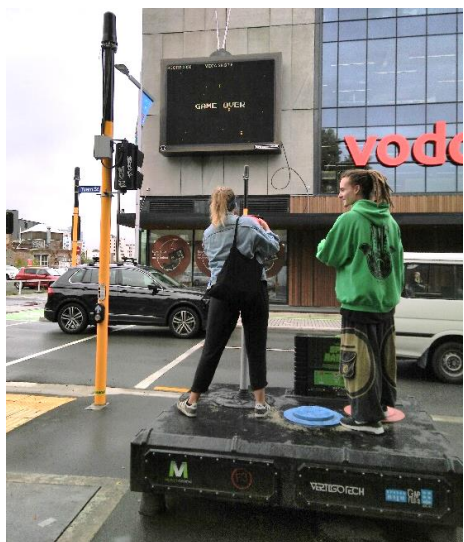
265) tar upp då de noterat att arbeta tillsammans i odlingar upplevs som positivt för välbefinnandet.

NUA punkt 45 och 76 – handlar om resurseffektiviteten inom konsumtion och produktion. Särskilt Pallet Pavilion var ett exempel på detta då de företrädesvis använde sig av återvunnet, donerat eller lånat material som de efter projektets slut lämnat tillbaka, skänkt bort eller funnit ett nytt användningsområde för enligt ett av deras sju grundvärden (Gap Filler u.å.a). En synergier med att använda återvunnet material lyfte Vallance med fler (2017, s. 88) då de noterade att en känsla av hemmabygge gör att fler känner sig välkomna att delta i byggandet och att vara där. En annan positiv effekt är att koldioxidutsläppen minskar då nytt material inte behövs framställas eller fraktas in, vilket leder till en bättre fysisk miljö som också påverkar välbefinnandet (Hult & Larsson 2016, s. 441).

NUA punkt 60 – går bland annat in på vikten av att stödja kulturella och kreativa verksamheter, liksom scenkonst och hållbar turism, vilket många av Gap Fillers projekt bidrar till. Pallet Pavilion utgjorde en arena för denna typ av aktiviteter, dit alla var välkomna att ta del. Detta stöds av Mazzucotellis (2011, ss. 28, 42) studie om hur offentlig konst kan bidra till att skapa sammanhållning, ge platsen en identitet och koppla samman kultur och människor. Fusté-Forné (2017, s. 45), som i artikeln fokuserat på upplevelser för både boende och turister, menar på att kulturella upplevelser i stadsrummet bör vara unika och innovativa samt ha till syfte att berika de närboendes miljö likväl att attrahera turister med intresse för konst och kultur. Just därför anser Fusté-Forné också att det är av vikt att installationerna har lokal förankring och är en produkt av lokal kreativitet för att stärka den lokala identiteten (a.a. s. 48, 54). Pallet Pavilion kunde ur denna synvinkel bidra till den hållbara turismen dels genom sin hållbara konstruktion och dels att erbjuda lokal kultur, men även då den utgjorde en del av ett större nätverk, både i tiden och i rummet, av installationer som lockar besökare.

Super Street Arcade: december 2016 - idag

Denna installation är placerad vid en relativt vältrafikerad väg i Christchurch (Tuam Street), på ena sidan står en plattform med en cirka en meter hög joystick och två stora knappar att stampa på, på andra sidan vägen finns en skärm på husfasaden som visar spelet, se figur 7 (Gap Filler u.å.e). För att spela krävs minst två personer, en som styr (joystick) och en som skjuter (knapp) (ibid.). Storyn i spelet ändras med jämna mellanrum men är generellt av 80-tals typ där utomjordingar attackerar olika stadselement från Christchurch exempelvis katedralen, statyer, street art eller busstationen och spelaren måste skydda objekten från utomjordingarna (ibid.). Ett av de mest populära spelen är "Attack of the cones" vilket anspelade på mängden trafik koner i staden (ibid.). Under en guidad cykeltur med en representant från kommunen framkom det att denna installation var placerad här för att det var en farlig korsning och man ville ha något som fick gående att vänta vid rödlyset istället för att gå mot rött (Moore 2017).

Figur 7: Super Street Arcade (Författaren 2018)

Hur bidrar Super Street Arcade till New Urban Agenda?

NUA punkt 37 och 40 – där 37 bland annat går in på värdet av offentliga utemiljöers möjlighet att erbjuda tillfällen för social interaktion och välbefinnande medan 40 tar upp flera aspekter så som mångfald och gränsöverskridande dialoger. Detta kan Super Street Arcade bidra till då detta spel kräver två spelare och är placerat vid ett övergångsställe, en plats där olika människor tenderar att tillfälligt samlas, stanna och invänta grönt ljus. Här erbjuds då möjligheten för främlingar att samarbeta i ett spel för att rädda staden, eller vara publik.

Placeringen av projektet gör att det, enligt Thompson och Kents studie (2014, ss. 260, 264-265), kan klassas som en tredje plats eller gata där spontan social interaktion kan uppstå. Dock skapar Super Street Arcade en del fysiska barriärer då joystick och knappar finns på en upphöjd plattform vilket utesluter dem som inte har möjlighet att klättra upp dit. En annan aspekt är hur detta projekt knyter an till staden i spelstoryn, antingen genom att belysa olika platser och objekt eller genom igenkännandefaktorn i spel som "Attack of the cones" vilket utspelar sig på Christchurchs gator. Fusté-Forné (2017, ss. 45, 54) menar på, som tidigare nämnt, att en lokal kulturell karaktär är fördelaktigt både för boende och besökare, då det bidrar till både stärkt identitet och platsanknytning. Spelet och samarbetet kan också öka känslan av att vara del av en gemenskap, en viktig del av välbefinnande enligt Hicks med fler (2016, s. 38)

NUA punkt 67 – tar upp många aspekter av urbant liv bland annat värdet av att ha en attraktiv och levnadsvänlig stad. Dessa adjektiv inrymmer många tolkningar och Super Street Arcade skulle med sin sociala och lekfulla karaktär som uppmuntrar till kollektivt spelande i verkligheten kunna bidra till att göra staden mer spännande, särskilt i en tid då många fokuserar på sin mobil. Longo, Coyne och Joseph (2017, s. 157) studerade olika aspekter för välbefinnande och fann att glädje var det deltagarna i

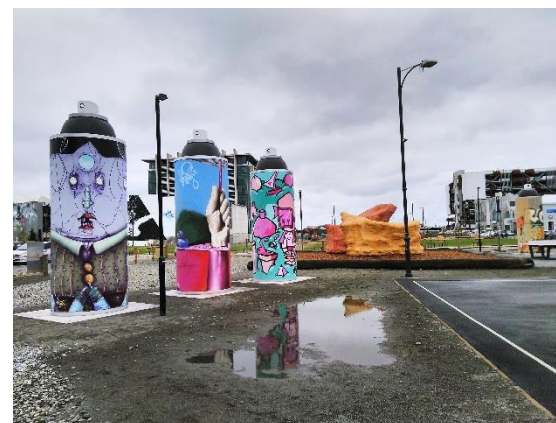

studien pekade ut som viktigast, vilket är något som detta projekt kan bidra till.

Ingen av åtagandepunkterna i NUA tar upp trafiksäkerhet men under implementeringsavsnittet går punkt 113 in på säkerheten vid vägar, detta mål bidrar Super Street Arcade till genom sin placering och avsikt att få gående att inte gå mott rött vid övergångstället.

Placemaking at One Central: maj 2017 – idag

Detta projekt är en samling av flera mindre projekt i ett samarbete mellan Gap Filler och exploitören för en central plats där 900 lägenheter ska byggas, byggnationen görs i etapper och den sista börjar 2022 (Gap Filler u.å.d). Gap Filler ska aktivera platsen, engagera och hjälpa lokalbefolkningen och andra intressegrupper med projekt de vill genomföra samt genomföra en del egna projekt (ibid.). Avsikten är bygga upp en lokal gemenskap kring en plats innan och under byggandet av platsen. Detta ska ske genom tillfälliga installationer och i samarbeten med allmänheten experimentera med hur man kan befrämja gemenskap i ett längre perspektiv (ibid.). Exempel på projekt som inbegrips av One Central är Giant Spray Cans, se figur 8 (statyer på vilka man kan öva street art lagligt), Good Spot (avgiftsbelagda parkeringsplatser där alla inkomster går till lokala Gap Filler projekt), Detour Snake Run (böljande "cykelväg" för dem som vill ha en mer äventyrlig cykling), Tool Lendery (utlåning av och lektioner i användandet av verktyg), en gungan #chchswing se figur 9 och City Putt and Cruise (minigolf med lokal anknytning) för att nämna några (ibid.).

Figur 8: Placemaking At One Central (Författaren 2018)

Figur 9: Gungan #chchswing (Easegill 2019)

Hur bidrar Placemaking at One Central till New Urban Agenda?

Då detta projekt har en bestämd plats med en variation av mindre projekt rör det sig över flera av NUA's punkter, nedan följer punkter som inte lyfts tidigare.

NUA punkt 37 – detta är en punkt som täcker många ämnen och likaså är Placemaking at One Central ett projekt som innehåller många aspekter. Bland annat multifunktionalitet nämns, liksom mental och fysisk hälsa, diversitet och samhällen där medborgare känner sig delaktiga samt att det finns en samhörighet. Detta projekt vidrör alla dessa aspekter då flera av delprojekten uppmuntrar till både vardagsmotion, kreativitet, lärande och interaktion.

NUA punkt 71 – tar upp en skiftning till cirkulär ekonomi, vilket innebär mindre konsumtion av varor och mer återanvändning och delande av resurser. The Tool Lendery är ett delprojekt som hanterar utlåning av verktyg och trädgårdsredskap, vilket bidrar minskade resurser tas i anspråk då besökare kan låna istället för köpa verktyg som bara behövs kortare perioder. Detta initiativ stöds av Hult och Bradleys studie (2017, s. 598) som undersökt liknande projekt i Sverige och tagit upp hur detta skulle kunna bidra till att minska konsumtionen.

NUA punkt 41 – lyfter värdet av att ha plattformar som är inkluderande där medborgare har möjlighet att ta del av beslutsfattandet, planeringen och uppföljningen för att uppmuntra till engagemang och medverkan bland medborgarna. Placemaking at One Central skulle kunna ses som en plattform av denna typ, dock är ett samarbete med en exploatör där Gap Fillers roll går ut på att hjälpa andra informella grupper i samhället att realisera sina projektidéer. Och denna möjlighet att kunna påverka anser flera forskare vara positivt för känslan av delaktighet, gemenskap och välbefinnande (Thompson & Kent 2014, s. 268; Hicks et al. 2016, s. 38). Att detta sedan också är ett experimenterade för att se om det går att skapa

och få med sig en gemenskap i ett område från innan det byggs upp till efter det är byggt är en aspekt som punkt 41 nämner – medborgerligt engagemang.

NUA punkter vilka Gap Fillers verksamhet generellt bidrar till

NUA punkt 26 – använder frasen *humanization of our cities* och nämner vikten av en mänskocentrerad utveckling, vilket hela Gap Fillers verksamhet på olika sätt bidrar till. Detta då mycket av deras arbete handlar om att fånga upp vad de lokala grupperna i samhället vill se i den urbana utemiljön och hjälpa dem realisera visionerna. Särskilt i Placemaking at One Central som är ett större transitionellt projekt som innehåller flera mindre projekt med avsikt att få in den mänskliga faktorn och skalan i utvecklingen av ett nytt område.

NUA punkt 42 – tar upp vikten av att kommuner stärker samverkan och dialog med organisationer, intressegrupper och individer. Att låta invånare vara delaktiga i besluten och utvecklingen ser Thompson och Kent (2014, s. 268) positivt på då det gör att känner sig som del av gemenskapen vilket bidrar till ökat välbefinnande, även samarbeten mellan olika delar av samhället nämner de som en välgörande faktor.

NUA punkt 60 – nämner bland annat främjandet av en hållbar turism, arbetstillfällen och lokal kultur, här bidrar denna typ av projekt med placemaking och att lyfta lokal kreativitet. Detta i sin tur, utöver tidigare nämnda fördelar för lokalt boende, attraherar turister som kommer för att se och uppleva den street art och tillfälliga urbanism som Christchurch nu är känt för (Brand, Nicholson & Allen 2019, s. 8; Wesener 2015, s. 416).

Urban Layers från Malmö, Sverige

Källor i detta avsnitt

I denna del finns en del källor om Urban Layers som inte använts på andra ställen i arbetet, bland annat informationsblad från Ekologigruppen, MORF och Tyréns (Ekologigruppen, MORF landskapsarkitektur AB & Tyréns u.å.) samt från MORFs hemsida (MORF u.å.). Därtill har information från Malmö stads hemsida används där de berättar om sin koppling till projektet (Malmö stad 2019). Utöver dessa har även en del information om dagvattenhantering (Stahre 2004) och naturupplevelser (Soga, Yamaura, Aikoh, Shoji, Kubo & Gaston 2015) använts då detta projekt är mer tvärvetenskapligt än Gap Fillers projekt. Dessa källor passade inte in i litteraturstudien som fokuserade på social hållbarhet och välbefinnande, vilket resulterade i att de presenteras först i denna del.

Grundidén

Urban Layers består av tre lager på samma yta som alla tillför värden till stadsrummet; ett socialt lager, ett biodiversitetslager och ett dagvattenhanteringslager (Ekologigruppen, MORF landskapsarkitektur AB & Tyréns u.å., s. 1-2). Det är än så länge en experimentell idé med en genomförd prototyp, och trots att detta inte riktigt faller inom ramarna för tillfällig landskapsarkitektur anser jag att Urban Layers har potential att bidra med många kvaliteter. Både i fråga om multifunktionalitet, modulsystem och nytänkande, men också i egenskap att Urban Layers skulle kunna utgöra en länk mellan tillfälliga och mer bestående element i stadsrummet.

Då Urban Layers är ett projekt med andra syften och förutsättningar än Gap Fillers projekt är upplägget annorlunda jämfört med tidigare stycke. Eftersom de olika lagrens innehåll och utformning inte är fastställt är denna projektbeskrivning mer spekulativ, och istället för att ta upp analysen efter projektbeskrivningen är det en kontinuerlig analys i texten där lagren tas upp separat, detta för att undvika upprepningsar.

Bakgrund

Med en ökande klimatförändring behövs innovativa lösningar för att uppnå en högre resiliens och hållbarhet, särskilt i en stad där stadsrummet erbjuder få marginaler och ytor till stor del är programmerade. Funktioner så som dagvattenhantering och fördröjning av dagvatten måste idag ofta hanteras på plats samtidigt som ytor också behövs användas för andra ändamål (MORF u.å., s. 1). Raingardens eller stormwater planters är det närmsta i dagvattenhanterings väg som detta projekt påminner om, där raingardens bidrar bland annat med kvaliteter så som fördröjning och infiltrering av dagvatten, estetiska värden och biologisk mångfald. Dock utgör de en yta som inte går att bruka för andra ändamål vilket blir problematiskt när många funktioner ska få plats på en liten yta. I denna trängda situation såg Ekologigruppen, MORF och Tyréns en möjlighet att väva samman flera funktioner på samma yta och i ett samarbete togs produkten Urban Layers fram genom stöd från Malmö stads initiativ Blue Green City Lab som stöds av Vinnova (MORF u.å., s. 1; Malmö stad 2019). Svaret blev att sänka växt bädden och lägga galler ovanpå för att kunna nyttja ytan utan att förlora de kvaliteter som raingardens bidrar med. Det är en utveckling av de växtbäddar under galler som MORF designade för byggnaden Ohoj i Västra Hamnen, Malmö (Ekologigruppen, MORF landskapsarkitektur AB & Tyréns u.å., s. 3). Avsikten med Urban Layers är att få in dagvattenhantering, biologisk mångfald och sociala värden på samma yta, vilket ställer höga krav på dessa funktioner i det täta stadsrum som har ett begränsat utrymme. Urban Layers är tänkt att främst kunna installeras vid nybyggnationer av bostadsgårdar (MORF u.å., s. 2).

Nedan följer idéer om hur de olika lagren kan se ut och vad de skulle kunna bidra med och då detta arbete fokuserar på den sociala dimensionen av hållbarhet ligger det mer betoning på det sociala lagret.

De olika lagren och hur de bidrar till New Urban Agenda

Dagvattenhanteringslagret

Detta är det understa lagret, avsikten är att regnvatten bevattnar växtligheten, och om så krävs kan ytan även fördröja vatten vid större nederbörd. Just fördröjning av dagvatten är viktig för att minska tillförseln av vatten till dagvattensystemet vid extrem nederbörd (Stahre 2004, s. 23). Dock påpekar Stahre (2004, s. 54) att synliga lösningar så som dagvattenkanaler innebär vissa risker gällande tillgängligheten och olycksrisken, vilket inte utgör ett problem för Urban Layers då vattnet lagras synligt under galler och därmed är ytan fortfarande både framkomlig och vattnet otillgängligt.

NUA punkt 72 och 73 – tar upp vattnets cykel och plats i staden, och på dessa punkter bidrar dagvattenhanteringslagret till en hållbar dagvattenhantering i då det fördröjer vattnet samt bevattnar stadsvegetation. Just bevattningsaspekten bidrar till att växter tar upp vattnet, avdunstar det och därmed höjer luftfuktigheten vilket bidrar till ett mer behagligt mikroklimat samt dämpar värmeö fenomenet.

NUA punkt 77 och 79 – där 77 nämner resiliens mot katastrofer genom att ha ekosystembaserade tillvägagångssätt och 79 tar upp anpassning och dämpning av klimatförändringar. Båda dessa kan Urban Layers dagvattenhanteringslager bidra till, dels genom att dämpa extremvärme genom att låta vattnet ha en lokal naturlig cykel, enligt punkt 72-73 ovan, och dels genom att buffra mot översvämningar genom att erbjuda lokal fördröjning av skyfallsvatten.

Biodiversitetslagret

På detta lager ska djurliv (troligtvis främst pollinerare, insekter, grodor etc.) och växtlighet finnas, de bidrar med ökad biodiversitet, rening av luft, minskning av urban värmeö effekt, estetiska värden och pedagogiska värden med mera. I sitt informationsblad noterar initiativtagarna vikten av

att anlägga en biotop som passar för platsen (Ekologigruppen, MORF landskapsarkitektur AB & Tyréns u.å., s. 2).

NUA punkt 67 – nämner bland annat *well-connected and welldistributed networks of open, multipurpose, safe, inclusive, accessible, green and quality public spaces*. Det blir här är en tolkningsfråga hur Urban Layers bidrar till denna punkt, NUA syftar troligen till ett grönt nätverk av offentliga miljöer till människans förmån. Vilket Urban Layers bidrar till i viss mån under förutsättningen att biodiversitetslagret erbjuder en tillfredställande typ av biotop för att uppskattas av människor samt att stadens olika Urban Layers ligger nära nog varandra för att utgöra ett nätverk. Ur ett perspektiv för andra arter skulle detta lager också kunna bidra i egenskap av habitat och/eller spridningskorridor, och då förutsatt att Urban Layers skapar ett större sammankopplat habitat eller att de kan utgöra habitat öar som ligger nära nog varandra. De skulle också kunna fungera som en spridningskorridor mellan olika parker och andra grönområden. Detta är dock mycket beroende på arterna och deras krav på habitat huruvida detta kan fungera.

NUA punkt 67 – vidare går denna punkt in på hur ovanstående typ av offentliga miljö kan bidra till attraktiva och levnadsvänliga städer, och under hypotesen att Urban Layers skulle kunna erbjuda ett större grönt nätverk av biodiversitet med ett dynamiskt djur- och växtliv finns det potential att Urban Layers skulle kunna bidra. Detta då Urban Layers skapar möjligheter för fler människor att få en vardagskontakt med djur- och växtliv vilket skulle kunna öka attraktiviteten och livskvaliteten i staden, därtill det också leda till andra synergier som gynnar biodiversiteten. Exempelvis visar forskning att närhet till grönområden ökar välmående hos människor och en Japansk forskargrupp nämnde det som en balansgång mellan urban utbredning där naturen är lättillgänglig och insprängd i stadsrummet, och kompakt förtätad stad där naturen och stadsrummet är strikt skilda (Soga, Yamaura, Aikoh, Shoji, Kubo & Gaston 2015, s. 70). Det senare anses gynna den lokala biodiversiteten bättre då större områden

med natur utgör ett bättre habitat för de flesta arter (a.a. s. 70, 74). Dock visade deras studie att boende i områden klassade som urban utbredning i större utsträckning nyttjade grönområdena, än boende i förtätade områden (a.a. s. 74). Deras slutsats var att då forskning visat att människor som har tillgång till grönområden och natur i högre grad är positivt inställda till bevarande av naturmiljöer, borde innebära att urban utbredning är att föredra då det skapade förutsättningar för mer bevarande mentalitet (a.a. s. 74). Dock poängterade de att denna balansgång mellan vad som gynnar biodiversiteten i sig och vad som indirekt gynnar biodiversiteten genom mänsklig interaktion är svår, och att ett mellanting kan vara ett alternativ (a.a. s. 74). Soga m.fl. (a.a. s. 74) uttrycker en rädsla för "extinction of experiences" det vill säga när naturupplevelser blir sällsynta i stads-sammanhang. Urban Layers skulle här kunna utgöra ett alternativ där både människors och andra arters behov går att tillgodose. Därtill så skyddar gallret dessa arter från domesticerade husdjur så som katter och hundar, vilka kan utgöra en risk.

NUA punkt 77 – går in på resiliens mot katastrofer, och beroende på om minskningen av den genetiska mångfalden samt artrikedomen tolkas som en katastrof så skulle Urban Layers kunna bidra med att skapa habitat för arter som är hotade.

Det sociala lagret

Detta är det översta lagret som består av galler vilket är vad som i huvudsak skiljer Urban Layers från raingardens. Tanken är att detta lager ska vara ett modulsystem med olika sociala funktioner som går att anpassas beroende på vad som önskas för ytan. Ett av initiativtagarnas krav är dock att gallret är heltäckande då säkerhetsaspekten är viktigt.

NUA punkt 67 – tar, som tidigare nämnt, upp att offentliga miljöer kan bidra till attraktiva och levnadsvänliga städer och då det är ett generellt uttryckt mål finns det många tolkningar. Bland annat skulle det sociala lagret kunna

bidra till att skapa en stadsmiljö med en intresseväckande och spännande dimension som förändras och byts ut efter behov. Beroende på hur det sociala lagret ser ut så kan det bidra med att erbjuda olika upplevelser så som lekmöjligheter, kultur eller mötesplatser vilket sedan kan roteras mellan olika platser inom staden för bibehålla en känsla av nyfikenhet bland de närboende, vilket skulle kunna kopplas till Fusté-Fornés forskning (2017, s. 55) gällande upplevelser i stadslandskapet.

Då detta lagers funktion ska vara ett anpassningsbart modulsystem men ännu inte är fastställd finns det många möjligheter, nedan följer ett antal förslag på olika funktioner som bidrar till olika NUA punkter.

NUA punkt 67 – En annan aspekt av denna punkt är hur det sociala lagrets sida skulle kunna erbjuda mötesplatser och tillfällen till social interaktion genom att exempelvis ha funktioner så som sittplatser, lekställning, klätterställning, cykelställ, utegym eller hängmattor. Den spontana vardagsinteraktionen skulle kunna bidra till ökad känsla av välbefinnande (Thompson & Kent 2014, s. 260).

NUA punkt 61 – tar bland annat upp ungas möjlighet till utbildning för att de ska kunna bidra till och vara en del av stadens framgång, och här skulle den pedagogiska aspekten kunna passa in. Det vill säga hur det sociala lagret kan användas för att förklara vad som händer i lagren under, till exempel vad och när olika arter märks av eller beskriva vattnets kretslopp. Och denna vardagskontakt med och kunskap om naturen i Urban Layers kan, enligt Soga med fler (2015, s.74), bidra till en bevarande mentalitet samt en positiv inställning till natur i stadsrummet vilket i sin tur kan gynna stadens levnadsvänlighet i form av fördelarna som de undre lagren bidrar med enligt tidigare nämnda stycken.

NUA punkt 38 och 60 – dessa punkter tar, bland annat, upp stödet till kulturell infrastruktur respektive kulturella och kreativa näringar. Här skulle modulerna i Urban Layers sociala lager kunna bidra genom att utgöra en

ram för kultur. Förslagsvis genom att erbjuda ramar med upp upphängnings möjligheter för aktiviteter så som konstutställningar, skolutställningar, kommuninformation eller säsongspyntning. Eller mer spontana och innovativa idéer vilket skapar yta som är mer öppen och o-programmerad.

Bland de implementerande NUA punkterna finns det några andra aspekter som skulle kunna anses relevanta för Urban Layers sociala lager.

NUA punkt 94 – nämner vikten av flexibilitet i planeringen för att kunna anpassa sig till framtida förändrande förutsättningar, den modelära aspekten av Urban Layers sociala lager kan här utgöra en flexibel komponent på en permanent plats. Det permanenta består i dagvattens- och biodiversitetslagret samt deras fysiska gränser, medan det sociala lagret skulle kunna förändras i det oändliga, så länge solljus och vatten når de lägre lagren.

NUA punkt 95 – tar bland annat upp stödet av stadsodling, och det sociala lagret skulle kunna utgöras av vertikala odlingar.

Sammanfattning av projektstudien

Både de globala hållbarhetsmålen och NUA har delmål och som handlar om att främja psykisk och fysisk hälsa vilket är något som Gap Filler med sina projekt avser bidra till på olika sätt, bland annat genom att arbeta med att stärka gemenskapen och delaktigheten bland stadsinvånarna (Gap Filler u.å.a). Flera direktiv talar också om alla människors rätt att bli inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet, och då Gap Filler aktivt arbetar med att engagera människor från olika delar av samhället att ta del av och påverka utvecklingen av sin stad bör det kunna ses som att de bidrar till detta mål (Reynolds 2014, s. 172). Medborgare är välkomna att komma med förslag och hjälpa till att genomföra projekt, vilket leder till att skapandet av projekten blir en välgörande aktivitet i sig, där människor från olika bakgrund träffas och tillsammans arbetar mot ett gemensamt mål vilket anses ha god inverkan på välbefinnandet (Thompson & Kent 2014, s.

260; Hicks et al. 2016, s. 38). Just välbefinnande är något som Gap Filler aktivt arbetar med då de har en anställd som ser till att just välbefinnande aspekten är närvarande (CDHB 2017, s. 43). Projekten kan också bidra till att öka känslan av trygghet då fler människor rör sig där och projekten ger stadsrummet en mänsklig skala (Gehl 2010, s. 98). Den mer fysiska sidan av hälsa berör en del av Gap Fillers projekt som uppmuntrar till en spontan vardagsmotion, exempelvis Dance-o Mat (CDHB 2017, ss. 53-54).

En annan aspekt av Gap Fillers arbete är hur projekt och installationer inte behöver vara påkostade för att få ett lyckat resultat i form av antal besökare eller uppskattning. Deras filosofi att se en möjlighet i att ta tillvara på material som inte används för tillfället och istället använda sig av återvunnet och lånat material bidrar till en minskad belastning av jordens resurser (NUA punkt 74). Denna betoning på återvunnet och lånat har i flera, men inte alla, av deras projekt skapat en DIY-känsla som bidragit till att projektens skala har upplevts som mer mänsklig (Vallance et al. 2017, s. 88). Detta har gjort att besökare haft enklare att koppla an och känt sig mer välkomna att komma och undersöka (ibid.). Deras projekt kan också bidra till att skapa en intresseväckande offentlig miljö som väcker nyfikenhet och engagemang hos människor (Holt Skov 2016; Gross 2017). Projekten som de och andra liknande organisationer har genomfört i Christchurch under åren har bidragit till identiteten av staden (Wesener 2015, s. 416; Brand, Nicholson & Allen 2019, s. 8). Den lokala konstscenen har fått möjlighet att ta plats på ett sätt som inte var möjligt tidigare, vilket gjort Christchurch till en attraktion på både nationell och internationell nivå (ibid.).

Urban Layers bidrar däremot till andra värden, då de avser hantera biodiversitet, dagvattenhantering och sociala aspekter parallellt. Blandningen av permanent (nedsänkta växtbädden) och temporärt (sociala funktioner i modulsystem) bidrar till ett stadsrum som maximerar användningen av ytan men som också har en flexibilitet med potential att kunna

erbjuda en variationsrik utemiljö som kan anpassas efter behov. Den multifunktionella aspekten går i linje med riktlinjer från NUA (punkt 94) och forskning från Ahren (2013, s. 1210) som också lyfter värdet av att ge biodiversiteten plats i stadsrummet.

Avslutande diskussion av resultaten

Diskussion

Syftet med detta arbete var att undersöka hur landskapsarkitektur kan bidra till att öka välbefinnandet i stadsmiljön, vad som betecknar social hållbarhet i detta sammanhang och huruvida de vägledande direktiven för stadsutveckling tar upp social hållbarhet.

Resultaten visar att landskapsarkitektur har potential att bidra till en social hållbarhet och ökat välbefinnande, och projektstudierna erbjöd exempel på hur detta kan ske. Gap Filler har genomfört ett stort antal projekt med bland annat avsikt att öka välbefinnandet. Emellertid gör deras ursprung att en av deras största utmaningar idag är att inte bli reducerade till att vara ett tillfälligt inslag under en återuppbyggnadsprocess, utan att accepteras som en del av stadsutvecklingen. Det tillfälle som jordbävningarna 2010 och 2011 erbjöd i form av nytänkande kring stadsutveckling står i kontrast till andra städer som nästan uteslutande har programmerade ytor. Gap Filler och andra med dem ifrågasätter då om det verkligen är eftersträvänsvärt att ha en "klarbyggd" stad där all plats har ett syfte och få marginaler för förändringar, detta är något som även NUA punkt 94 tar upp då de nämner värdet av flexibilitet i planeringen (Bowring & Swaffield 2013; CDHB 2017, s. 29). Detta lyfter frågan vem staden är till för och tillfälliga projekt skulle kunna göra stadsrummet mer demokratiskt; på temporär basis skulle medborgare kunna ta plats i anspråk och själva praktiskt bidra till det stadsrum de vill se. Just känslan av att kunna påverka och vara del av en gemenskap tar flera källor och direktiv upp som viktigt (Jackson 2009, s. 11; Thompson & Kent 2014, s. 260; Socialdepartementet 2018, s. 76; Kulturdepartementet 2018, s. 19; Miljö- och energidepartementet 2018, s. 30). Att engagera sig i ett tillfälligt projekt skulle också kunna ha potential att i sin tur väcka medborgarnas engagemang, och minska steget att engagera sig i officiella processer om de inte tidigare gjort det.

En annan central punkt tar Thompson och Kent (2014, s. 260) upp när de nämner hur viktigt det är att skapa platser där spontan social interaktion kan uppstå, och bland annat nämner de grönområden som bra plattformar. Frågan är om temporära installationer skulle kunna fylla en liknande funktion? Inte så att de på något sätt borde ersätta grönområden och stadsgrönska men de skulle kunna bidra med liknande kvaliteter sett till sociala interaktioner. Den studien (ibid.) tog också upp de välgörande effekterna av att odla tillsammans med andra vilket skulle kunna tolkas som att det gemensamma skapandet av ett tillfälligt projekt skulle kunna fylla en liknande funktion. Denna tes får stöd av Gap Fillers volontärer som i intervjuer menade på att de upplevde processen att skapa en installation som positivt för välbefinnandet. Vidare skulle Gap Filler, och Urban Layers sociala lager, kunna klassas som en tredje plats där människor kan träffas på lika villkor (Thompson & Kent 2014, s. 264-265).

Litteraturstudien går även in på vikten av offentlig konst som engagerar och talar till oss (Mazzucotelli 2011, ss. 39, 42; Shoben 2012). Flera källor betonar lekfullhet, möten och förmågan att fånga förbipasserande människors uppmärksamhet för att få dem att stanna upp och vara delaktiga (Shoben 2012; Holt Skov 2016; Konyalian 2016; Gross 2017). Framförallt nämns vikten av att nå ut till medborgare av alla åldrar, från olika bakgrunder och olika platser i samhället och få dem att för ett ögonblick stanna upp och interagera med varandra. Dock står det ingenstans i direktiven uttryckligen något om en strävan mot spännande eller intresseväckande utemiljöer, men NUA och Strategi för Levande städer nämner attraktiva och levnadsvänliga städer som del av sin vision och Strategi för Levande städer tar upp utemiljöer som uppmuntrar till aktivitet och social gemenskap. Sett ur dessa perspektiv torde den variationsrikedom som de studerade projekten på sina olika sätt tillför ses som en tillgång för stadsmiljön, som tack vare dem blir mer variationsrik med olika upplevelser där intresseväckande, överraskande och sammanbindande element på tillfälligt

basis berikar upplevelsen av staden. Konst som är skapat med och för medborgarna. Detta skulle kunna kopplas an till den rädsla för *extinction of experiences* som nämns i relation till naturupplevelser i stadsmiljön, då allt fler människor som rör sig i utemiljöerna är absorberade i sin egen mobilbubbla (Soga et al. 2015 s. 74). Risken finns att vi får ett samhälle där vi inte bara har brist på naturupplevelser men även verkliga upplevelser. Om vi i framtiden kommer göra alltmer inköp via internet och vårda våra relationer via sociala medier så kan det finnas ett behov av att ha en spännande offentlig utemiljö som lockar förbipasserande att stanna upp, vara delaktiga och träffa andra i verkligheten. Detta skulle också kunna kopplas till den kritik som Hult och Bradley lyft mot dagens konsumtionssamhälle (Hult 2017, s. 134; Hult & Bradley 2017, s. 599). Både deras och Jacksons (2009 s. 11) studie tar upp behovet av att samhällen erbjuder andra aktiviteter än konsumtion. En lite mer upplevelse baserad stadsmiljö skulle kunna vara en av de större förändringar som Jackson efterlyser (ibid.).

Urban Layers skiljer sig från Gap Filler projekten på många punkter, framför allt genom sin permanenta karaktär med modullager. Då projektet avser sammanfoga biologiska och sociala värden på samma yta som dagvattenhantering har det en hög grad av multifunktionalitet, vilket är något som NUA poängterat som viktigt i en hållbar stadsutveckling. Därtill bidrar flexibiliteten i Urban Layers sociala lager till en mer anpassningsbar utemiljö där typen av social funktion kan anpassas efter invånares önskemål, behov eller säsong. Det ger även en möjlighet att förändra aktiviteterna som sker i stadsrummet allt eftersom förändringar i samhället sker. Det finns också en möjlighet att skapa variation i stadsmiljön, genom att exempelvis låta ett antal moduler för det sociala lagret rotera mellan olika platser för att skapa ett intresse och nyfikenhet. Ur ett perspektiv skulle Urban Layers kunna ses som en kompromiss mellan tillfälliga installationer och mer permanent landskapsarkitektur, det skapar en situation där positiva sociala effekter blir en positiv effekt av nödvändiga aspekter i

stadsrummet så som dagvattenhantering. Denna form av synergier och multifunktionalitet har framträtt som en viktig del av hur hållbarhet i stadsmiljön kan se ut.

Gällande direktiven för stadsutveckling så visar resultaten att det finns flertalet direktiv som hanterar hållbarhet, men att den sociala dimensionen inte alltid lyfts upp.

De globala agendorna, Agenda 2030 och NUA, har en övergripande karaktär där många visioner framförs på global nivå (United Nations 2017; Naturvårdsverket 2019a). Social hållbarhet tas upp men den globala framtoningen gör att det bitvis blir svårtolkat för svenska omständigheter, och en nationell plan med anpassade mål vore eftersträvänsvärt. Detta är något flera källor tagit upp under 2017 (Andersdotter Fabre 2017, s. 5; OECD 2017, s. 104). De globala hållbarhetsmålen som ingår i Agenda 2030 skulle kunna utgöra ett ramverk att utgå ifrån, likaså skulle NUA kunna bidra till en vision om vad hållbarhetsarbetet bör rikta in sig på. Gällande välbefinnande så nämns välstånd i Agenda 2030s inledning där de syftar till en god ekonomisk situation, medan välbefinnande nämns som en del av den generella visionen och under mål 3 (Säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar) och mål 9 (Bygga motståndskraftig infrastruktur, verka för en inkluderande och hållbar industrialisering samt främja innovation). Att det inte förekommer under mål 11 (Göra städer och bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara) undertrycker den uppdelning som gjorts men också att alla målen är sammankopplade och inte går att se var för sig. I NUA tas välbefinnande å andra sidan upp vilket belyser att det finns breda tolkningsmöjligheter i Agenda 2030.

Strategi för Levande städer publicerades under 2018 vilken tydliggjorde regeringens politik gällande hållbar stadsutveckling, den utgör Sveriges regerings tolkning av flertalet direktiv och detta är det närmsta en nationell

plan som finns i Sverige (Miljö- och energidepartementet 2018). Strategi för Levande städer har elva rubriker under vilka den delar upp sina strategier, och om man tolkar dessa rubriker som ledord för deras hållbarhetsarbete så verkar välbefinnande inte vara en uttalad prioritet. Detta då rubrikerna mestadels fokuserar på, med undantag av *Jämlik och inkluderande stad*, den fysiska aspekten av stadsutveckling. Stress, mental (hälsa) eller psykisk (hälsa) är ord som inte finns med i Strategi för Levande städer och som tidigare nämnt är välbefinnande sparsamt omnämnt (totalt fyra gånger), vilket kan jämföras med hur exempelvis vedeldning nämns 24 gånger (ibid.). Detta skulle kunna vara ett tecken på att en del politiska frågor är enklare än andra för Riksdagen att komma överens om, och att välbefinnandets och den mentala hälsans plats i stadsutvecklingen är långt ifrån självklar. Detta understryks av hur Strategi för Levande städer i sin andra mening säger att man strävar efter ett *attraktivt samhälle med människan i centrum*, utan att ta upp välbefinnande på en övergripande nivå (Miljö- och energidepartementet 2018, s. 4). Välbefinnande är något som Strategi för Levande städer främst betingar med grönstruktur och minskning av buller, och först under avsnittet om *Arkitektur, form och design* så tar de upp att utformningen av utemiljön kan påverka välbefinnandet, utan att gå in på detaljer. Dock finns det stycken i Strategi för Levande städer som är intressanta i relation till den sociala hållbarheten, exempelvis där man tar upp vikten av *icke-kommersiella rum där alla kan mötas på lika villkor* samt att gällande i alla fall boendemiljön så är det viktigt med *hälsa och välbefinnande liksom för upplevelsen av tillhörighet och trygghet* (a.a. s. 30). Den sista meningen i det övergripande målen lyder *Helhetssyn i planeringen tillsammans med smarta lösningar bidrar till städer där människor kan leva klimatsmart, hälsosamt och tryggt* vilket lyfter frågan vad som anses vara ett hälsosamt liv (a.a. s. 5).

Stadsutvecklingen spänner förvisso över fler ämnesområden, och här finns argument som påpekar att mental hälsa och välbefinnande kanske inte är

stadsutvecklingens huvudområde och bör därmed inte få en prioriterad plats. Dock visar forskningen att städer står inför nya krav då, bland annat, urbaniseringen ökar medan den fysiska och mentala hälsan hos stadsbefolkningen försämras (Yusuf, Nabeshima & Ha 2007, ss. 28-29; United Nations u.å.a). Under dessa förutsättningar bör det finnas skäl för stadsutvecklingen att ta i denna fråga då det är ett problem som sannolikt kommer öka i framtiden. I hållbarhetsmålen och NUA reflekteras detta bättre än i den svenska Strategi för Levande städer som lägger mycket fokus på den fysisk hälsa. Vidare har Sverige ett nationellt arkitektur-, form- och designmål som ska styra utvecklingen gällande gestaltningen, i propositionen där regeringen motiverar till den föreslagna lagändringen (det vill säga nytt mål) framkommer flera sociala aspekter. Bland annat har sammanhållning och konst fått ta plats, vilka båda på sitt sätt skulle kunna bidra till välbefinnande. Det nationella målet för folkhälsa har generella mål och målområden, och även i denna situation framstår den tillhörande propositionen som mer givande och täckande (Socialdepartementet 2018). Frågan är hur styrande propositionerna är då de upplevs mer som regeringens argumentation. Läsas enbart propositionerna så skapas en bild av ett gränsöverskridande arbete där medvetenheten om de olika målens sammanflätade natur är hög. Dock ger inte målen och preciseringarna/målområdena i sig samma bild, detta delvis då de presenteras vitt skilda hos olika myndigheter utan tydliga referenser till varandra. Därtill har de ofta en så pass generell ton som inbjuder till många tolkningsmöjligheter som gör det svårt att se hur de knyter an till andra mål och arbeten inom hållbarhet som sker i stadsutvecklingen.

Sedan finns också de nationella miljö kvalitetsmålen som är ett sedan länge pågående arbete som utvecklats till det generationsmål och 16 delmål som idag utgör dem (Naturvårdsverket 2019b). Dock ligger miljömålen på Naturvårdsverkets bord och fokuserar således uttryckligen bara på den ekologiska aspekten av hållbarhet (ibid.). Exempelvis nämns *God bebyggd*

miljö utan att i någon större utsträckning beröra social hållbarhet, mental hälsa eller välbefinnande, och begreppen sociala interaktioner, relationer, delaktighet och gemenskap nämns knappt. Detta skapar en ofullständig bild av hur en *God bebyggd miljö* kan uppnås och miljömålen blir då mer att se som ett komplement än en strategi till en hållbar utveckling. Dock finns det många synergier mellan en hållbar god ekologisk dimension och de andra dimensionerna, men genom att inte adressera de andra utmaningarna på samma uttalade sätt som miljö kvalitetsmålen finns en risk att inte lyckas med en övergripande hållbar utveckling. Frågan är hur regeringen arbetar med de sociala och ekonomiska delarna av hållbarhetsmålen. Det framgår inte tydligt hur det arbetet sker, och även Naturvårdsverket har i en rapport från 2019 konstaterat att det blir svårt att uppnå miljömålen om inte de sociala målen försöks uppnås (Naturvårdsverket 2019a). En positiv sida av miljömålen är dock att de är tydliga med mål, utmaningar, preciseringar, vad som kan göras och vilka stöd som finns. Miljömålen skulle då kunna utgöra ett exempel i tydlighet kring hur man arbetar med hållbarhet.

Med detta i åtanke förefaller NUA som det direktiv som både erbjuder de mest detaljerade riktlinjerna för en hållbar stadsutveckling samt betonar hur målen är sammankopplade. NUA tar också upp värdet av medborgardialoger och civilsamhällets möjligheter att påverka, vilket var några av de punkter som delar av den politiska oppositionen ansåg utgöra en icke eftersträvarsvärd utveckling (Sveriges Riksdag 2018a). I detta ljus framstår arbetet med att applicera och tillämpa hållbarhetsmålen och NUA i Sverige som trögrott på vissa punkter på grund av politiskt motstånd. Möjligtvis skulle detta kunna förklara varför välbefinnande och den sociala dimensionen av hållbarhet inte har en lika stor roll i de nationella direktiven jämfört med de globala. Att det är en politisk tolkningsfråga vad som påverkar välbefinnandet och därmed hur frågan bör hanteras. Detta kan i

sin tur påverka ekonomiska styrmedel och andra incitament som ska bidra till att styra utvecklingen på exempelvis kommunal nivå.

Generellt när direktiven för en hållbar utveckling studerats så är välbefinnande mer omnämnt i förbifarten, som en underliggande synergi till andra mål. Förvisso är välbefinnande något som påverkas av flertalet olika faktorer, så det är onekligen en positiv konsekvens av flera av både hållbarhetsmålen, NUA, Strategin för Levande städer, de nationella målen för arkitektur, form och design respektive folkhälsa, och miljömålen punkter. Men att reducera välbefinnande till en konsekvens av andra mål förefaller vara en riskfylld hantering av en så pass viktig fråga. Istället skulle välbefinnande kunna utgöra en av punkterna, och då få samma vikt som till exempel ren luft eller kollektivtrafik. Alternativt skulle välbefinnande kunna vara ett av de uttalade övergripande målen som de andra punkterna ska bidra till att uppfylla. Men det verkar som om det första steget är att politiskt komma överens om att det finns synergier, och att social hållbarhet och välbefinnande bör få större fokus.

Slutsatser

Social hållbarhet i stadsrummet är en komplex fråga och välbefinnande är den aspekt som detta arbete fokuserat på. Det har framkommit att miljön som skulle kunna få människor att känna ett ökat välbefinnande kännetecknas av att de känner sig delaktiga i en gemenskap och har en möjlighet att påverka, känner ett engagemang och glädje samt en meningsfullhet, detta anses även ha synergier i samhället exempelvis så som en ökad känsla av trygghet. Tillfällig landskapsarkitektur i form av kreativa projekt där närboende och andra intressegrupper är med och initierar, skapar och driver projekten har potential att bidra till att skapa ett stadsrum som erbjuder dessa värden. Detta genom att projekten kan skapa en mötesplats för människor från olika bakgrund att mötas och samarbeta kring ett ge-

mensamt mål, och den sociala interaktion, medverkan och engagemang som projekten kan ge upphov till kan i sin tur öka känslan av välbefinnande.

Denna form av landskapsarkitektur förefaller det finnas stöd för i de globala hållbarhetsmålen och NUA. Dessa direktiv har också ett brett grepp där den sociala hållbarhetsdimensionen tydliggjorts och välbefinnande tas upp. På nationell nivå hanterar de nationella miljö kvalitetsmålen den ekologiska dimensionen av hållbarhetsarbetet, medan arbetet med den ekonomiska och sociala dimensionerna är mindre tydligt. Det verkar vara en tolkningsfråga huruvida dessa tillfälliga kreativa projekt i stadsmiljön är något direktiven stödjer. Därtill tycks hållbarhetsarbetet vara separerat på olika myndigheter där enbart naturvårdsverket tydligt visar hur de arbetar för att uppnå målen. Detta kan leda till att synergier och tvärvetenskapliga tillvägagångssätt blir svåra att åskådliggöra. Den sociala hållbarheten ser ut att falla mellan stolarna och detta arbete belyser behovet av ett bredare grepp på nationell nivå där arbetet med att implementera de globala hållbarhetsmålen kännetecknas av ett jämnstort fokus på alla tre dimensioner av hållbarhet.

Metoddiskussion och källkritik

Hållbarhet intresserar mig och jag har försökt gå till botten med den information jag funnit, tillvägagångssättet i detta arbete skulle kunna beskrivas som nyfikenhet och grävande vilket resulterat i en stor mängd källor. Mängden källor har bidragit till att skapa en bredare bild, och för mig, djupare förståelse för ämnet. Men med denna inställning till efterforskningarna som grundar arbetet har resultaten tidvis varit svåra att strukturera och metoden att dela upp arbetet i tre delar har varit till hjälp att skapa ordning. Att sedan avsluta varje del med en sammanfattning och analys för att lyfta viktiga aspekter vilka nästa del kopplar an till har underlättat läsbarheten. Direktivstudien redogjorde för de direktiv som styr det övergripande arbetet på ett nationellt plan, här skulle det ha varit intressant att gå vidare ner

på kommunal nivå för att undersöka steget mellan regering och medborgare/organisationer om det funnits mer tid. Projektstudien har bidragit med att visa hur informationen från litteraturstudien och punkterna från NUA kan konkretiseras i verkliga projekt, vilket bidragit till skapa en förståelse för hur NUAs punkter kan tolkas.

Gällande direktiven har det varit en utmaning att finna de svenska direktiven, bortsett från miljömålen, då det inte tydligt framgår från Regeringens sida var målen finns. Detta gör att det finns en risk att jag missat något direktiv som är relevant för studien.

Att förlägga information till bilagorna har varit en avvägning mellan viljan att redovisa hållbarhetskonceptet mer grundligt och vad som faktiskt är relevant för arbetet i förhållande till frågeställningarna. Min målgrupp är i första hand andra studenter som är intresserade av hållbarhet eller vill lära sig mer om hållbarhet och det kändes då betydelsefullt att få med denna bakgrundsinformation för att tydliggöra hur de olika hållbarhetsdimensionerna hänger ihop, hur arbetet med hållbarhetsmålen började samt de olika modellerna för en hållbar utveckling.

Vidare har jag i största möjliga mån försökt använda mig av vetenskapliga artiklar, och andra källor så som TEDx talks har bidragit med att fånga en rörelse i samhällsdebatten som jag upplevde som viktig. För litteraturen om tillfällig landskapsarkitektur kommer mycket forskning från just Nya Zeeland då de på grund av jordbävningarna kunde studera stadsutveckling från grunden.

Vidare studier

Det skulle vara intressant att undersöka både direktiv och projekt i samarbete med studenter från andra discipliner för att få ett bredare perspektiv på materialet.

En annan projekttid skulle kunna vara att genomföra ett tillfälligt projekt där allmänheten bjuds in att delta på olika sätt för att sedan försöka analysera hur de och andra i närmiljön upplevde det före, under och efter. Alternativt skulle en undersökning av en kommun som arbetar med detta kunna göras, där både kommunens sida och deltagarnas sida presenteras, samt hur kommunens riktlinjer ser ut för denna typ av projekt. Att genomföra intervjuer med aktörer som utför tillfällig urbanism skulle också ha varit ett intressant uppslag.

Ett annat uppslag kan vara att gå vidare med denna studie på kommunal nivå. Att undersöka om det finns några ekonomiska styrmedel eller andra incitament från regeringen för denna typ av arbete och undersöka hur olika kommuner eller organisationer tolkar och arbetar med tillfälliga projekt.

En möjlighet skulle kunna vara att göra en djupare studie av Gap Filler's arbete på plats i Nya Zeeland under en utbytetermin, med att exempelvis undersöka hur deltagare upplever att vara del i projekt processen eller studera hur Gap Filler jobbar med kreativa projekt, medborgardialoger och att vara en koppling mellan kommun och medborgare.

Referenser

Källor

- Agenda 2030-delegationen. (u.å.). *Direktiv*. Tillgänglig: <https://agenda2030delegationen.se/uppdraget/direktiv/> [2019-07-01]
- Ahren, J. (2011). From fail-safe to safe-to-fail: Sustainability and resilience in the new urban world. *Landscape and Urban Planning*, vol. 100, ss. 341-343. DOI: 10.1016/j.landurbplan.2011.02.021
- Ahren, J. (2013). Urban landscape sustainability and resilience: the promise and challenges of integrating ecology with urban planning and design. *Landscape Ecology*, vol. 28 (6), ss. 1203-1212. DOI: 10.1007/s10980-012-9799-z
- Ahren, J., Cilliers, S. & Niemelä, J. (2014). The concept of ecosystem services in adaptive urban planning and design: A framework for supporting innovation. *Landscape and Urban Planning*, vol. 125, ss. 254-259. DOI: 10.1016/j.landurbplan.2014.01.020
- Allen, M.R., Dube, O.P., Solecki, W., Aragón-Durand, F., Cramer, W., Humphreys, S., Kainuma, M., Kala, J., Mahowald, N., Mulugetta, Y., Perez, R., Wairiu, M. & Zickfeld, K. (2018). Framing and Context. I: Masson-Delmotte, V., Zhai, P., Pörtner, H.-O., Roberts, D., Skea, J., Shukla, P.R., Pirani, A., Moufouma-Okia, W., Péan, C., Pidcock, R., Connors, S., Matthews, J.B.R., Chen, Y., Zhou, X., Gomis, M.I., Lonnoy, E., Maycock, T., Tignor, M. & Waterfield, T. (red.), *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty*. In Press. Geneva: IPCC Secretariat. Tillgänglig: <https://www.ipcc.ch/sr15/> [2019-08-15]
- Andersdotter Fabre, E. (2017). *Local implementation of the SDGs & the New Urban Agenda: Towards a Swedish national urban policy*. (GU-rapport nr 2017:5). Stockholm: Global Utmaning. Tillgänglig: <https://www.globalutmaning.se/rapporter/local-implementation-sdgs-new-urban-agenda/> [2019-07-09]
- Andrews, AL. & Granath, B. (2016). *Faktablad 2-12 Hållbar utveckling*. Stockholm: FN-förbundet UNA SWEDEN. Tillgänglig: <https://fn.se/wp-content/uploads/2016/08/Faktablad-2-12-Hållbar-utveckling.pdf> [2019-07-08]
- Bishop, P. (2015). From the Subversive to the Serious: Temporary Urbanism as a Positive Force. *Archit. Design*, vol. 85 (3), ss. 136-141. DOI: 10.1002/ad.1913
- Boverket (2019a). *Fördjupad utvärdering av God Bebyggd Miljö 2019*. (Rapport nr 2019:2). Karlskrona: Boverket. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2019/fordjupad-utvardering-av-god-bebyggd-miljo/> [2019-08-09]
- Boverket (2019b). *Riksarkitekten*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/riksarkitekten/> [2019-08-14]
- Bowring, J. & Swaffield, S. (2013). Shifting landscapes in-between times. *Harvard Design Magazine*, vol. 36, ss. 94-104. Tillgänglig: <http://www.harvarddesignmagazine.org/issues/36/shifting-landscapes-in-between-times> [2019-06-24]
- Brand, D., Nicholson, H. & Allen, N. (2019). The Role of Placemaking as a Tool for Resilience: Case Studies from Post-Earthquake Christchurch, New Zealand. I: Dr. Santos-Reyes, J. (red.), *Earthquakes - Impact, Community Vulnerability and Resilience* [Working Title]. London: IntechOpen. DOI: <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.85119>
- Canterbury District Health Board (CDHB) (2017). *Evaluative Case Study: Gap Filler a creative urban regeneration initiative - A public health perspective*. Christchurch: CDHB. Tillgänglig: <https://www.cph.co.nz/wp-content/uploads/GapFillerEvaluationReport.pdf> [2019-09-04]
- Civil- och kulturutskottet (2018). *Politik för gestaltad livsmiljö*. (2017/18:CKrU1). Stockholm: Sveriges Riksdag. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lag/dokument-rikspolisstyrelsen/politik-for-gestaltad-livsmiljo_201718ckru1

- riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/politik-for-gestaltad-livsmiljo_H501CKrU1 [2019-08-13]
- Dalziel, P., Saunders, C. & Saunders, J. (2018). *Wellbeing Economics - The Capabilities Approach to Prosperity*. Cham: Springer International Publishing. DOI: 10.1007/978-3-319-93194-4
- Ekologigruppen, MORF landskapsarkitektur AB & Tyréns (u.å.) *Urban Layers Informationsblad*. Tillgänglig: <https://malmo.se/download/18.cb832751656711ccfb99c4/1535620711701/Urban%20layer%20infoblاد.pdf> [2019-08-25]
- European Environment Agency (2016). *Urban adaptation to climate change in Europe 2016: Transforming cities in a changing climate*. (EEA-rapport nr 12/2016) Luxembourg: Publications Office of the European Union. DOI: 10.2800/021466
- Finansdepartementet (2019). *Agenda 2030 och Sverige: Världens utmaning – världens möjlighet* (SOU 2019:13). Stockholm: Regeringskansliet. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/493ab5/contentassets/a1d21f7c7c7c484e96c759f2b3c44638/agenda-2030-och-sverige-varldens-utmaning--varldens-mojlighet-sou-201913.pdf> [2019-07-01]
- Folkhälsomyndigheten (2018). *Folkhälsopolitikens mål*. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/om-folkhalsomyndigheten/folkhalsopolitikens-mal/> [2019-08-25]
- Folkhälsomyndigheten (2019). *Folkhälsopolitikens åtta målområden*. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/om-folkhalsomyndigheten/folkhalsopolitikens-mal/de-atta-malomradena-inom-folkhalsopolitiken/> [2019-08-25]
- Fusté-Forné, F. (2017). Building Experiencescapes in Christchurch. *Landscape Review: A Southern Hemisphere Journal of Landscape Architecture*, vol. 17 (1), ss. 44-57. Tillgänglig: <https://journals.lincoln.ac.nz/index.php/lr/issue/view/84> [2019-06-28]
- Gap Filler (u.å.a). *About Gap Filler*. Tillgänglig: <https://gapfiller.org.nz/about/> [2019-06-24]
- Gap Filler (u.å.b). *Dance-O-Mat*. Tillgänglig: <https://gapfiller.org.nz/project/dance-o-mat/> [2019-06-27]
- Gap Filler (u.å.c). *Our projects*. Tillgänglig: <https://gapfiller.org.nz/what-we-do/project-portfolio/> [2019-06-27]
- Gap Filler (u.å.d). *Placemaking At One Central*. Tillgänglig: <https://gapfiller.org.nz/project/placemaking-at-one-central/> [2019-06-27]
- Gap Filler (u.å.e). *Super Street Arcade*. Tillgänglig: <https://gapfiller.org.nz/project/superstreetarcade/> [2019-06-27]
- Gap Filler (u.å.f). *The Pallet Pavilion*. Tillgänglig: <https://gapfiller.org.nz/project/pallet-pavilion/> [2019-06-27]
- Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Washington DC: Island Press. Tillgänglig: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/slub-ebooks/reader.action?docID=3317503&ppg=74> [2019-06-28]
- Gross, V. (2017). TEDxWhiteCity: How Public Art Challenges Public Space. [Video]. Tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=svd2bQTXgUs> [2018-07-06]
- Hagbert, P., Finnveden, G., Fuehrer, P., Svenfelt, Å., Alfredsson, E., Aretun, Å., Bradley, K., Callmer, Å., Fauré, E., Gunnarsson-Östling, U., Hedberg, M., Hornborg, A., Isaksson, K., Malmaeus, M., Malmqvist, T., Nyblom, Å., Skånberg, K. & Öhlund, E. (2018). *Framtider bortom BNP-tillväxt - Slutrapport från forskningsprogrammet 'Bortom BNP-tillväxt: Scenarier för hållbart samhällsbyggande'*. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan. (Rapport nr TRITA-ABE-RPT-1835) Tillgänglig: http://www.bortombnptillvaxt.se/download/18.72aeb1b0166c003cd0d1d12/1543239101524/2.Slutrapport_Bortom%20BNP.pdf [2019-07-02]
- Hayward, M. (2018). Seven years on: Seven challenges for post-quake Christchurch. *The Press*, 22 februari. Tillgänglig: <https://www.stuff.co.nz/the-press/business/the-rebuild/101478063/seven-years-on-seven-challenges-for-postquake-christchurch> [2019-06-24]
- Hicks, C. C., Levine, A., Agrawal, A., Basurto, X., Breslow, S. J., Carothers, C., Charnley, S., Coulthard, S., Dolsak, N., Donatuto, J., Garcia-Quijano, C., Mascia, M. B., Norman, K., Poe, M. R., Satterfield, T., St.

- Martin, K. & Levin, K. S. (2016). Engage key social concepts for sustainability. *Science*, vol. 352 (6281), ss. 38-40. DOI: 10.1126/science.aad4977
- Holt Skov, M. (2016). TEDxTwinFalls: Activating Public Spaces. [Video]. Tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=5yB7xkiR5ts> [2018-07-14]
- Hult, A. (2017). *Unpacking Swedish Sustainability: The promotion and circulation of sustainable urbanism*. Diss. Stockholm: Kungliga Tekniska högskolan. Tillgänglig: <http://kth.diva-portal.org/smash/get/diva2:1067111/FULLTEXT02.pdf> [2018-11-27]
- Hult, A. & Bradley, K. (2017). Planning for Sharing – Providing Infrastructure for Citizens to be Makers and Sharers. *Planning Theory & Practice*, vol. 18 (4), ss. 597-615. DOI: 10.1080/14649357.2017.1321776
- Hult, A. & Larsson, J. (2016). Possibilities and problems with applying a consumption perspective in local climate strategies e the case of Gothenburg, Sweden. *Journal of Cleaner Production*, vol. 134, ss. 434-442. DOI: 10.1016/j.jclepro.2015.10.033
- Hållbar Stad (u.å.). *Om Rådet*. Tillgänglig: <https://hallbarstad.se/om-radet/> [2019-08-06]
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2014). *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Geneva: IPCC Secretariat. Tillgänglig: <https://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/> [2018-12-05]
- Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (2019). *Media Release: Nature's Dangerous Decline 'Unprecedented'; Species Extinction Rates 'Accelerating'*. Tillgänglig: <https://www.ipbes.net/news/Media-Release-Global-Assessment> [2019-07-04]
- Jackson, T. (2009). *Prosperity without growth? - The transition to a sustainable economy*. London: Sustainable Development Commission. Tillgänglig: <http://www.sd-commission.org.uk/presslist.php/94/recession-must-make-us-question-relentless-pursuit-of-growth.html> [2018-11-25]
- Kahn, A. (2015). Building Community. *Archit. Design*, vol. 85 (3), ss. 72-77. DOI: 10.1002/ad.1903
- Konyalian, C. (2016). TEDxTirana: In and between: urban creativity in public space. [Video]. Tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=CNhjfxWnSU8> [2018-07-14]
- Krenitski, A. & Krenitski, S. (2018). Gap Filler: Placemaking, Design, and Rebuilding in Christchurch. *[place] makes*. [Blogg]. 28 februari. Tillgänglig: <https://www.placemakes.com/place/gapfiller> [2019-06-24]
- Kroll, C. (2015). *Sustainable Development Goals: Are the rich countries ready?* Gütersloh: Bertelsmann Stiftung. Tillgänglig: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/publications/publication/did/sustainable-development-goals-are-the-rich-countries-ready/> [2019-07-10]
- Kulturdepartementet (2018). *Politik för gestaltad livsmiljö* (Regeringens proposition 2017/18:110). Stockholm: Regeringskansliet. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2018/02/prop.-201718110/> [2019-08-12]
- Kungliga Tekniska Högskolan (2018a). *Ekologisk hållbarhet*. Tillgänglig: <https://www.kth.se/om/miljo-hallbar-utveckling/utbildning-miljo-hallbar-utveckling/verktyglada/sustainable-development/ekologisk-hallbarhet-1.432074> [2019-08-07]
- Kungliga Tekniska Högskolan (2018b). *Ekonomisk hållbarhet*. Tillgänglig: <https://www.kth.se/om/miljo-hallbar-utveckling/utbildning-miljo-hallbar-utveckling/verktyglada/sustainable-development/ekonomisk-hallbarhet-1.431976> [2019-08-07]
- Kuznets, S. (1934). *National Income, 1929–1932*. Washington: Government printing office. (Senate document no. 124). Tillgänglig: <https://fraser.stlouisfed.org/title/971> [2018-12-05]

- Lister, N-M. (2007). Sustainable Large Parks: Ecological Design or Designer Ecology? I: J. Czerniak & G. Hargreaves, *Large Parks*. New York: Princeton Architectural Press, ss. 31-51.
- Longo, Y., Coyne, I. & Joseph, S. (2017). The scales of general well-being (SGWB). *Personality and Individual Differences*, vol. 109, ss. 148-159. DOI: 10.1016/j.paid.2017.01.005
- Lydon, M. & Garcia, A. (2015). *Tactical Urbanism: Short-term Actions for Longterm Change*. Washington, DC: Island Press. Tillgänglig: <https://link.springer.com/book/10.5822%2F978-1-61091-567-0> [2019-08-23]
- Malmö stad (2019). *Blue Green City Lab*. Tillgänglig: <https://malmo.se/Bo-bygga--miljo/Miljoarbetet-i-Malmo/Malmo-stads-miljoarbete/Hallbar-stadsutveckling/Testbadd-for-blagrona-urbana-losningar.html> [2018-12-16]
- Mazzucotelli, S. (2011). Should artists be government supported activists? *On the w@terfront*, vol. 17, ss. 28-54. Tillgänglig: <https://www.raco.cat/index.php/Waterfront/article/view/234246> [2018-06-16]
- Miljödepartementet (2019). *Remiss av Agenda 2030-delegationens slutbetänkande (SOU 2019:13)*. Stockholm: Regeringskansliet. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/remisser/2019/04/remiss-av-agenda-2030-delegationens-slutbetankande-sou-201913/> [2019-06-25]
- Miljö- och energidepartementet (2018). *Strategi för Levande städer – politik för en hållbar stadsutveckling* (Regeringens skrivelse 2017/18:230). Stockholm: Sveriges Riksdag. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/skrivelse/strategi-for-levande-stader---politik-for-en_H503230 [2019-08-09]
- Missimer, M., Robért, K.-H. & Broman, G. (2017a). A strategic approach to social sustainability - Part 1: exploring the social system. *Journal of Cleaner Production*, vol. 140, ss. 32-41. DOI: 10.1016/j.jclepro.2016.03.170
- Missimer, M., Robért, K.-H. & Broman, G. (2017b). A strategic approach to social sustainability - Part 2: a principle-based definition. *Journal of Cleaner Production*, vol. 140, ss. 42-52. DOI: 10.1016/j.jclepro.2016.04.059
- MORF (u.å.). *Urban Layers*. Tillgänglig: <http://morflandskapsarkitektur.se/urban-layers.html> [2019-08-25]
- Morse, S. (2010). *Sustainability – A Biological Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Murphy, C., Gardoni, P. & McKim, R. (2018). Risks and Values: New and Interconnected Challenges of Climate Change. I: Murphy, C., Gardoni, P. & McKim, R. (red.), *Climate Change and Its Impacts Risks and Inequalities*. Cham: Springer International Publishing AG, ss. 3-11. DOI: 10.1007/978-3-319-77544-9
- Naturskyddsföreningen (u.å.). *Konsumtionsbaserade utsläpp – de dolda utsläppen*. Tillgänglig: <https://www.naturskyddsforeningen.se/minskautslappen> [2019-07-08]
- Naturvårdsverket (2017). *Plattform för hållbar stadsutveckling*. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Regeringsuppdrag/Plattform-for-hallbar-stadsutveckling/> [2019-08-06]
- Naturvårdsverket (2018a). *Generationsmålet – miljöarbete för kommande generationer*. Tillgänglig: <http://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/generationsmalet/> [2019-08-09]
- Naturvårdsverket (2018b). *God bebyggd miljö*. Tillgänglig: <http://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/god-bebyggd-miljo/> [2019-08-09]
- Naturvårdsverket (2018c). *Preciseringar av God bebyggd miljö*. Tillgänglig: <http://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/god-bebyggd-miljo/preciseringar-av-god-bebyggd-miljo/> [2019-08-09]
- Naturvårdsverket (2018d). *Tre sätt att beräkna klimatpåverkande utsläpp*. Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Klimat/Tre-satt-att-berakna-klimatpaverkande-utslapp/> [2019-07-08]
- Naturvårdsverket (2019a). *Agenda 2030 och globala hållbarhetsmålen*. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i->

- samhället/Agenda-2030-och-globala-hallbarhetsmalen/ [2019-08-09]
- Naturvårdsverket (2019b). *Så fungerar arbetet med Sveriges miljömål*. Tillgänglig: <http://www.sverigesmiljomal.se/sa-fungerar-arbetet-med-sveriges-miljomal/> [2019-08-09]
- Naturvårdsverket (u.å.). *Sveriges miljömål*. Tillgänglig: <http://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/> [2019-08-09]
- Német, J. & Longhorst, J. (2013). Rethinking urban tranformation: Temporary uses for vacant land. *Cities*, vol. 40, ss. 143-150. DOI: 10.1016/j.cities.2013.04.007
- Nolan, C., Overpeck, J. T., Allen, J. R. M., Anderson, P. M., Betancourt, J. L., Binney, H. A., Brewer, S., Bush, M. B., Chase, B. M., Cheddadi, R., Djamali, M., Dodson, J., Edwards, M. E., Gosling, W. D., Haberle, S., Hotchkiss, S. C., Huntley, B., Ivory, S. J., Kershaw, A. P., Kim, S.-H., Latorre, C., Leydet, M., Lézine, A.-M., Liu, K.-B., Liu, Y., Lozhkin, A. V., McGlone, M. S., Marchant, R. A., Momohara, A., Moreno, P. I., Müller, S., Otto-Bliesner, B. L., Shen, C., Stevenson, J., Takahara, H., Tarasov, P. E., Tipton, J., Vincens, A., Weng, C., Xu, Q., Zheng, Z. & Jackson, S. T. (2018). Past and future global transformation of terrestrial ecosystems under climate change. *Science*, vol. 361 (6405), ss. 920-923. DOI: 10.1126/science.aan5360
- Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2017). *National Urban Policy in OECD Countries*. Paris: OECD Publishing. DOI: 10.1787/9789264271906-en
- Pond, R. S., Brey, J. Jr. & DeVall, C. N. (2011). Denying the need to belong: How social exclusion impairs human functioning and how people can protect against it. I: Bevin, S. J. (red.) *Psychology of Loneliness*. New York: Nova Science Publishers Incorporated, ss. 107-122. Tillgänglig: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/slub-ebooks/detail.action?docID=3020030> [2019-08-01]
- Potter, S.H., Becker, J.S., Johnston, D.M. & Rossiter, K.P. (2015). An overview of the impacts of the 2010-2011 Canterbury earthquakes. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, vol. 14, ss. 6-14. DOI: 10.1016/j.ijdr.2015.01.014
- Regeringskansliet (2016). *Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling*. Stockholm: Regeringskansliet. Tillgänglig: https://www.regeringen.se/49c2e4/globalassets/regeringen/dokument/finansdepartementet/agenda-2030/att-forandra-var-varld_agenda-2030-for-en-hallbar-utveckling.png.pdf [2019-07-01]
- Reynolds, R. (2014). Desire for the gap. I: Bennett, B., Dann, J., Johnson, E. & Reynolds, R. (red.), *Once in a lifetime: City-building after disaster in Christchurch*. Christchurch: Freerange Press, ss. 167-178. Tillgänglig: https://books.google.se/books?id=XAmKCgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=sv&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Rogers, P. P., Jalal, K. F. & Boyd, J. A. (2008). *An introduction to sustainable development*. London: Earthscan.
- Ruddiman, W. (2017). Geographic evidence of the early anthropogenic hypothesis. *Anthropocene*, vol. 20, ss. 4–14. DOI: 10.1016/j.ancene.2017.11.003
- Ryerson University (u.å.). *Nina-Marie Lister*. Tillgänglig: <https://www.ryerson.ca/surp/people/faculty/nina-marie-lister/> [2018-12-15]
- Seto, K. C., Parnell, S. & Elmqvist, T. (2013). A Global Outlook on Urbanization. I: Elmqvist, T., Fragkias, M., Goodness, J., Güneralp, B., Marcotullio, P. J., McDonald, R. I., Parnell, S., Schewenius, M., Sendstad, M., Seto, K. C. & Wilkinson, C. (red.). *Urbanization, Biodiversity and Ecosystem Services: Challenges and Opportunities, A Global Assessment*. New York: Springer Berlin Heidelberg, ss. 1-12. (Library of Congress Control Number: 2013950081) DOI: 10.1007/978-94-007-7088-1
- Shoben, A. (2012). TEDxImperialCollege: Towards a better public art. [Video]. Available: <https://www.youtube.com/watch?v=X-iiuStS34BM> [2018-07-10]
- Socialdepartementet (2018). *God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik* (Regeringens proposition 2017/18:249). Stockholm:

- Regeringskansliet. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2018/04/prop.-201718249/> [2019-08-25]
- Soga, M., Yamaura, Y., Aikoh, T., Shoji, Y., Kubo, T. & Gaston K. J. (2015). Reducing the extinction of experience: Association between urban form and recreational use of public greenspace. *Landscape and Urban Planning*, vol. 143, ss. 69-75. DOI: /10.1016/j.landurbplan.2015.06.003
- Stahre, P. (2004). *En långsiktigt hållbar dagvattenhantering: planering och exempel*. Stockholm: Svenskt vatten.
- Statens folkhälsoinstitut (u.å.). *Sveriges elva folkhälsomål*. Tillgänglig: <https://tinyurl.com/yxv5zgl> [2019-08-25]
- Statens konstråd (u.å.). *Vad är offentlig konst?* Tillgänglig: <https://www.statenskonstrad.se/konsten/> [2019-08-15]
- Stiglitz, J. (2016). Inequality and economic Growth. I: Jacobs, M. & Mazzucato, M. (red), *Rethinking Capitalism*. New Jersey: Wiley-Blackwell i samarbete med The Political Quarterly, ss. 148-169. Tillgänglig: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/slub-ebooks/reader.action?docID=4605617> [2018-12-05]
- Stiglitz J. E., Sen A. & Fitoussi J.-P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Brussels: European Commission. Tillgänglig: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf> [2018-12-14]
- Svenska FN-förbundet (u.å.). *Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling*. Tillgänglig: <https://fn.se/vi-gor/vi-utbildar-och-informerar/fn-info/vad-gor-fn/fns-arbete-for-utveckling-och-fattigdomsbekampning/agenda2030-och-de-globala-malen/> [2019-08-18]
- Sveriges Riksdag (2018a). Protokoll 2017/18:118. § 8, anförande 1 och 5. Stockholm: Regeringskansliet. Tillgänglig: https://riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/protokoll/protokoll-201718118-torsdagen-den-24-maj_H509118 [2019-08-13]
- Sveriges Riksdag (2018b). Protokoll 2017/18:118. § 8, anförande 8. Stockholm: Regeringskansliet. Tillgänglig: https://riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/protokoll/protokoll-201718118-torsdagen-den-24-maj_H509118 [2019-08-13]
- Sveriges Riksdag (2018c). Protokoll 2017/18:118. § 8, anförande 9. Stockholm: Regeringskansliet. Tillgänglig: https://riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/protokoll/protokoll-201718118-torsdagen-den-24-maj_H509118 [2019-08-13]
- Thompson, S. & Kent, J. (2014). Connecting and strengthening communities in places for health and well-being. *Australian Planner*, vol. 51 (3), ss. 260–271. DOI: 10.1080/07293682.2013.837832
- UN-Habitat (2016). *The New Urban Agenda – Explainer*. Tillgänglig: <https://www.saferespaces.org.za/resources/entry/new-urban-agenda-explainer> [2019-07-01]
- UN-Habitat (u.å.). *History, mandate & role in the UN system*. Tillgänglig: <https://unhabitat.org/history-mandate-role-in-the-un-system/> [2019-07-09]
- United Nations (2017). *New Urban Agenda*. United Nations publication: the Habitat III Secretariat. (A/RES/71/256*). Tillgänglig: <http://habitat3.org/the-new-urban-agenda/> [2019-07-09]
- United Nations (u.å.a). *Population*. Tillgänglig: <http://www.un.org/en/sections/issues-depth/population/> [2018-12-17]
- United Nations (u.å.b). *The Sustainable Development Agenda*. Tillgänglig: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/> [2019-07-01]
- United Nations Development Programme (u.å.a). *Background on the goals*. Tillgänglig: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/background.html> [2019-08-18]
- United Nations Development Programme (u.å.b). *Frågor och svar*. Tillgänglig: <https://www.globalamalen.se/fragor-svar/> [2019-07-01]

- United Nations Development Programme (u.å.c) *Om UNDP*. Tillgänglig: <http://www.se.undp.org/content/sweden/sv/UNDP%20Sverige/ab-out-us/our-team.html> [2019-07-01]
- University of Massachusetts Amherst (u.å.). *Jack Ahern, FASLA*. Tillgänglig: <https://www.umass.edu/larp/people/jack-ahern> [2018-12-15]
- Vallance, S., Dupuis, A., Thorns, D. & Edwards, S. (2017). Temporary use and the onto-politics of 'public' space. *Cities*, vol. 70, ss. 83-99. DOI: 10.1016/j.cities.2017.06.023
- Weitz, N., Persson, Å., Nilsson, M. & Tenggren, S. (2015). *Sustainable Development Goals for Sweden: Insights on Setting a National Agenda*. (Rapport nr 2015-10). Stockholm: Stockholm Environment Institute. Tillgänglig: <https://www.sei.org/publications/sustainable-development-goals-for-sweden-insights-on-setting-a-national-agenda/> [2019-07-09]
- Wesener, A. (2015). Temporary urbanism and urban sustainability after a natural disaster: transitional community initiated open spaces in Christchurch, New Zealand. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, vol. 8 (4), ss. 406-422. DOI: 10.1080/17549175.2015.1061040
- World Health Organization (2017). *Mental health, Depression: let's talk*. Tillgänglig: http://www.who.int/mental_health/management/depression/en/ [2018-05-16]
- World Health Organization (2018). *Healthy and sustainable cities and regions*. Tillgänglig: <https://gateway.euro.who.int/en/themes/healthy-and-sustainable-cities-and-regions/> [2018-05-16]
- Yusuf S., Nabeshima K. & Ha W. (2007). *What makes cities healthy?* (Rapport nr WPS4107). Washington, D.C.: The World Bank. Tillgänglig: <http://agris.fao.org/agris-search/search.do?recordID=US2012413013> [2019-01-08]

Muntlig källa

- Moore, Tony (2017). Hållbarhetsrådgivare vid Christchurch City Council. Guidad cykeltur 19 september 2017 som en del av kursen ESTA636 med Dr Linn Roberts vid Lincoln University.

Bildkällor

- Figur 1 – The New Division, United Nations Development Programme (UNDP), *Globala målen – karta med ikoner* [Illustration] u.å. Tillgänglig: <https://www.globalamalen.se/material/logotyper/> [2019-08-26]
- Figur 2 – Tobias Flygar, *Sveriges miljömål* [Illustration] u.å. Tillgänglig: <http://sverigesmiljomal.se/miljomalen/> [2019-08-26]
- Figur 3 – Malcolm Locke, *Gapfiller's Dance-O-Mat* [Fotografi] 2012-03-24 (CCBY-NC-SA 2.0) Tillgänglig: shorturl.at/dmtN1 [2019-07-15]
- Figur 4 – Jocelyn Kinghorn, *The Rain Has Stopped* [Fotografi] 2013-12-30 (CC BY-SA 2.0) Tillgänglig: shorturl.at/fgFQ0 [2019-07-15]
- Figur 5 – Jocelyn Kinghorn, *Busy Place* [Fotografi] 2014-03-22 (CC BY-SA 2.0) Tillgänglig: shorturl.at/bqyR5 [2019-07-15]
- Figur 6 – Jocelyn Kinghorn, *Soon be No More* [Fotografi] 2014-02-14 (CC BY-SA 2.0) Tillgänglig: shorturl.at/chLW0 [2019-07-15]
- Figur 7 – Författaren, *Super Street Arcade* [Fotografi] 2018-01-12
- Figur 8 – Författaren, *Placemaking At One Central* [Fotografi] 2018-01-12
- Figur 9 – Easegill, *Missing the middle #chchswing* [Fotografi] 2019-07-16 (CC BY-NC-SA 2.0) Tillgänglig: <https://www.flickr.com/photos/easegill/48293964046/in/photolist-2gjsSNr-2gzzbYw> [2019-08-25]
- Tabell 1 – Regeringskansliet, *Mål för hållbar utveckling*, 2016, s. 12. I dokument: *Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling*. Stockholm: Regeringskansliet. Tillgänglig: https://www.regeringen.se/49c2e4/globalassets/regeringen/dokument/finansdepartementet/agenda-2030/att-forandra-var-varld_agenda-2030-for-en-hallbar-utveckling.png.pdf [2019-06-15]
- Tabell 2 – Regeringskansliet, *Mål 11. Göra städer och bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara*, 2016, s. 23. I dokument: *Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling*. Stockholm: Regeringskansliet. Tillgänglig: https://www.regeringen.se/49c2e4/globalassets/regeringen/dokument/finansdepartementet/agenda-2030/att-forandra-var-varld_agenda-2030-for-en-hallbar-utveckling.png.pdf [2019-06-15]

Bilagor

Bilaga 1 - FN och hur arbetet mot en hållbar utveckling började

I samband med industrialiseringen under slutet av 1800-talet påbörjades även urbaniseringen (Eklund 2014, ss. 121-123). Dock var det först under 1970-talet som Förenta Nationerna (FN) började ta tag i frågan om hur städer växer (UN-Habitat u.å.). 1962 kom Rachel Carson ut med boken *Tyst Vår*, som handlade om den miljöpåverkan industriernas kemikalier hade, och detta kan ses som en av de större händelserna som lyfte miljöfrågan i en tid med generellt hög ekonomisk tillväxt (Koshy 2018, s. 23). Under 1960-talet publicerades flertalet rapporter om miljöpåverkan och miljömedvetenheten ökade, och 1968 lyfte Sveriges dåvarande ambassadör, Sverker Åström, frågan för FN om en internationell konferens om människans miljö (Johnson 2012, s. 9). 1969 beslöt FN att nästa konferens skulle handla om detta och det var då, under *United Nations Conference on the Human Environment* 1972 i Stockholm, som miljö började kopplas samman med mänskligt välmående och man började tänga på konceptet hållbarhet (Andrews & Granath 2016, s. 1; Koshy 2018, s. 23).

Under konferensen framkom så pass mycket oro att det beslöts att starta *World Commission on Environment and Development* (Koshy 2018, s. 23). 1975 grundades sedan en annan del av FN kallad *United Nations Habitat and Human Settlements Foundation* (UNHHSF) (UN-Habitat u.å.). De hade som uppgift att arbeta med de utmaningar som urbaniseringen medförde, och arbetet fokuserades i början mest på utvecklingsländer (UN-Habitat u.å.). Ett år senare, 1976, hölls deras första konferens i Vancouver, Kanada, kallad *Habitat I* under vilken de bland annat skapade ett centrum kallat *Habitat* och arbetet med problemen kring urbanisering konkretiserades (UN-Habitat u.å.).

Inom ramen för *World Commission on Environment and Development* påbörjades 1983 också arbetet med en rapport, lett av Norges dåvarande premiärminister Gro Harlem Brundtland (Koshy 2018, s. 23). I början fanns det tankar om att rapporten skulle undersöka enbart miljöaspekten men Brundtland argumenterade för att ett bredare perspektiv var nödvändigt då en utveckling och miljön vi lever i påverkar och är tätt sammankopplade med varandra (World Commission on Environment and Development 1987, s. 6-7). 1987 publicerades rapporten *Our Common Future*, mer känd som Brundtlandkommissionen, där hållbar utveckling uttrycktes som:

In its broadest sense, the strategy for sustainable development aims to promote harmony among human beings and between humanity and nature.

(World Commission on Environment and Development 1987, s. 57)

Och den nu kända definitionen av hållbar utveckling:

Humanity has the ability to make development sustainable to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.

(World Commission on Environment and Development 1987, s. 16)

Morse påpekar i boken *Sustainability – A Biological Perspective* att hållbarhet är ett uttryck riktat mot mänsklig verksamhet, livet på jorden skulle fortsätta om människan försvann, och hållbarhet handlar om hur vi människor lever på de resurser vi har tillgång till (Morse 2010, s. 5, 16). Rapporten betonade också vikten av att vårda vår miljö och våra naturresurser för att uppnå en hållbar social och ekonomisk utveckling, att det

inte går att fokusera på enbart ett mål utan att allt är sammankopplat (Andrews & Granath 2016, s. 1):

What is needed now is a new era of economic growth - growth that is forceful and at the same time socially and environmentally sustainable.

(World Commission on Environment and Development 1987, s. 7)

För att implementera Brundtlandkommissionens resultat antogs Agenda 21 under *The United Nations Conference on Environment and Development* (UNCED) 1992 i Rio de Janeiro, Brasilien, även kallad *Earth Summit* (Andrews & Granath 2016, s. 2). Agenda 21 består av mål och riktlinjer för hållbar utveckling på så väl internationellt plan som nationellt och lokalt, genom Agenda 21 åtog sig mer än 178 länder att aktivt arbeta mot dessa mål (Andrews & Granath 2016, s. 2; United Nations u.å.b). Brundtlandkommissionens arbete har sedan utvecklats till tre pelare för en hållbar utveckling, den ekonomiska aspekten, den ekologiska aspekten och den sociala aspekten, vilka är tre kärnområden som måste fungera för att tillsammans skapa en hållbar situation (Rogers, Jalal & Boyd 2008, s. 42). 1996 höll *Habitat* sin andra konferens, kallad *City Summit*, där det gångna arbetet utvärderades och nya mål sattes, produkten blev *Habitat Agendan* vilken 171 länder godtog (UN-Habitat u.å.). 2002 fick *Habitat* mer inflytande and mandat för att kunna förnya och fördjupa arbetet för att ta fram mål och strategier för en hållbar urbanisering (UN-Habitat u.å.).

2015, på FNs 70-års dag, kom uppföljaren till Agenda 21 - Agenda 2030 - vilken antogs av samtliga av FNs medlemsländer, den består av globala mål för en hållbar utveckling fördelade över 17 övergripande mål och 169 delmål (Regeringskansliet 2016, s. 3). Agenda 2030 grundar sig i de tre kärnområdena och det fastställs det att det inte går att dela på dessa tre utan de är integrerade och sammankopplade (Regeringskansliet 2016, s. 3,

6). Agenda 2030 är dock inte en bindande överenskommelse och ambitionsnivån beror på det enskilda landet, ansvaret att följa upp och utvärdera dessa mål ligger hos varje lands regering (United Nations u.å.b). Året efter, 2016, hade *Habitat* sin tredje konferens i Quito, Ecuador, och då lanserades *New Urban Agenda* vilket är en fördjupning i det elfte globala hållbarhetsmålet *Göra städer och bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara* (UN-Habitat u.å.). Genom *New Urban Agenda* vill de få beslutsfattare att:

[...] rethinking the way we build, manage, and live in cities.

(UN-Habitat u.å.)

Referenser

- Andrews, AL. & Granath, B. (2016). *Faktablad 2-12 Hållbar utveckling*. Stockholm: FN-förbundet UNA SWEDEN. Tillgänglig: <https://fn.se/wp-content/uploads/2016/08/Faktablad-2-12-Hållbar-utveckling.pdf> [2019-07-08]
- Eklund, K. (2014). *Vår ekonomi i korthet*. 1:1. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.
- Johnson, S. (2012). *UNEP the first 40 years*. (Rapport nr DCP/1628/NA). Nairobi: United Nations Environment Programme. Tillgänglig: <https://www.unenvironment.org/resources/report/unep-first-40-years> [2019-07-09]
- Koshy, K. C. (2018). *Sustainability models for a better world*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers.
- Morse, S. (2010). *Sustainability – A Biological Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Regeringskansliet (2016). *Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling*. Stockholm: Regeringskansliet. Tillgänglig: https://www.regeringen.se/49c2e4/globalassets/regeringen/dokument/finansdepartementet/agenda-2030/att-forandra-var-varld_agenda-2030-for-en-hallbar-utveckling.png.pdf [2019-07-01]

- Rogers, P. P., Jalal, K. F. & Boyd, J. A. (2008). *An introduction to sustainable development*. London: Earthscan.
- UN-Habitat (u.å.). *History, mandate & role in the UN system*. Tillgänglig: <https://unhabitat.org/history-mandate-role-in-the-un-system/> [2019-07-09]
- United Nations (u.å.b). *The Sustainable Development Agenda*. Tillgänglig: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/> [2019-07-01]
- World Commission on Environment and Development (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. New York: Oxford University Press. Tillgänglig: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> [2019-06-10]

Bilaga 2- Grundidén om de tre kärnområdena inom hållbarhet

Ekonomisk hållbarhet

Den ekonomiska aspekten av hållbarhet handlar om att vara resurseffektiv där avkastningen är hög samtidigt som beståndet inte minskar, det vill säga att vi inte bör förbruka kapitalet utan lever på avkastningen (Rogers, Jalal & Boyd 2008, s. 43). Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) noterar att den ekonomiska hållbarhetsaspekten grundas på ekonomiska förutsättningar skapade av mänskligheten, vilket skapar möjligheter för oss att i högre grad påverka utvecklingen (2018b). Vidare tar KTH (Kungliga Tekniska Högskolan 2018b) upp att det finns två olika skolor gällande ekonomisk hållbarhet, där enda sidan hävdar att en hållbar utveckling är när den ekonomiska tillväxten inte har någon negativ inverkan på de sociala eller miljömässiga aspekterna. Den andra sidan menar på att en hållbar utveckling är när det totala kapitalet växer, det vill säga så länge det finns ekonomisk tillväxt kan det ske på bekostnad av de sociala och ekonomiska aspekterna (ibid.).

Miljömässig hållbarhet

Den miljömässiga, eller ekologiska, aspekten handlar om att säkerställa att de biologiska och fysiska systemen är resilienta mot förändringar, att det finns en diversitet i gener, arter och ekosystem vilket krävs för mänskligt liv på jorden (Rogers, Jalal & Boyd 2008, s. 44). Bland annat pekar KTH (Kungliga Tekniska Högskolan 2018a) ut vatten, luft, land, biodiversitet och ekosystemtjänster som system vilka måste vara funktionsdugliga på ett sådant sätt att deras bärformåga inte överskrids.

Ett sätt att försöka sätta fingret på ekosystems värde och bidrag till mänskligt välbefinnande var att introducera konceptet ekosystemtjänster. Ekosystemtjänster är ett verktyg genom vilket vi kan identifiera de olika aspekterna av naturen som gagnar och berikar mänskligt liv, som vi är beroende av för vår överlevnad, som bidrar till hållbarheten i städerna och som ökar resiliensen mot naturkatastrofer (Gómez-Baggerthun & Barton 2013, s. 235-236). Gómez-Baggerthun och Barton (2013, s. 237) undersökte ekosystemtjänster och hävdar att följande är mest relevanta för urbana miljöer: Stadsodling och kolonilotter; fördröjning av regnvatten; skugga och luftfuktighet från träd; vegetation som minskar buller, värme och föroreningar; buffer mot stormar, översvämningar och vågor; fixering av näringsämnen; upptag och lagring av koldioxid; habitat för pollinerare och andra; rekreation, meditation och pedagogik; upplevelse av naturliv. Dock poängterar det att detta urval är beroende av varje specifik situations miljö och socioekonomiska förutsättningar (a.a. s. 236).

Social hållbarhet

Den sociala aspekten handlar om alla kulturella och institutionella system som finns i våra samhällen och som utgör grunden för våra civilisationer, och vad detta inbegriper är olika för olika delar i världen (Rogers, Jalal & Boyd 2008, s. 218). En artikel från Science tittade lite närmare på den sociala dimensionen och fann fyra klasser inom vilka de föreslog att social hållbarhet mäts för att skapa en täckande bild: välbefinnande, värderingar,

handlingskraft och jämställdhet (Hicks et al. 2016, s. 39). Just välbefinnande menar de är en extra viktig del då den spänner över flera områden, och då särskilt materiellt välbefinnande, livskvalitet och goda relationer (a.a. ss. 39-39). Som tidigare nämnt så menar Hicks med fler att välbefinnande handlar delvis om att kunna sätta och arbeta mot egna mål, vilket stöds av KHT (Kungliga Tekniska Högskolan 2018c) som betecknar social hållbarhet med individens möjlighet att uppfylla sina behov och uppnå sina mål.

Ett annat forskarlag från Blekinge Högskola som undersökte den sociala sidan genomförde en litteraturstudie med avsikt att finna ett sätt att definiera social hållbarhet (Missimer, Robért & Broman 2017b, ss. 49-50). De konstaterade att de parametrar de fann föll alla inom ramarna för fem kategorier: tillit, gemensam mening, mångfald, möjlighet till lärande och utveckling samt möjlighet till spontan organisering (Missimer, Robért & Broman 2017a, s. 38). Sammanfattningsvis så betingar Missimer med fler den sociala aspekten med det finns en tillit, välvilja, effektivitet och opartiskhet från institutionellt håll, att samhället har en del gemensamma mål och att samhällets organisation utvecklas i takt med de förändringar som sker samt att det finns möjlighet för grupper att organisera sig själva utan att behöva följa en förutbestämd agenda (Missimer, Robért & Broman 2017a, s. 37-38; Missimer, Robért & Broman 2017b, s. 46, 48). Vidare fortsätter de på individnivån med att människor bör känna en mening med det de gör, att det finns en mångfald då det ger en bredare variation, samt att och det finns möjligheter till att påverka samhället och att ha ett individuellt lärande (Missimer, Robért & Broman 2017a, s. 36-37; Missimer, Robért & Broman 2017b, s. 46-48).

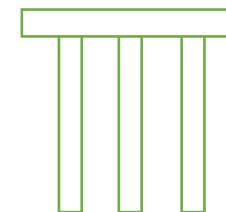
Några olika sätt att illustrera hållbar utveckling

För att kommunicera hållbarhet och dynamiken mellan de tre kärnområdena har olika modeller och illustrationer tagits fram, de är lite olika beroende på värderingar och utgångspunkt som de tar avstamp i, nedan

följer de vanligaste koncepten. De fyra första är enkla diagram skapade av författaren.

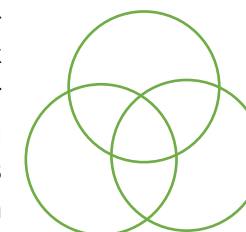
Tre pelare/Trebent stol

En av de tidigare modellerna som visar hållbarhet som en situation där den ekonomiska, ekologiska och sociala aspekten illustreras som tre pelare som tillsammans lyfter upp hållbarheten och skapar en hållbar situation, och om en pelare skulle vara svag skulle det påverka hela konstruktionen det vill säga hela samhällets hållbarhet (Willard 2010). Kritiken mot denna modell ligger i att de tre pelarna ser ut att inte samverka med varandra och att de är likvärdiga (ibid.).

Venn-diagram/Trippl Bottom Line/Weak Sustainability

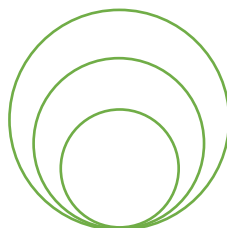
Den kanske mest kända modellen där den ekonomiska, ekologiska respektive sociala aspekten uttrycks som varsin cirkel och där alla tre överlappar uppstår en hållbar situation (Lozano 2008, s. 1841). Poängen ligger i att diagrammet visar att hållbarhet uppnås inom gränserna för de tre aspekterna, och att detta överlapp bör vara stort nog för en hållbar utveckling (Koshy 2018, s. 24). Koshy (ibid.) poängterar att realiteten är att delar av samhället fokuserar på enbart en aspekt dvs inget överlapp, eller enbart två aspekter, vilket är acceptabelt så länge trippel överlappningen är stor nog. Modellens begränsning utgörs av var vår planets gränser för miljön ligger, den cirkeln kan bara få en viss storlek och om de andra två cirkelarna (sociala och ekonomiska) skulle växa över denna gräns skulle den hållbara trippelöverlappningen minska (a.a. s. 23). Detta kan också ses som svag hållbarhet då den ekonomiska tillväxten kan gå före de andra två aspekterna, vissa kritiker menar också på att det är ifrågasättbart huruvida

de marknadsstyrda ekonomiska och sociala aktörerna beaktar miljöns värde och om de därmed borde få ha samma värde som miljön (a.a. s. 26).

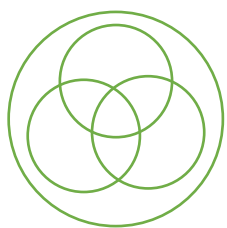
Euler diagram/Single Bottom Line/Strong Sustainability

Stark hållbarhet förutsätter en hierarki där den yttre cirkeln anger miljöaspekten, vilken omsluter en mindre cirkel som är den sociala aspekten vilken omsluter en än mindre cirkel som är den ekonomiska aspekten (Koshy 2018, s. 25). Denna modell vill understryka att utan miljöaspekten, biosfären, skulle varken de sociala eller ekonomiska värdena existera, liksom utan den sociala aspekten skulle inte ekonomin fungera (ibid.).

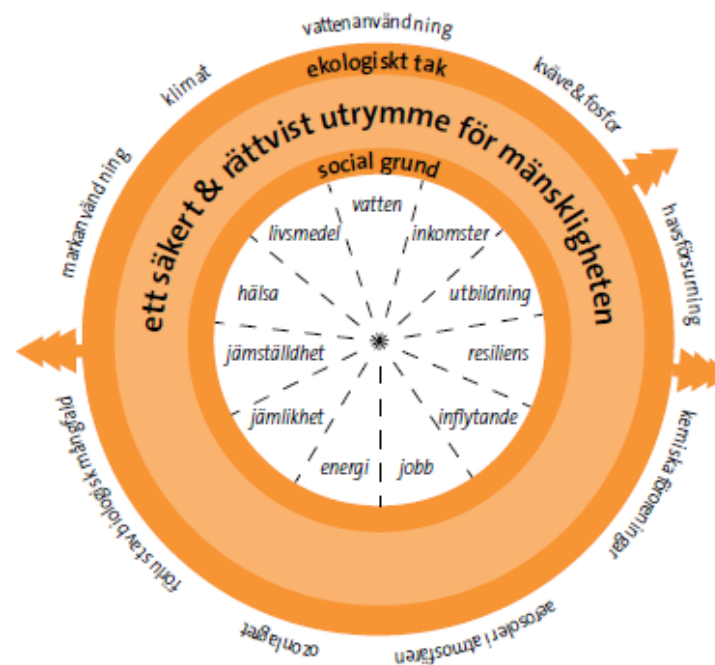
Ett alternativ till venn- och euler-diagrammen

Koshy (2018, s. 27) menar att ett modifierat venn-diagram med en större cirkel runt om skulle bättre illustrera de begränsningar vår planet har. Den yttre cirkeln representerar gränsen för vår planets resurser, och så länge venn-diagrammet befinner sig inom gränsen bedöms det att hållbarhet går att uppnå (ibid.).

Dounut modellen

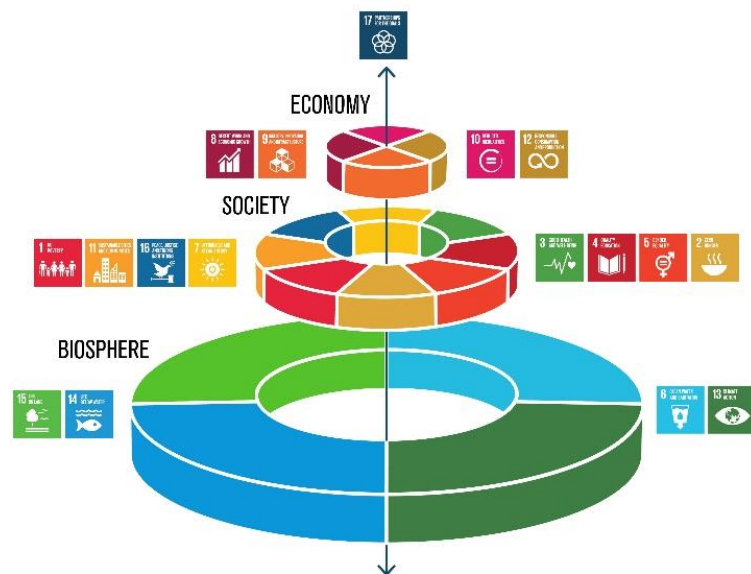
Hagbert med fler (2018, s. 9) tar i sin rapport upp Dounut modellen, se figur 10, som grundats av ekonomen Kate Raworth, tanken är att tydliggöra en social grund och ett ekologiskt tak som vår utveckling måste hålla sig mellan för att vara hållbar. Syftet är att betona planetens gränser för miljöpåverkan, det bedöms att om alltför stor miljöpåverkan sker kommer naturens återhämtning bli en allt större utmaning där miljöförändringar kan öka i storlek och frekvens (ibid.).

Figur 10: Donut modell som illustrerar handlings-utrymmet för mänskligheten (Hagbert et al. 2018)

Wedding-cake modellen

Johan Rockström och Pavan Sukhdev från Stockholm Resilience Centre lanserade ett annat sätt att illustrera hållbar utveckling där det tydligare framkommer att de ekonomiska och sociala aspekterna är en del av de ekologiska (Stockholm Resilience Centre 2016). Denna modell är baserad på de globala hållbarhetsmålen vilket belyser hur de olika aspekterna av hållbarhet är sammankopplade, se figur 11.

Figur 11: Weddingcake-modell av Stockholm Resilience Centre (Azote Images u.å.)

Referenser

- Gómez-Baggethun, E. & Barton, D. N. (2013). Classifying and valuing ecosystem services for urban planning. *Ecological Economics*, vol. 86, ss. 235–245. DOI: 10.1016/j.ecolecon.2012.08.019
- Hagbert, P., Finnveden, G., Fuehrer, P., Svenfelt, Å., Alfredsson, E., Aretun, Å., Bradley, K., Callmer, Å., Fauré, E., Gunnarsson-Östling, U., Hedberg, M., Hornborg, A., Isaksson, K., Malmaeus, M., Malmqvist, T., Nyblom, Å., Skånberg, K. & Öhlund, E. (2018). *Framtider bortom BNP-tillväxt - Slutrapport från forskningsprogrammet 'Bortom BNP-tillväxt: Scenarier för hållbart samhällsbyggande'*. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan. (Rapport nr TRITA-ABE-RPT-1835) Tillgänglig: http://www.bortombnptillvaxt.se/download/18.72aeb1b0166c003cd0d1d12/1543239101524/2.Slutrapport_Bortom%20BNP.pdf [2019-07-02]
- Hicks, C. C., Levine, A., Agrawal, A., Basurto, X., Breslow, S. J., Carothers, C., Charnley, S., Coulthard, S., Dolsak, N., Donatuto, J., Garcia-Quijano, C., Mascia, M. B., Norman, K., Poe, M. R., Satterfield, T., St. Martin, K. & Levin, K. S. (2016). Engage key social concepts for sustainability. *Science*, vol. 352 (6281), ss. 38-40. DOI: 10.1126/science.aad4977
- Kungliga Tekniska Högskolan (2018a) *Ekologisk hållbarhet*. Tillgänglig: <https://www.kth.se/om/miljo-hallbar-utveckling/utbildning-miljo-hallbar-utveckling/verktygslada/sustainable-development/ekologisk-hallbarhet-1.432074> [2019-08-07]
- Kungliga Tekniska Högskolan (2018b). *Ekonomisk hållbarhet*. Tillgänglig: <https://www.kth.se/om/miljo-hallbar-utveckling/utbildning-miljo-hallbar-utveckling/verktygslada/sustainable-development/ekonomisk-hallbarhet-1.431976> [2019-08-07]
- Kungliga Tekniska Högskolan (2018c) *Social hållbarhet*. Tillgänglig: <https://www.kth.se/om/miljo-hallbar-utveckling/utbildning-miljo-hallbar-utveckling/verktygslada/sustainable-development/social-hallbarhet-1.373774> [2019-08-07]

- Lozano, R. (2008). Envisioning sustainability three-dimensionally. *Journal of Cleaner Production*, vol. 16, ss. 1838–1846. DOI: 10.1016/j.jclepro.2008.02.008
- Missimer, M., Robért, K.-H. & Broman, G. (2017a). A strategic approach to social sustainability - Part 1: exploring the social system. *Journal of Cleaner Production*, vol. 140, ss. 32-41. DOI: 10.1016/j.jclepro.2016.03.170
- Missimer, M., Robért, K.-H. & Broman, G. (2017b). A strategic approach to social sustainability - Part 2: a principle-based definition. *Journal of Cleaner Production*, vol. 140, ss. 42-52. DOI: 10.1016/j.jclepro.2016.04.059
- Rogers, P. P., Jalal, K. F. & Boyd, J. A. (2008). *An introduction to sustainable development*. London: Earthscan.
- Stockholm Resilience Centre (2016). *How food connects all the SDGs*. Tillgänglig: <https://www.stockholmresilience.org/research/research-news/2016-06-14-how-food-connects-all-the-sdgs.html> [2019-07-01]
- Willard, B. (2010) 3 Sustainability Models. *Sustainability Advantage*. [Blogg]. 20 juli. Tillgänglig: <https://sustainabilityadvantage.com/2010/07/20/3-sustainability-models/> [2019-06-20]

Bildkällor

- Figur 10 – Modell skapad av Hagbert m.fl. i rapporten Framtider bortom BNP-tillväxt, baserat på forskning av Kate Raworth, munk-modell som illustrerar handlings-utrymmet för mänskligheten [Illustration] 2018. Tillgänglig: http://www.bortombnptillvaxt.se/download/18.72aeb1b0166c003cd0d1d12/1543239101524/2.Slutrapport_Bortom%20BNP.pdf [datum]
- Figur 11 – Azote Images for Stockholm Resilience Centre, Stockholm University, Sustainable Development Goals and how they are all linked to food [Illustration] u.å. Tillgänglig: <https://www.stockholmresilience.org/research/research-news/2016-06-14-how-food-connects-all-the-sdgs.html> [2019-08-05]